

Հարգելի՛ ընթերցող.

ԵՊՀ հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտը, չհետապնդելով որևէ եկամուտ, իր կայքերում ներկայացնելով հայագիտական հրատարակություններ, նպատակ ունի հանրությանն ավելի հասանելի դարձնել այդ ուսումնասիրությունները:

Մենք շնորհակալություն ենք հայտնում հայագիտական աշխատասիրությունների հեղինակներին, հրատարակիչներին:

Մեր կոնտակտները՝

Պաշտոնական կայք՝ <http://www.armin.am>

Էլ. փոստ՝ info@armin.am

ԱՆԴԱՍՏԱՆ

Ե.

ՅԱԿՈՒ ԶՈԼԱՔԵԱՆ

**ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԵՒ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ
ՀԱՄԱԴՐԵԱԼ ԶԵՌՆԱՐԿ
ՃԻՋՆԱԿԱՐԳ ԵՒ ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ԿԱՐԳԵՐՈՒ ՀԱՃԱՐ**

**ՀԱԼԷՊ
2012**

Հրամանաւ

**ԳԵՐԸ. Տ. ՇԱՀԱՆ Ս. ԵՊՍ. ՍԱՐԳԻՍԵԱՆԻ
ԱՌԱՋՆՈՐԴ**

Հրատարակութիւն

**ԲԵՐԻՈՅ ՀԱՅՈՅ ԹԵՄԻ
ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ**

ԳԱԻԱՌԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Արեւմտահայ գրականութիւնը գերազանցապէս պոլսահայ գրականութիւն եղաւ թէ՛ ռոմանթիկներու եւ թէ՛ իրապաշտներու օրով: Գրողներու աշխարհը Պոլիսն էր: Գաւառը աւելի ուշ մտաւ գրականութեան մէջ: Գաւառը ներկայացնելու գրական շարժումը երեւցաւ 1902էն ետք միայն ու կոչուեցաւ **գաւառական գրականութիւն:**

Գաւառ բառը կը նշանակէ աշխարհագրական շրջան: Արեւմտահայութեան պարագային գաւառը ընդհանուր անունն էր Օսմանեան կայսրութեան սահմաններէն ներս գտնուող հայաբնակ շրջաններուն:

Գաւառական գրականութիւնը նիւթ ըրաւ հայրենի երկիրը իր աշխարհագրական եւ պատմական գեղեցկութիւններով, գաւառացին իր կենցաղով, աշխատանքով, բարքով, բառ ու բանով: Ան իր ձեւով ու խորքով նոր նկարագիր մըն էր, որ իր լուրջ ազդեցութիւնը ունեցաւ արեւմտահայ Գեղապաշտ կամ Արուեստագէտ Սերունդին վրայ:

Գաւառական գրականութեան նախապատրաստող դէմքերը եղան.

ՍԿՐՏԻՉ ԽՐԻՍՏԵԱՆ (Խրիմեան Յայրիկ, 1820-1907), որ Պերլինի Վեհաժողովի բարենորոգումներու սին խոստումներէն հիասթափ արեւմտահայութեան կոչ կ'ուղղէ զէնքով ինքնապաշտպանութեան դիմելու: Իբրեւ գրագէտ ալ մեծ դեր ունի գաւառի հայ մարդուն կեանքը պատկերելու տեսակէտէն մանաւանդ իր «**Պապիկ եւ Թռռնիկ**» վիպական գործով:

ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊՍ. ՍՐՈՒԱՆՁՏԵԱՆՑ (1840-1892), որ Արեւմտեան Յայաստանի մասին իր ուղեգրութիւնները, գրի առած ժողովրդական երգերը, հեքիաթները, ականդութիւնները, առածներն ու ասոյթները հրատարակեց «**Հնոց եւ Նորոց**», «**Մանանայ**», «**Թորոս Աղբար**», «**Համով Հոտով**» գիրքերով: Ինք կատարած է հայոց դիւցազնավէպի առաջին գրառումը՝ «**Սասունցի Դաւիթ Կամ Սիերի Դուռ**» վերնագիրով, 1873ին:

ԹԼԿԱՏԻՆՑԻ (Յովհաննէս Յարութիւնեան, 1860-1915), որ Խարբերդի մէջ եղած է ուսուցիչ ու իր աշակերտները մղած է իրենց շարադրութիւններով պատկերել գաւառը, գաւառացին, անոր կեանքն ու բարքերը: Ինք ալ իր գրուածքներով մոյմը ըրաւ ու զխաւորեց գաւառական գրականութեան շարժումը, զոր կը սիրէր կոչել **վաղուան գրականութիւն:**

ՊԱՊԿԷ ՊՍԱԿ Ի ԴԱՇՏ

Սիրելի՛ թոռնիկ, ես նորէն եւ կրկին գրեց պիտի պսակեմ: Դու մի՛ կարծեր, որ եկեղեցւոյ կամ քահանայի պսակ քեզ բաւական է: Այո՛, հոգեւորապէս եւ Աստուծոյ օրէնքով բաւական եւ շատ է, բայց եթէ Պապիկ այդ պսակին վրայ իւր պսակ չդնէ՝ դու անօթի կը մեռնիս:

Յորենաբոյսէ հիւսուած մի սիրուն, գեղեցիկ, բոլորակ պսակ չինեմ իմ ձեռքովս քեզ համար. բե՛ր գլուխդ, թոռնի՛կ, դնեմ այս իմ պսակ. եւ այս պսակն Պապիկէդ պսակն եւ յիշատակն է, երբեք չվերցնես գլխէդ մինչեւ մահուանդ օր: Եւ երբ դու էլ կը ծերանաս Պապիկ պէս՝ այդ պսակն քո անդրանիկ որդւոյն գլուխ դի՛ր, եւ այսպէս որդւոց որդի թող շարունակի:

Ազնի՛ւ թոռնիկ, իմ խորհրդաւոր պսակիս նշանակութիւն այս է.- Պապիկը գրեց կը պսակէ հողին հետ, գութանին հետ, դաշտի մշակութեան հետ. եւ ինչպէս Շուշանին հետ կապեց գրեց քահանան, եւ դու տէր ես մինչեւ ի մահ, կարող չես գինքն թողուլ, այնպէս եւս Պապիկն գրեց պսակելով կը կապէ մայրենի երկրին հետ, որ յաւիտեան պիտի չթողուս, որ մեր հայրենի պապեանական սեփականութիւն է: Պապիկ պսակն անքակտելի պէտք է լինի:

Թոռնիկ այժմ երկու կին ունի: Իմացէ՛ք՝ մի կինն Շուշանն է, որու հետ պսակուեցաւ սուրբ ամուսնութեամբ, մի կինն էլ հայրենատուր ժառանգութեան հողն է, որու հետ ես կապեցի Հայր Աբրահամու օրհնութեամբ: Շուշանն գաւակներ պիտի բերէ թոռնիկին համար, հողն էլ հաց պիտի տայ բոլոր ընտանեաց համար: Կ'աղօթեմ, որ Աստուած պահէ Շուշանն եւ շատ ապրի. բայց Շուշանն մահկանացու է, թէ մեռնի՝ թոռնիկ մի ուրիշ Շուշան էլ կը գտնէ: Իսկ եթէ հողն մեռնի՝ էն ժամանակ բոլոր Պապիկ ընտանիք ի միասին կը մեռնին:

Ինչպէ՞ս կը մեռնի հողն, որ Ադամէն մինչեւ էս օր կայ ու կը մնայ անմահ: Խօսեմ ձեզ, թէ հողն ինչպէ՛ս կը մեռնի. այն անբախտ օրն, երբ թոռնիկ ձեռք մածէն քաշելով հողագործութիւն չի շարունակեր, կամ հարստանալով կը բարձրամտի, այլեւս ամօթ կը համարի գիւղին մէջ կամ գիւղական ընկերութեան մէջ ապրիլ, կը թողու գիւղն ու հող, կ'երթայ քաղաքացի կը լինի: Եւ կամ դժբախտ օրեր կը հասնին իւր վերայ, երբ յուսալով թէ շատ հողեր ունի՝ պարտք անելով իրարու վրայ կը բարդէ, պարտատէր հողեր կը գրաւէ, ո՛հ, թոռնիկ անհող կը մնայ: Ահա այն օր հողն թոռնիկին համար կը մեռնի, գրաւողին համար կենդանի կը մնայ: Այն օր, այո՛, Պապիկ տան ճրագ կը մարի:

Չասե՞ս, թոռնի՛կ. «Ա՛հ, Պապի՛կ, ի՞նչ չար գուշակութիւն կ'անես թոռնիկիդ վերայ, բերանդ բարի բա՛ց»: Ո՛չ, թոռնի՛կ, Աստուած չընէ, որ գու-

չակուլթիւնն ձեր վերայ կատարուի: Ես կ'աղօթեմ, որ դուք այն սեւ օրն չտեսնաք: Ոչ միայն հողն քեզ պէտք է, որ հաց կու տայ քեզ, աշխարհիս վերայ կ'ապրիս, այլ եւ նորա համար՝ որ, Աստուած շա՛տ արեւ տայ քեզ, երբ մեռնիս՝ գերեզմանիդ համար էլ երկու կանգուն հող պէտք է: Չգիտե՞ս դու, մարդիկ գերեզմանի հողին վերայ էլ կը կռուին. վա՛յ անոր, որ կը մեռնի եւ թաղուելու տեղ չունի:

Այսպէս, Թոռնի՛կ, հողն պէտք է կենաց ու մահու օր. սորա համար Պապիկն գքեզ հողին հետ կապեց ու պսակեց, որ պինդ գրկես գհողն, չթողուս, որ ուրիշներ ձեռքէդ յափշտակեն, դու անհող մնաս, ստրուկ լինիս, երթաս ուրիշի դռներ վարձկան մշակ դառնաս:

ՄԿՐՏԻՉ ԽՐԻՄԵԱՆ

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔ

Խրիմեանի «Պապիկ եւ Թոռնիկ» գիրքին մէջ Պապիկն ու Թոռնիկը պայմանական տիպարներ են Վանի շրջանի մէկ գիւղէն: Պապիկը հայ նահապետական ընտանիքի մեծաւոր է, որ Թոռնիկին կը փոխանցէ հողին սէրը, ընտանեկան սրբութիւններուն պաշտամունքը եւ հայ աւանդութիւնները: Առանց հայրենի հողի հայ մարդը կը մեռնի, կը մեռնի նաեւ հողին պատմութիւնը:

Յայ մարդը պէտք է կապուած մնայ իր հողին, ինչպէս կապուած է իր ընտանիքին:

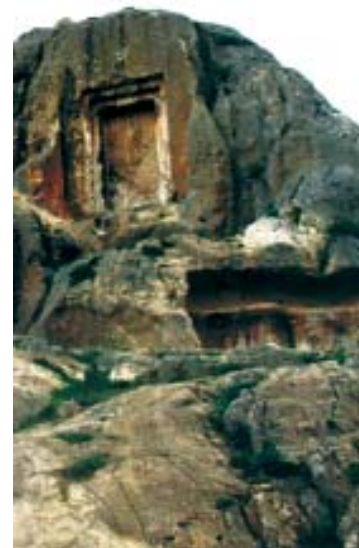
Խրիմեանի լեզուն թէեւ պարզ ու անմիջական է, բայց անոր արեւմտահայերէնը խառն է արեւելահայերէնի ու գրաբարի ձեւերով:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԲՈԼՈՐԱԿ - կլոր: ԳՈՒԹԱՆ - եղներով քաշուող հերկող գործիք: ԱՆՔԱԿՏԵԼԻ - անբաժանելի. սերտ: ՀԱՅՐԵՆԱՏՈՒՐ - մեծ հայրերուն կողմէ տրուած: ՀԱՅՐ ԱԲՐԱՀԱՄՈՒ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ - Ս. Գիրքի համաձայն՝ Հայր Աբրահամ առաջին մարդն էր, որ ընտանիքը հողագործութեամբ կը պահէր: ՄԱՃ - արօրի կոթ. դեկ: ԲԱՐՁՐԱՄՏԻԼ - մեծամտիլ. գոռոզանալ: ՏԱՆ ՃՐԱԳԸ ԿԸ ՄԱՐԻ - փոխ.՝ ընտանիքը կ'ոչնչանայ: ԿԱՆ ԳՈՒՆ - 68 սանթիմետր երկարութիւն: ՎԱՐՁԿԱՆ ՄՇԱԿ - վարձքով աշխատող հողագործ:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

- 1.- Պապիկ ի՞նչ խորհուրդով կը կատարէ Թոռնիկին եւ հողին պսակը:
- 2.- Պապիկ ինչո՞ւ այս երկրորդ պսակը աւելի կարեւոր կը նկատէ:
- 3.- Հողը ինչպէ՞ս կը մեռնի:
- 4.- Ո՞ր երկու կարեւորութիւններուն համար հողին տէր ըլլալու է:

Վանի մօտ Միտի Դուռը, ուրկէ, աւանդութեան համաձայն, ներս կը մտնէ Փոքր Մըհեր, Քուռկիկ Չալալից հեծած:

- 5.- Այս գրուածքը այժմէականութիւն ունի՞:
- 6.- Պապիկի գուշակութիւնը մարգարէական կարելի՞ է նկատել. ինչպէ՞ս:
- 7.- Ընդգծեցէ՛ք արեւելահայերէնի եւ գրաբարի բառաձեւերը, ապա ընթերցումը կատարեցէ՛ք լրիւ արեւմտահայերէնի վերածելով զանոնք:

ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

● Որոշեցէ՛ք, թէ ինչո՞վ տարբեր են հետեւեալ բառերը.
 հող, գետին, արտ, երկիր, հայրենիք:

● Տեղին եւ անհրաժեշտ ձևով գործածեցէ՛ք հետեւեալ բառերը.
 մշակութիւն, մշակում, մշակոյթ, մշակել, մշակ:

- Հողագործը բանջարեղէնի կը կատարէ:
- Արտայայտած միտքերդ անելի կը պահանջեն:
- Հայ ազգը հոգեւոր եւ իմացական հարուստ տէր է:
- Հողագործը հողի է, իսկ ուսուցիչը՝ կրթական աշխատանքի:
- Մշակը հողը, իսկ ուսուցիչը՝ միտքեր:

Միեր Աբեղեան, «Չայրենիք» շարքէն:

ՄՇՈՅ ԱՇԽԱՐՀԸ

Մշոյ հայերը պէտք էր քաջ ըլլային՝ նայելով իրենց հայրենիքի դիրքին: Ամեհի, բարձրաբերձ լեռները մեծութիւն կը ներշնչէին անոնց: Անտառներով, մացառներով զարդարուած սարերու գագաթները, նոյնպէս եւ շամբերը, որոնց մէջ լեցուն գագաններ կան, գիրենք կը ստիպէին գէնքի վարժուիլ թէ՛ որսալու եւ թէ՛ պաշտպանուելու համար: Ընդարձակ դաշտը եւ մեծատարած երկինքը վեհութիւն եւ վսեմութիւն կ'ազդէին անոնց հոգիին, իսկ սքանչելի կլիման զօրաւոր եւ յաղթանդամ կը դարձնէր զանոնք:

Ջուրերը բոլորն ալ գետեր են, որոնք չորս կողմի լեռներէն սուր ընթացքով եւ գոռուն-գոչուն ձայնով կը վազեն, կը թափին Եփրատի մէջ: Ու թէպէտ Մեղրագետն ու Եփրատը անձայն կ'ընթանան, բայց այնպէ՛ս արագ, այնպէ՛ս ահարկու եւ լայնածաւալ պտոյտներով ու հոսանքներով, որ կարծես թագաւոր մըն է Եփրատ, եւ իր սպարապետն է Մեղրագետը: Կարծես ջրային զօրքերու մեծ բանակ մը առած կռիւի կը դիմեն ուրիշ տիրապետողներու դէմ:

Որքան նպաստաւոր է այսպիսի երկիր մը իր բնակիչներուն՝ այնքան իր դրացիներուն նախանձը կը գրգռէ: Գրեթէ շարունակ կռիւի մէջ ծնած ու մեծցած ըլլալով՝ մահէն չվախցող մարդիկ էին մշեցիք:

Մշոյ աշխարհը լի է եղեր բանաստեղծներով, երգասացներով, աշուղներով: Եւ ասիկա բնական հետեւութիւնն է այն քաջերուն, որոնց դիւցազնագործութիւնները կը դիցաբանէին եւ որոնց հերոսական մահը կ'եղերեր-

Շումերական կնքադրոշմ, ուր պատկերուած է Հայա աստուածը, որուն երկու ուսերէն բխող ջրաշիթերը կը խորհրդանշեն Հայաստանի երկու մեծ գետերը՝ Եփրատն ու Տիգրիսը:

Մշոյ նշանաւոր Ս. Կարապետի վանքը:

գէին պէս-պէս երգերով:

Մշոյ գեղեցիկ հորիզոնը դիտողին սիրտը կը թրթռայ, արիւնը կ'եռայ եւ հոգին կը բարձրանայ:

Չորս կողմը նախնեաց գերեզմաններ են: Բոյլ մը ծառ եւ աղբիւր մը հոս, աւերակ մը հոն: Գերեզման մը այս բլուրին վրայ, խաչքար մը այնինչ տեղ: Ամէն տեղերն ալ ուխտի կ'երթայ Մշոյ ժողովուրդը՝ առանց գիտնալու, թէ ինչ կայ հոն:

Բայց կը մտածեն, թէ այդ վայրերուն մէջ կա'մ մեծագործութիւն մըն է կատարուած, կա'մ մեծ նահատակ մըն է ինկած, կա'մ հրաշք մըն է տեղի ունեցած: Այստեղ հայրենիքի պաշտպան մըն է պառկեր, հոն է կրօնքի մեծ պաշտօնեայ մը կամ մարտիրոս մը:

Թարգմանչաց շիրիմները Առաքելոց վանքին մէջն են, Մուշեղի եւ Վահանեաններու դամբարանը՝ Ս. Կարապետի մէջ, Սահակ Պարթեւ Հայրապետը եւ Շուշանիկ՝ Աշտիշատի նեղ մատուռին մէջ: Հոս են Յրօնք, Տաղօնք, Օձ քաղաք, Վիշապ քաղաք, Խորօնք, Հացիկ եւ այլն, որոնց մէջէն փրկիչներ եւ լուսաւորիչներ ելած են մեր ազգին համար: Ա՛հ, ո՞ր ազգին հայրենիքը այսքան անմահ եւ պանծալի յիշատակներ ունի:

Մշոյ դաշտին մէկ կողմը Սասնոյ քաջաբեր լեռներն են, Տօրոսի շղթան: Միւս կողմը Բզնունեաց ծովը կը ծածանի ծիծաղախիտ, եւ Ծովասարի ճակատը Մշոյ վերեւն է: Ուրիշ կողմ մը կը տարածուին Բիւրակնեան լեռները եւ անոնց գօտիները, անմահական ջուրերով ու ծաղիկներով զարդարուած: Ասոնց բնակիչները ինչքա՛ն կայտառ, ինչքա՛ն զուարթագէտ մարդիկ են:

ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊՍ. ՍՐՈՒԱՆՁՏԵԱՆՅ

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔ

Գարեգին Եպս. Սրուանձտեանց իր այս ուղեգրութեան մէջ կը ներկայացնէ Հայաստանի կեդրոնական նահանգներէն Տարօն-Տուրուբերանի մաս կազմող Մշոյ դաշտը եւ անոր շրջակայքը: Հեղինակը աշխարհագրական տուեալներու կողքին՝ դաշտ, լեռ, գետ, բուսական եւ կենդանական աշխարհ, կու տայ տեղացի հայոց նկարագրի գիծերը՝ քաջութիւնը, հայրենասիրութիւնը, բարեպաշտութիւնը, արուեստասէր ու գրասէր ըլլալը: Ժողովուրդին հիւսած բանահիւսութիւնը ու կառուցած նիւթական յիշատակները կը վկայեն անոր հարուստ պատմութեան մասին:

Աշխարհագրական-տեղագրական, պատմական եւ ժողովրդագրական տեղեկութիւն-ներով յագեցած այս գրուածքը իր վաւերականութեան կողքին ունի նաեւ գեղարուեստական հմայք, որ ապահովուած է հեղինակի պատկերաւոր լեզուով եւ հայրենի երկրի ու ժողովուրդի հանդէպ իր ջերմ վերաբերմունքով:

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՄԵՀԻ - կատարի. մոլեզին: ԲԱՐՁՐԱԲԵՐՁ - խիստ բարձր. երկնահաս: ՄԱՑԱՌ - փշոտ թուփ: ՇԱՄԲ - եղեգնուտ: ՄԵԾԱՏԱՐԱԾ - ընդարձակ. լայնածաւայ: ՎԵՀՈՒԹԻՒՆ - վսեմութիւն. մեծափառութիւն: ԳՈՌՈՒՆ-ԳՈՉՈՒՆ ԶԱՅՆ - գոռում-գոչում: ԱՀԱՐԿՈՒ - ահոելի. սարսափելի: ԴԻԻՑԱԶՆԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ - քաջագործութիւն: ԴԻՑԱԲԱՆԵԼ - Հին աստուածներու եւ դիւցազուններու մասին պատմել: ԵՂԵՐԵՐԳԵԼ - տխուր երգել: ԲՈՅԼ - խումբ, բազմութիւն՝ աստղերու. Հոս՝ ծառի: ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ - նկատի ունի Ս. Մեսրոպ Մաշտոց, Ս. Սահակ Պարթեւ եւ անոնց աւագ աշակերտները: ԴԱՄԲԱՐԱՆ - ընտանեկան գերեզման, դամբան: ՊԱՆԾԱԼԻ - գովելի. փառաբանելի: ՔԱԶԱԲԵՐ - քաջեր բերող: ՏՕՐՈՍԻ ՇՂԹԱՅ - Տաւրոսեան լեռնաշղթայ: ԾԻԾԱՂԱՆԻՏ - մաքուր. փայլուն. արեւոտ:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

- 1.- Հեղինակը ի՞նչի կը վերագրէ մշեցիներու քաջութիւնը:
- 2.- Մարդիկ ի՞նչ նկարագիր կը ժառանգեն բնութենէն:
- 3.- Ինչպիսի՞ համեմատութեամբ կը նկարագրուին Եփրատն ու Մեղրագետը:
- 5.- «Հայաստանի եւ Յարակից Շրջանների Աշխարհագրական Բառարան»էն ծանօթութիւններ քաղել հետեւեալ վայրերուն մասին.- Մուշ, Մեղրագետ, Եփրատ, Առաքելոց վանք, Ս. Կարապետի վանք, Աշտիշատ, Տրոնք, Տաղօնք, Օձ քաղաք, Վիշապ քաղաք, Խորօնք, Հացիկ, Սասուն, Ծովասար, Բիւրակն:
- 6.- Հրաչեայ Աճառեանի «Հայերէն Անձնանուններու Բառարան»էն ծանօթութիւններ քաղել դասին մէջ նշուած պատմական անձնանուններուն մասին՝ Թարգմանչաց, Սահակ Պարթեւ, Մուշեղ, Վահան եւ Շուշանիկ Մամիկոնեան:

ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

● **Հետեւեալ բառերով վերաշարադրեցէ՛ք վարի նախադասութիւնը.-** գուսան, սխրագործութիւն, առասպելներ հիւսել, նահատակութիւն, ողբերգել:

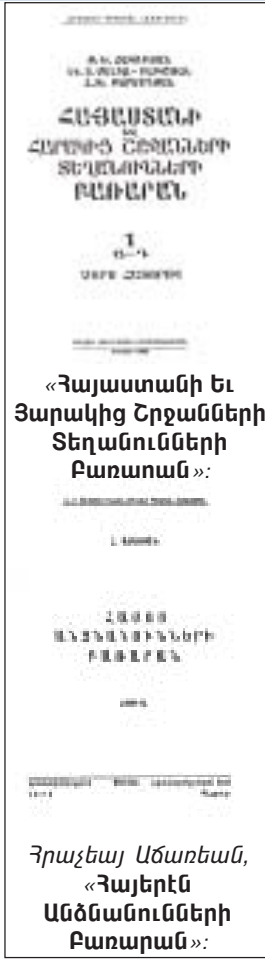
Երգասացները անոնց դիւցազնագործութիւնները կը դիցաբանէին եւ անոնց հերոսական մահը կ'եղբերգէին:

.....

.....

.....

.....

ԱԶԳԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԲԱՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Ազգագրությունը (ազգաբանություն, ժողովրդագրություն) կ'ուսումնասիրե ժողովուրդի մը կենցաղը, նիստուկացը, սովորություններն ու հաւատալիքները:

Իսկ **բանագիտությունը** կ'ուսումնասիրե ժողովուրդի մը դարերու ընթացքին ստեղծած ու բերնէ բերան փոխանցած անգիր գրականութիւնը, այսինքն՝ բանահիւսութիւնը:

Գարեգին Սրուանձտեանցէն ետք բազմաթիւ ազգագրագէտներ շրջեցան հայկական գաւառները, գրի առին ու հրատարակեցին նիւթեր տարբեր գաւառներու հայոց աշխատանքի, ընտանիքի կազմութեան, տան, խոհանոցի, տարագի, հաւատալիքներու, ժողովրդական ծէսերու, խաղերու եւ կեանքի գրեթէ բոլոր միւս բնագաւառներուն մասին:

Իսկ բազմաթիւ բանահաւաքներ գրի առին ու հրատարակեցին ժողովրդական բանահիւսութիւնը՝ երգեր, պարեր, հեքիաթներ, ասանդութիւններ եւ այլն:

Յոգեւոր ու նիւթական մշակոյթի այդ տոհմիկ արժէքները պէտք է կորուստէ փրկուէին:

Ազգագրութեան ու բանագիտութեան զարգացման մէջ սկզբնապէս մեծ դեր ունեցաւ **Երուանդ Լալայեանը** (1864-1931), որ հրատարակեց «Ազգագրական Յանդէս» պարբերականը, ապա հիմնեց «Հայոց Ազգագրական Ընկերութիւն»-ը (1906), Թիֆլիս:

Մեծ եղեռնէն ետք, Սփիւռքի մէջ գործող **հայրենակցական միութիւններն** ալ մեծ գործ կատարեցին իրենց հայրենի գաւառի մասին նիւթեր հաւաքելով եւ հրատարակելով:

Հայաստանի Հանրապետութեան մէջ կազմուեցան երգ ու պարի բազմաթիւ ազգագրական խումբեր, հիմնուեցան ազգագրական թանգարաններ: Ազգային Կաճառին մէջ, հայոց պատմութեան կողքին, կը գործէ նաեւ Հնագիտութեան եւ Ազգագրութեան Հաստատութիւնը, Երեւան, որ կը կազմակերպէ նիւթերու հաւաքագրումի, ուսումնասիրութեան եւ հրատարակութեան գործը:

ա) Բերդ պարը: բ) Սարդարապատի յուշահամալիրին մէջ գործող Ազգագրական թանգարանին ցուցասրահներէն մէկը: գ) Աղամաններ: դ) Ճախարակ:

ՊԱՐԶ ՍՏՈՐՈԳԻԶ
(վերաքաղ)

Ստորագիչը նախադասութեան գլխաւոր անդամներէն մէկն է, որ ցոյց կու տայ, թէ ենթական ի՞նչ կ'ընէ, ի՞նչ կ'ըլլայ, ի՞նչ է:

♦ Օղանաւը կը սուրայ: ♦ Մարգիկը պարտուեր է: ♦ Մառը բոյս է:

Ստորագիչը կ'ըլլայ պարզ ու բարդ:

Պարզ ստորագիչը կը կազմուի.

ա) Բային պարզ դիմաւոր ձեւերով.

բ) Բային բաղադրեալ դիմաւոր ձեւերով.

գ) Բային երկրորդական կարգի բաղադրեալ դիմաւոր ձեւերով:

ա) Բայի պարզ դիմաւոր ձեւեր կը կազմեն սահմանական եղանակի ներկայ (կը գրեմ), անց. անկատար (կը գրէի), անց. կատարեալ (գրեցի), բացարձակ ապառնի (պիտի գրեմ), անկատար ապառնի (պիտի գրէի), ըղձական եղանակի ներկայ (գրեմ), անցեալ անկատար (գրէի) եւ հրամայական եղանակի ներկայ (գրեցէ՛ք, մի՛ գրէք) ժամանակները:

● Ընդգծեցէ՛ք ստորագիչը եւ գրեցէ՛ք բային աներեւոյթը, լծորդութիւնը, դիմաւոր բային տեսակը, եղանակը, ժամանակը, թիւն ու դէմքը: Մարգիկը կը վազէ: - Վազել «ել», պարզ դիմաւոր բայ, սահմ. եղ., ներկայ ժմկ., եզ., 9. դ.:

Ծիտը թռաւ:

Մայրը որդին քնացուց:

Շէնքը պիտի քանդուի:

Զմեռը կու գայ:

Դասը սորվէ:

Երանի անձրեւէ:

բ) Բաղադրեալ բայերը կը կազմուին յարակատար (-ած), վաղակատար (-եր), Բ. ապառնի (-ելու, -ալու) եւ ժխտական (-ար, -եր, -իր, -ուր) դերբայներով + էական պակասաւոր բայի ձեւերով: Բայի բաղադրեալ դիմաւոր ձեւեր են սահմանական եղանակի յարակատար ներկայ եւ անկատար (գրած եմ, գրած էի), վաղակատար ներկայ եւ անկատար (գրեր եմ, գրեր էի), հարկադրական եղանակի ներկայ եւ անկատար (գրելու եմ, գրելու էի) ժամանակները, ինչպէս նաեւ սահմանական եղանակի ներկայ ժամանակի ժխտականը (կը գրեմ՝ չեմ գրեր...):

● Ընդգծեցէ՛ք ստորագիչը եւ գրեցէ՛ք բային աներեւոյթը, լծորդութիւնը, դիմաւոր բային տեսակը, եղանակը, ժամանակը, թիւն ու դէմքը: Նաւը հեռացած էր: - Յեռանալ՝ «ալ», բաղադրեալ դիմաւոր բայ, սահմ. եղ., յարակատար անկատար, եզ., Գ. դ.:

Ես յոգնած եմ:

Խաղալիքը կոտրեր է:

Անձրեւ տեղացած էր:

Մէկը չեմ տեսներ:

Ամրան ձիւն չի տեղար:

Տուն երթալու եմ:

գ) Բայի երկրորդական կարգի բաղադրեալ ժամանակները կը կազմուին յարակատար եւ Բ. ապառնի դերբայներով + էական տարահիմք բայի (ըլլայ-եղայ) դիմաւոր ձեւերով: Այսպէս. գրած պիտի ըլլամ, գրած եղայ... գրելու պիտի ըլլամ, գրելու եղայ...:

● Ընդգծեցէ՛ք ստորագիչը եւ գրեցէ՛ք էական տարահիմք բային աներեւոյթը, լծորդութիւնը, դիմաւոր բային կազմութիւնը, եղանակը, ժամանակը, թիւն ու դէմքը:

Ան տուն գացած կ'ըլլայ: - Ըլլալ՝ «ալ», էական տարահիմք բայ, երկրորդական կարգի դիմ. բայ «գացած» յարակատար դերբայով, սահմ. եղ., ներկայ ժմկ., եզ., Գ. դէմք:

Ես գործն աւարտելու պիտի ըլլամ:

Վաղը այստեղէն հեռացած եղի՛ր:

Երանի շուտով մեկնած ըլլաս:

Ինք տուն գացած պիտի ըլլար:

Արդէն հասնելու եղան:

● **Քայերը բաժնեցէ՛ք ըստ տեսակի.**– կու գայ, չեմ գար, գացած պիտի ըլլայ, հեռացած ըլլալու է, վազեր էի, պիտի երգեմ, մի՛ վազէք, օրհնած ըլլաս, սորված է, վազելու կ’ըլլայ, չ’ուզեր, պիտի քալէինք, գրած եղէ՛ք, մօտեցեր էիք, հաւատամ:

պարզ դիմ. բայ	բաղադրեալ դիմ. բայ	երկրորդ. կարգի դիմ. բայ
.....
.....
.....
.....
.....

● **Հաստատականը՝ ժխտականի, իսկ ժխտականը հաստատականի վերածեցէ՛ք:**

չեմ տար	չուտէր
կու գաս	չ’ուտեր
չի լար	գրած էի
տե՛ս	վազէ՛
կ’ուզէ	վազէ
կը գրէ	տեսնելու ես
պիտի տամ	կը զգայ
գրելու է	չի շտապեր

ԲԱՆԱՀԻՒՍՈՒԹԵԱՆ ՄՇԱԿՈՒՄԸ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Գարեգին Եպս. Սրուանձտեանց եւ իրմէ ետք շատ բանահաւաքներ հարազատ կերպով գրի առին հայ ժողովուրդի հարուստ բանահիւսութիւնը, իսկ գրողներ գրական մշակումի ենթարկեցին զայն, այսինքն՝ ժողովրդական նիւթը վերարտադրեցին՝ ձեւի եւ խորքի տարբեր նպատակներ հետապնդելով:

Բանահիւսական նիւթի փայլուն մշակումներ ունին արեւելահայ գրողներ Ղազարոս Աղայեանը («Արեւամանուկն Ու Օձամանուկը», «Արեգնազան», «Տորք Անգեղ»), Յովհաննէս Թումանեանը («Փարուանա», «Թմկաբերդի Առումը», «Աղանու Վանքը»): Անոնք մշակեցին բազում հեքիաթներ, աւանդութիւններ, երգեր: Ժողովրդական նոյն նիւթը երբեմն մշակուած է տարբեր գրողներու կողմէ, ինչպէս Սասնայ ծոբերը կամ Սասունցի Դաւիթ դիւցազնավէպը Յովհ. Թումանեանի, Աւետիք Իսահակեանի, Կարօ Սասունիի եւ ուրիշներու կողմէ: Նոյն աւանդութիւնը կը վերապատմեն Յովհ. Թումանեանի «Ախթամար»ը եւ Ռուբէն Զարդարեանի «Ծովակին Հարսը»:

Արեւմտահայ գրականութեան մէջ ժողովրդական նիւթի լաւագոյն մշակումներ են Ռուբէն Զարդարեանի հեքիաթները:

ՌՈՒԲԵՆ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ (1874-1915) աշակերտած է Թլկատինցիին՝ անոր խարբերդի դպրոցին մէջ: Կը ձերբակալուի, ապա ազատ արձակուելով կ'անցնի Պուլկարիա, ուր 1906ին կը հրատարակէ «Ռազմիկ» թերթը: 1908ին, Օսմանեան Սահմանադրութենէն ետք շատերու հետ կը վերադառնայ Պոլիս, ուր կը վարէ «Ազատամարտ» թերթին խմբագրութիւնը: Իր գրական գործերը կը հրատարակէ «Յայգալոյս» հատորով: Իր լաւագոյն գործերը պատմուածքներն ու հեքիաթներն են: Իր ներշնչումի աղբիւրներն են հայրենի երկրին բնութիւնը, գաւառի կեանքը, աւանդութիւնները: Կը նահատակուի 1915ին:

Զարդարեան գաւառական գրականութեան ամենէն արուեստագէտ դէմքերէն մէկն է:

ԶԱՐՆՈՒԱԾ ՈՐՍՈՐԴԸ

Ա.

Անկոխ ուղիներէ, օձի ճամբաներէ՝ քարերուն վրայէն այծեամ մը կը փախչի. անցած տեղերէն կարմիր արիւն կաթկթած է, ու քարերը դեռ թաց են. կը վազէ, կը հեռանայ, կոտորները քարեր կը գլտորեն դարվար: Ապա-

ուսմանը ունի վրայից ցատկերով, կաքալի ձագերը թռցնելով իրենց բոյնին ու լեռներէն թաւալող ջուրերը պղտորելով կը սլանայ այծեամբ. կը փախչի. սիրտը ուժգին խռոված է, վախը խիստ ըլլալու է:

Հեռուն, մարդ մը կ'երեւի, կապարճը ուսին, աղեղը լարած՝ նետը կը քաշէ: Վարէ՛ն, այդքան վարէն նետն իր նշանին չի կրնար հասնիլ. լեռները ապառաժներ են ու ճամբայ մը չ'երեւիր, որ գազաթը տանի. այդ տեղերէն մինակ մողէզներ կը վագեն, ու որսորդը օձի ոտք ունենալու է:

Դիմացի սեւ, մթնշաղ լեռներուն, Մաստառի վրայէն այծեամ մը կը վագէ, ու որսորդն ալ ետեւէն:

- Որո՞ք են դերակատարները:
- Ի՞նչ վիճակով ու գործողութիւններով հանդէս կու գան անոնք:
- Ո՞ւր է միջավայրը: Հեղինակը ի՞նչ տեղական գոյներով կատարած է միջավայրի գրծագրութիւնը: Ո՞ր երկրին հարազատ տարրեր են անոնք:
- Ուրեմն՝ հոս ի՞նչ կը խորհրդանշեն Մաստառը, այծեամբ եւ որսորդը:
- Բացատրեցէ՛ք «անկոխ ուղիներ», «օձի ճամբաներ», «օձի ոտք ունենալու է» հակադրութիւնները: Նախ բացատրեցէ՛ք, թէ ինչպէ՛ս հակադրութիւններ կազմուած են:

Բ.

Լեռներու մէջ, ուր փշոտ կաղնիներ ու վայրի թթենիներ կը բուսնին, ուր հազարաւոր օտար ծաղիկներ իրենց գեղեցկութիւնը կը բանան ու կը գոցեն, լեռներուն մէջ մինակ վայրի անանուխներ չեն ծաղկիր, ո՛չ ալ ցանցիր, գաճաճ մացառներն են, որ հողին կը կպին. մինակ առուի մը գլխուքը չէ, որ այդ տեղերուն լուսութիւնը կը խանգարէ. ամայի, խորունկ ձորերուն մէջ, գով անձաւներու ներսը, այծեամբ իր ձագերը կը բերէ. թարմ դալարիներու, ցցուած գազաթներու վրայ՝ այծեամբ իր ձագերը կ'արածէ:

Ու այծեամբ լեռներուն գաւակն է: Այդ հսկայ քարերը թրխսած են զինք, ու անոնց վրայ բուսած մամուռները կերակրած են անիկա: Մաստառը զանոնք ծնած է. անէ՛ծք այծեամբին գնդակ նետողի գլխին:

- Միջավայրի գծագրութիւնը ի՞նչ տեղական գոյներով աւելի կը յատկանայ: Միջավայրի ո՞ր յատկանիչը աւելի կը շեշտուի: Ինչպէ՞ս հասկնալ «հազարաւոր օտար ծաղիկներ իրենց գեղեցկութիւնը կը բանան ու կը գոցեն» այլաբանութիւնը:
- Այծեամբ այս միջավայրին հարազատ տարրն է, թէ ոչ: Ինչպէ՞ս հասկնալ «այդ հսկայ քարերը թրխսած են զինքը» այլաբանութիւնը: Մայր բնութիւնը ի՞նչ սպառնալիքով կը պաշտպանէ իր գաւակը:

Գ.

Փախաւ այծեամբ, ու որսորդն ալ անոր ետեւէն:
Բայց ճամբայ չկայ ու զեռունի ոտք հարկաւոր է մագլցելու համար:

Ելաւ, ելաւ որսորդը այծեամին հետքերէն կաթկթած կարմիր ցայտքերուն ուղիով. որսորդը գնաց՝ մոռցած թէ լեռը մահուան կը տանի, ու իջնելու համար ա՛լ անգամ մըն ալ ճար չկայ: Այծեամին գնդակ նետողը անէծքով կը մեռնի:

Գագաթն հասաւ ահա: Բայց այծեա՞մը... չկար: Քարերն իրենց ճեղքերուն մէջ առին, թէ լեռներն իրենց անձաւներուն մէջ պահեցին գինքը. ո՛վ գիտէ. որսորդը շատ փնտուեց, բայց չկրցաւ գտնել:

Կատաղի մոլեգնութեամբ խորտակեց քարին՝ կապարձը, նետը ու աղեղն ալ, եւ անոնց կտորները հովերը տարին:

Հոս ու հոն արծիւներ կը ճչին ու ահագին թեւերնուն թափ կու տային. անոնց բոյներուն մօտ փտած ոսկորներ ու անգղի կտուցով ցեցքուած անձանաչ դիակներ ինկած էին: Կամաց, կտոր-կտոր ամպեր կու գային անցնելու պահ-պահ ու թեթեւ շուքերով կ'երթային կը հեռանային: Հիմա կտրիճ որսորդը լեռներուն մէջ մինակ՝ կը վախնայ, ու անոնց մէջ արձագանգող իր անհաստատ ոտքերուն տրոփիւնը գինք կը խռովէ:

Դ.

Ձառիվերը՝ դիւրին, բայց զառիվարը ահարկու է: Մոռցած է, թէ ուրկէ՛ վեր ելած է, ու ճամբայ մը չկայ, որ գինքը վար տանի: Գէթ տեղեր գտնուէին, որ ոտքը դնել կարելի ըլլար: Աւա՛ղ, այծեամին որսը անիծուած է, ու հալածող որսորդը տանջանքով կը մեռնի: Լեռն ի վար աչքը հանգիստ սեւեռում չի կրնար ունենալ, ու վար գահավիժողը տանջանքներուն ամէնէն սոսկալիովը, իր մահուան քստմնելի գարհուրանքը չափելով պիտի մեռնի:

Որսորդը յուսահատի աչքերով հեռուն կը նայի, ուր հորիզոնը կը ցածնայ լեռներուն վրայ ու գանոնք կը գրկէ: Տարտամ ճառագայթում մը կը խաղայ հեռաւորութեան մէջ: Կը պոռայ, տարօրինակ ձայներով, կողկողիչ աղերսանքով՝ օգնութիւն կը կանչէ, ու լեռներուն մէջ, քարերուն մէջ դիւահան ծռմուռքով ձայնը կ'արձագանգէ, կ'երկարի: Իրիկուան զով ստուերներուն հետ եղնիկները կը բբան, ու մօտէն հեռուէն հովը երբեմն վայրի կենդանիներու ձայնի կտորներ կը տարտղնէ ասդին-ասդին:

- Ապարդիւն հալածանքը ի՞նչ զգացումով կը լեցնէ որսորդի հոգին: Ի՞նչ կ'ընէ: Ի՞նչ ըսել է խորտակուած գէնքերուն ակնարկող «եւ անոնց կրտորները հովերը տարին» չափազանցութիւնը:

- Տեղական գոյնի ի՞նչ նոր տարրեր կ'աւելնան միջավայրի գծագրութեան վրայ: Անոնք ի՞նչ շարժումի մէջ են: Որսորդի յուսախաբութեան ի՞նչ զգացում կը յաջորդէ:

*Միննա՛կ, կայնած է լերան վրայ: Հո-
վերը մազերը կ'ալեկոծեն, ու բոպիկ ոտ-
քերէն ա՛լ արիւն կը մզի: Յուսահատ է,
ա՛լ չի կրնար իջնել. կեցա՛ւ հոտ, սպա-
սելով մէկուն որ պիտի գար, մինչ առջե-
ւէն մարախներ կը ցատկէին խումբերով
ու թեթեւ թեւերով վար կը խուժէին: Ա-
նոնց վար իջնելը տեսաւ տխուր աչքերով
ու հետեւեցաւ ակնարկով, երբ թրթը-
ռալով կը կորսուէին: Մերթ ընդ մերթ
բզէզ մը միօրինակ բզզիւնով հանդարտ
լռութիւնը կ'աղմկէր ու կը թռէ՛ր կ'եր-
թար:*

*Կեցաւ հոն, լերան գլուխը, աչքը
անսպառ յոյսով ուղղուած վարը, լեռ-
ներէն դարվար, սպասելով մէկուն, որ
պիտի գար: Մահը եկաւ ու աչքերը իրենց
կռպիճներուն մէջ, բաց գլուխն ուսին
գամեց:*

Ու լեռը հիմա իր երգն ունի.

*- Վա՛յ անոր, որ այծեամին նշան կը
բռնէ:*

ՌՈՒԲԷՆ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

- Որսորդին նպատակը հիմա ի՞նչ
կը դառնայ: Համոզի՞չ է «զառիվերը՝
դիւրին, բայց զառիվարը ահարկու է»
փարատոքսը (Բոլորին կողմէ ընդուն-
ուած ճշմարտութեան մը հակառակ ճըշ-
մարտութիւնը փարատոքս կը կոչենք):
Որսորդը ինչպէ՞ս կ'ապրի մահուան
սարսափը:

- Հոս տեղական գոյնի ի՞նչ նոր
տարրեր կ'աւելնան միջավայրի գծագ-
րութեան վրայ: Անոնք ի՞նչ զգացումներ
կրնային արթնցնել որսորդին մէջ:

- Հեքիաթը բարիին վարձատրութե-
ամբ ու չարին պատիժով կը վերջանայ:
Մայր բնութիւնը ինչպէ՞ս կը պատժէ
չարը: Ի՞նչ է վախճանական գործողու-
թիւնը, պատմէ՛:

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔ

Ռ. Զարդարեանի «Ձարնուած Որսորդը» կու գայ ժողովրդական հաւատալիքէ մը, որուն համաձայն «Այծեամին գնդակ նետողը՝ գնդակով կը մեռնի»: Յեղինակը հաւատալիքը վերածած է հեքիաթի մը, սակայն ի տարբերութիւն ժողովրդական հեքիաթներու՝ հոս գործողութիւնները չափազանց քիչ են. - այծեամը կը փախչի, որսորդը կը հալածէ: Անոր փոխարէն հեղինակը շատ կարեւորութիւն տուած է միջավայրի նկարագրութեան եւ ներքին գործողութիւններուն, այսինքն՝ որսորդի հոգեփոխութիւններուն:

Հոս բնութիւնը մասնաւորուած է Մաստառ բառով, որ խարբերդի մօտիկ լեռ մըն է: Այծեամը այդ վայրի բնութեան զաւակն է, եւ այդ վայրի բնութիւնը կը պաշտպանէ զայն:

Մաստառը կը խորհրդանշէ Հայաստանը, այծեամը՝ հայ ժողովուրդը, իսկ որսորդը՝ մեր երկիրը ներխուժած թշնամիները:

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՅԾԵԱՄ - քարայծ. վայրի այծ: ԴԱՐՎԱՐ - զառիվարէն վար: ԱՊԱՌԱԺ - ժայռ:
ԹԱԻԱԼԻԼ - գլորիլ: ՍԼԱՆԱԼ - արագ անցնիլ: ԽՈՒՈՎԱԾ - խաղաղութիւնը կորսնցուցած,

նեղուած: ԿԱՊԱՐՃ – նետի աման: ՄՈՂԷՁ – սողուն մը: ՄԹՆՇԱՂ – վերջալոյս, աղջամուղջ: ՕՏԱՐ ԾԱՂԻԿ – վայրի ծաղիկ: ՅԱՆՅԻՐ – ցիրուցան: ԳԱՃԱՃ – կարճ, թզուկ: ԿՊԻԼ – փակիլ: ԱՆՁԱԻ – քարայր: ԴԱԼԱՐԻ – կանաչութիւն: ՄԱՄՈՒՌ – խոնաւ մակերեսի վրայ բուսող թաւշանման կանաչութիւն: ԶԵՌՈՒՆ – սողուն: ՅԱՅՏՔ – ժայթքում՝ ջուրի: ԽՈՐՏԱԿԵԼ – ջախջախել, կործանել, տապալել: ԱՆԳՂ – գիշատիչ խոշոր թռչուն մը: ՅԵՑՔՈՒԱԾ – ծակծկուած: ԱՆՃԱՆԱՁ – անձանաչելի: ԱՀԱՐԿՈՒ – սարսափելի, ահաւոր: ՍԵՒԵՌՈՒՄ – կեղրոնացում՝ նայուածքի: ԳԱՀԱՎԻԺԻԼ – իյնալ, գլորիլ: ՔՍՏՄՆԵԼԻ – սոսկում ազդող, խորշելի: ԶԱՐՀՈՒՐԱՆՔ – սարսափ, սոսկում: ՏԱՐՏԱՄ – անորոշ, աղօտ: ԿՈՂԿՈՂԻՉ – լալագին: ԱՂԵՐՍԱՆՔ – աղաչանք: ԴԻԻԱՀԱՆ – դեւերը դուրս բերող, կանչող: ԲԲԱԼ – եղնիկին ձայն հանելը: ՄՁԻԼ – արտահոսիլ, բարակ-բարակ հոսիլ, ծորիլ: ՄԱՐԱՆ – միջատ մը: ԿՈՊԻՃ – կոպ: ԲՁԷՁ – միջատ մը:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

- Ժողովրդական հեքիաթի մը յատկանիչները բաղդատեցէ՛ք Ռուբէն Զարդարեանի այս մշակումին հետ.*
- Հեքիաթը սովորաբար կը սկսի «կար ու չկար» կամ նման արտայայտութեամբ մը:
 - Հեքիաթին միջավայրը անիրական աշխարհ մըն է եւ չի կապուիր աշխարհագրականօրէն որոշ միջավայրի մը, հետեւաբար չունի ազգային նկարագիր:
 - Հեքիաթին մէջ ղէպքը կը զարգանայ արագ ընթացող ու առատ գործողութիւններով, եւ միջավայրի նկարագրութիւնը մեծ տեղ չի գրաւեր:
 - Հեքիաթին հերոսները չար ու բարի են:
 - Հեքիաթին մէջ բարիին օգնութեան կը հասնին կախարդական իրեր, հուրի-փերիներ:

Արշակ Ֆեթվաճեան (1866 - 1947), «Սասունցի Կինը»:

- Հեքիաթի վախճանական գործողութեան մէջ չարը կը պատժուի, ու բարին կը վարձատրուի:
- Հեքիաթները կ'ըլլան կենդանական, կախարդական եւ իրապատում:

ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

● **Տեղին գործածեցէ՛ք Հետեւեալ հոմանիչ բառերը.**
 վախ. սոսկում. սարսափ. երկիւղ:

- Աստուծոյ կայ սրտին մէջ:
- Պայթիւնը պատճառեց ներկաներուն:
- Պատերազմի գոյժը տարածեց բնակչութեան մէջ.
- Ծեր կիներով ծնրադրեց խորանին առջեւ:

● **Ինչո՞վ տարբեր են ճամբայ բառին հոմանիչ Հետեւեալ բառերը:**
 Գետնուղի, փապուղի, ճոպանուղի, խճուղի, մայրուղի, երթուղի, երկաթուղի, անցուղի:

● **Հետեւեալ բառերը գրեցէ՛ք իրենց նոյնանիչ բառին դիմաց.** - անձաւ, կոպ, ճամբայ, քարայծ, սարսափելի, եղջիւր, աղերսանք, թաւալիլ, սուրալ, սողուն, երբեմն, ջախջախել, ժայռ, ցանցիւր, անհատնում, ամեհի:

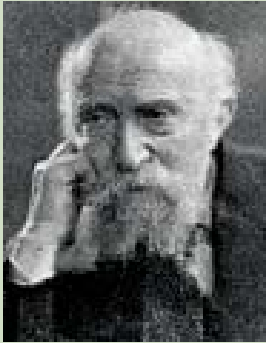
ուղի	սլանալ
այծեամ	ապառաժ
կոտոչ	զեռուն
աղաչանք	քարայր
մոլեգին	մերթ ընդ մերթ
զլտորիլ	խորտակել
ահարկու	ցիրուցան
կոպիճ	անսպառ

ՇԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հեքիաթին հատուածներուն կից հարցարաններուն հետեւելով վեր- ուծեցէ՛ք Ռուբէն Զարգարեանի «Զարնուած Որսորդը» հեքիաթը:
 Իւրաքանչիւր հարցումի կամ հարցումներու խումբի պատասխանը մէկ պարբերութեամբ շարադրեցէ՛ք:
 Վերլուծումը կատարեցէ՛ք պահելով հեքիաթին բաժանումները:

ՀԱՅՐԵՆՆԵՐ

Հայրեն կը կոչուին միջնադարեան հայ ժողովրդական սիրոյ երգերը: Հայրենները ստեղծուած են գլխաւորաբար Արեւմտեան Հայաստանի Ակնայ շրջանին մէջ: Նոյն միջավայրին ու ժամանակին մէջ տարածուած պանդխտութեան երգերը կոչուած են **անտունի**:

Հայրենները տարբեր ժողովածուներէ առաջին անգամ հաւաքած ու ներկայացուցած է Արշակ Չոպանեան (1872-1954) իր «Հայրեններու Բուրաստանը» ժողովածուին մէջ:

Հայրենները թիրիմացաբար վերագրուած են միջնադարու տաղերգու Նահապետ Քուչակի: Այդ պատճառով յաճախ կը կոչուին **քուչակեան տաղեր**:

Աշխարհս ինչ ըօինդ որ կայ՝ նա բերեմ աչուրնուս ցանեմ,
Աչերս երբ քենէ ի զատ մարդ չ'ուզեր՝ ես ի՞նչ անեմ.
Հոգի՛, եթէ հոգիս ուզես՝ չէ չասեմ, հանեմ տամ ի քեզ,
Ապա թէ աչերս ուզես՝ ալ ինչո՞վ հայիմ դէպ ի քեզ:

Ես աչք ու դու լոյս, հոգի՛, առանց լոյս՝ աչքն խաւարի,
Ես ձուկ ու դու ջուր, հոգի՛, առանց ջուր՝ ձուկն մեռանի.
Երբ ձուկն ի ջրէն հանեն եւ այլ ջուր ձգեն՝ նա ապրի,
Երբ զիս ի քենէ զատեն՝ քան զմեռելն այլ ճար չի լինի:

Ով որ սիրու տէր լինի եւ սիրուն ճարակ չի լինի՝
Թող երթայ փորէ տապան եւ մտնու մէջն կենդանի.
Սրտին դէմն բաց թողու, որ ելնէ բոցն ծիրանի,
Ով անցնի՝ նա զայն ասէ. «Սիրու տէր մարդն կու վառի»:

Հայրենները ընդհանրապէս քառատող երգեր են: Տողը ունի 15 վանկ երկու հատածով՝ 7-8, իւրաքանչիւրը՝ 2-3-2 եւ 3-2-3 ոտքերով:

Կանանչ / ու կարմիր / հագնիս, // զինչ նշուան / հատըն / նմանիս,
Յայնժամ / ինձ աղուոր / թուիս, // երբ ելնես / ձեր դուռն / կանգընիս,
Դուռն ալ / կիսաբաց / անես, // ցած հայիս, / մանտր / ծիծաղիս,
Աչօքդ / ու ունքովդ / անես, // իմ տխմար / խելքըս / կու տանիս:

ԸՌԻՆԴ - աղուոր, գեղեցիկ: ԱԶՈՒԸՆՈՒՍ ՅԱՆԵՄ - աչքերուս առջեւ փոքն: ՔԵՆԷ - քեզմէ: ՃԱՐԱԿ - ճար: ՏԱՊԱՆ - գերեզման: ՀԱՅԻՄ - նայիմ: ՄԱՆՏՐ - հոս՝ նուրբ, թեթեւ: ԱԶՕՔԴ ՈՒ ՈՒՆՔՈՎԴ ԱՆԵՍ - աչքով ու յօնքով կը հասկցնես:

ԽԱՂԻԿՆԵՐ

Խաղիկը հայ ժողովրդական գիղական երգատեսակ է, սովորաբար՝ քառատող եւ կը կատարուի որոշակի յանկերգի մը ընկերակցութեամբ:

Խաղիկին նիւթը սերն է, որուն հետ ան նաեւ կ'արտայայտէ աշխատանքային գիծեր, բողոք ընկերային անարդարութիւններու դէմ, լաւ կեանքի երազանք, այլ տրամադրութիւններ ու խոհեր:

Սարը սարին նման չէ,
Քարը քարին նման չէ,
Հարս ու աղջիկ շատ տեսայ,
Մէկն էլ եարիս նման չէ:

Ուռի ես՝ կռանալ մի՛,
Մեր տնից հեռանալ մի՛,
Թէ Աստուածդ կը սիրես՝
Սիրել ես, մոռանալ մի՛:

Կայնել եմ՝ գալ չեմ կարող,
Լցուել եմ՝ լալ չեմ կարող,
Քանի որ գնացել ես՝
Անունդ տալ չեմ կարող:

Քանաքեռ բարձր տեղ ա,
Ջուրը հիւանդին դեղ ա,
Սիրած սիրածի չեն տայ,
Էս ի՞նչ անօրէն գեղ ա:

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ

Հայ ժողովրդական երգի առաջին հաւաքողներն ու մշակողները եղան **Քրիստափոր Կարա Մուրգա (1853 - 1902)**, **Մակար Եկմալեան (1855 - 1905)** եւ **Կոմիտաս Վարդապետ (1869 - 1935)**:

Այս մարզին մէջ մեծ ու բազմակողմանի եղաւ Կոմիտասի վաստակը:

Ժողովրդական երգը ունի բազմաթիւ տեսակներ.

- Պանդուխտի երգեր կամ անտունիներ:
- Սիրոյ երգեր:
- Աշխատանքային երգեր, ինչպէս՝ վարուցանի, հունձքի ու կալի, այգեկուքի, ճախարակի եւ այլն:
- Ծիսական երգեր, այսինքն՝ յատուկ առիթներու կատարուող երգեր, ինչպէս՝ հարսանիքի, հարս ու փեսայի, սուգի եւ այլն:
- Մանկական խաղերգներ եւ օրօրներ:
- Ռազմի կամ հայրենասիրական երգեր:

● Որոշ յայտագիրով մը գրօսանքներուն ծայնասփռեցէք ժողովրդական երգի այս տեսակներէն մէկական փունջ:

Կոմիտասի «Գուսան» երգչախումբը, Կ. Պոլիս, 1910:

ԲԱՐԴ ՍՏՈՐՈԳԻՉ
(վերաքաղ)

Բարդ ստորագիչը կը կազմուի որեւէ մէկ բառով, որ ստորագելի կը կոչուի, եւ էական բայով, որ հանգոյց կը կոչուի:

- Աշակերտուհին աշխատասէր է: > աշխատասէր՝ ստորագելի:
- > է՝ հանգոյց:
- Շուտով գիշեր կ'ըլլայ: > գիշեր՝ ստորագելի:
- > կ'ըլլայ՝ հանգոյց:

Ստորագելի կ'ըլլան գոյականը, ածականը, թուականը, դերանունը, մակբայը, դերբայներէն՝ անորոշը, ներկան, Ա. ապառնին:

- Ջուրը տաք է: Տաք՝ ստորագելի, որակական ածական:
- Դասընկերս երրորդ է: Երրորդ՝ ստորագելի, դասական թուական:
- Ճամբան այդպէս է: Այդպէս՝ ստորագելի, ցուցական դերանուն:
- Յանցաւորը ինք է: Ինք՝ ստորագելի, անձնական դերանուն:
- Տառելիք ձուկ է: Ձուկ՝ ստորագելի, գոյական:
- Վազքը դանդաղ է: Դանդաղ՝ ստորագելի, մակբայ:
- Աստուած ներող է: Ներող՝ ստորագելի, ներկայ դերբայ:
- Նպատակը խաղալ է: Խաղալ՝ ստորագելի, անորոշ դերբայ:
- Գործը ըլլալիք է: Ըլլալիք՝ ստորագելի, Ա. ապառնի դերբայ:

Գոյականներն ու կարգ մը դերանուններ կրնան ստորագելի ըլլալ ուղղական, տրական, բացառական եւ գործիական հոլովներով.

- Իշխանը ձուկ է:
- Համը ձուկի է:
- Հոտը ձուկէն է:
- Ճաշը ձուկով է:

էական բայը կ'ըլլայ երկու տեսակ .

ա) էական պակասաւոր բայ. ունի սահմ. եղանակի ներկան եւ անկատարը՝ եմ, ես, է, ենք, էք, են. էի, էիր, էր, էինք, էիք, էին:

բ) էական տարահիմք բայ՝ ըլլայ - եղայ: Ունի դիմաւոր բայի բոլոր ձեւերը:

● *Ընդգծեցէ՛ք բարդ ստորագիչը եւ լուծեցէ՛ք ստորագելին եւ հանգոյցը: Հետեւեցէ՛ք օրինակին:*

- Փողոցը մաքուր էր:
- Մաքուր - ստորագելի, որակական ածական, դրական աստիճան:
- էր - հանգոյց, էական պակասաւոր բայ, սահմ. եղ., անց. անկ., եզ., Գ. դէմք:
- Շուտով գիշեր եղաւ:

Գիշեր - ստորոգելի, գոյական հարկ. ան., ուղղ. հլվ., եզ., Գ. դէմք, անորոշ:
Եղաւ - հանգոյց, ըլլալ, տարահիմք էական բայ, սահմ. եղ., անց. կատարեալ, եզ., Գ. դէմք:

Գիրքը պատկերազարդ էր:

.....
.....

Մենք զինուոր ենք:

.....
.....

Քեզ փնտուղը ինք էր:

.....
.....

Պարէնը վերջանալիք է:

.....
.....

Ընթացքը դանդաղ է:

.....
.....

Մեծերը ներող կ'ըլլան:

.....
.....

Ես հինգերորդ եղայ:

.....
.....

Այս բաժինը տղուն էր:

.....
.....

Նամակը եղբօրմէն է:

.....
.....

Փափաքը մեկնիլ եղած է:

.....
.....

ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏ ԿԱՄ ԳԵՂԱՊԱՇՏ ՍԵՐՈՒՆԴ

1896ի համիտեան ջարդերուն հետեւանքով արեւմտահայ Իրապաշտ Սերունդը քայքայուեցաւ: Հրապարակ իջաւ գրական նոր սերունդ մը, որ կոչուեցաւ **Գեղապաշտ կամ Արուեստագէտ Սերունդ**:

Գեղապաշտ կամ Արուեստագէտ Սերունդի (1900-1920) գրողները իրենց գրուածքները կ'օժտէին ձեւի եւ խորքի գեղեցկութեամբ: Գրուածքին ձեւը ոչ միայն անոր կառուցն է, այլ մանաւանդ լեզուն: Անոնք հայերէնը գործածեցին կատարեալ բժախնդրութեամբ ու ճաշակով: Անոնց լեզուն որքան երաժշտական, այնքան ալ պատկերաւոր է:

Արուեստագէտ Սերունդի գրողներէն ոմանք կրեցին իրապաշտ ուղղութեան աւանդները (Լեւոն Շանթ, Զապէլ Եսայեան) եւ գաւառական գրականութեան միտումները (Ռուբէն Զարդարեան, Յակոբ Օշական), իսկ շատերու մօտ զգալի եղան խորհրդապաշտ գրական հոսանքի (symbolism) սկզբունքները:

ՆՈՐՀՐԴԱՊԱՇՏ ԳՐԱԿԱՆ ՀՈՍԱՆՔԸ

Նորհրդապաշտ գրողները բնութիւնը կը պատկերէին իրենց զգացական աշխարհին ընդմէջէն, ոչ թէ առարկայական, այլ ենթակայական մօտեցումով: Բնութեան պատկերը իրենց համար խորհուրդ մը ունէր, ծածուկ իմաստ մը, որ կապուած է մարդու ներաշխարհին հետ: Նորհրդապաշտները այդ պատճառով աւելի յաճախ դիմեցին այլաբանական խօսքին, պատկերի, գոյնի եւ խօսքի երաժշտականութեան միջոցով փորձեցին արտայայտել անբացատրելին (Միսաք Մեծարենց, Սիամանթօ, Դանիէլ Վարուժան, արեւելահայերէն՝ Վահան Տէրեան):

ՄԻՍԱՔ ՄԵԾԱՐԵՆՑ (1886 - 1908) ծնած է Արեւմտեան Հայաստանի Ակնայ Բինկեան գիւղը: Տասնվեց տարեկանին ընտանեօք կը հաստատուի Կ. Պոլիս: Ուսումը կէս կը ձգէ թոքախտի պատճառով: Կը սերտէ հայ հին գրականութիւնը, կը ծանօթանայ եւրոպական գրականութեան: Կը մահանայ քսաներկու տարեկանին, հասցնելով հրատարակելու բանաստեղծութիւններու երկու ժողովածուներ՝ «Ծիածան» եւ «Նոր Տաղեր»: Յետ մահու կը հրատարակուին անոր անտիպ էջերը՝ «Ոսկի Արիշին Տակ» խորագիրով:

Միսաք Մեծարենցի բանաստեղծական հանճարին բացայայտման մէջ դեր ունեցան Ակնայ շրջանի հայրէն եւ անտունի կոչուող երգերու արուեստը, հայրենի բնութիւնը, խորհրդապաշտ ուղղութեան որոշ յատկանիշները, յատկապէս գրուածքի ձեւին ու կառուցիկ տրուած կարեւորութիւնը:

Մ. Մեծարենց հայ քնարերգութեան գագաթներէն մէկն է:

ՍԻՐԵՐԳ

Գիշերն անուշ է, գիշերն հեշտագին,
Հաշիշով օծուն ու բալասանով,
Լուսեղէն ճամբէն ես կ'անցնիմ գինով,
Գիշերն անուշ է, գիշերն հեշտագին...

Համբոյրներ կու գան հովէն ու ծովէն,
Համբոյր՝ լոյսէն, որ չորսդիս կը ծաղկի,
Այս գիշեր Տօն է հոգւոյս՝ Կիրակի,
Համբոյրներ կու գան հովէն ու ծովէն:

Բայց լոյսն իմ հոգւոյս քիչ-քիչ կը մաշի,
Շրթունքս են ծարաւ միակ համբոյրին...
Ցնծագին գիշերն է, լոյս ու լուսին,
Բայց լոյսն իմ հոգւոյս քիչ-քիչ մը մաշի...
«ԾԻԱԾԱՆ»

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀԵՇՏԱԳԻՆ – հեշտանք՝ ֆիզիքական հաճոյք պատճառով: ՀԱՇԻՇ – թմրեցուցիչ բոյս մը. փոխաբերութիւն՝ բնութեան անուշահոտութիւնն ու համը, զոր կը ներչնչէ բանաստեղծը: ԲԱԼԱՍԱՆ – բոյս մը, որմէ սպեղանի կը պատրաստեն. փոխաբերութիւն՝ գով հովը, որ կը գովացնէ մարդու մարմինը: ԼՈՒՍԵՂԷՆ – լոյսէ շինուած: ՏՕՆ, ԿԻՐԱԿԻ – փոխաբերութիւններ՝ հոգեկան բարձր տրամադրութիւն: ՇՐԹՈՒՆՔ – բառը իր այս ձեւով գործածուած է յոգնակի իմաստով՝ շրթունքներ: ՄԻԱԿ ՀԱՄԲՈՅՐ – տողը այլաբանութիւն է, որով նկատի ունի բնութեան հետ մարդու միութեան գերագոյն պահը:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

- 1.- Գիշերուան տարրերը (համ, հոտ, հով, լոյս) ի՞նչ փոխաբերութիւններով ու մակդիրով արտայայտուած են առաջին տունին մէջ:
- 2.- Նոյն տունին մէջ բնութեան ձայնը (չշունջն ու սօսափը) ի՞նչ հնարքով արտայայտած է բանաստեղծը, որով այդքան երաժշտական կը դառնայ տունը (Իրարու մօտիկ բաղաձայններու կուտակումով բան մը արտայայտելու կերպը կը կոչուի բաղաձայնայթ):
- 3.- Այս հաշուով իր բոլոր զգայարանքներով (համտեսելիք, լսելիք, հոտտեսելիք, չօշափելիք, տեսանելիք) հեշտագին գիշերը զգացող բանաստեղծը ի՞նչ կը զգայ իբրև հետեւանք իր զգայնութիւններուն:
- 4.- Բնութեան հետ բանաստեղծին ֆիզիքական շփումը ի՞նչ բառով կ'արտայայտուի երկրորդ տունին մէջ:
- 5.- Համբոյրին յաջորդող ապրումը ֆիզիքական հեշտանք է, թէ հոգեկան վերացում:
- 6.- Այդ ապրումը ի՞նչ փոխաբերութիւններով կ'արտայայտէ բանաստեղծը:
- 7.- Այդ ապրումը նաեւ արտայայտած է ձայնաւոր հնչիւններու ցածէն բարձր շարուածքով՝ ու-է, ու-ա, օ-է, ու-օ-է (առաջին տող), ա-ու, ու-է, օ-ի, ա-ի (երկրորդ տող):

(Միենույն բարձրութեամբ ընթացող, բարձրէն ցած իջնող կամ ցածէն բարձր ելլող ձայնաւորներու շարուածքով զգացում մը արտայայտելու կերպը կը կոչուի **առձայնոյթ**):

8.- *Բնութեան լոյսը, նոյնիսկ գիշեր ատեն, անսպառ է, իսկ իր՝ մահկանացուն լոյսը քիչ-քիչ կը մաշի հակադրութեան մէջ լոյսը ի՞նչ կը խորհրդանշէ: Ինչպէ՞ս հասկնալ «Շրթունքս են ծարաւ միակ համրոյրին» այլաբանական տողը:*

ՎԱՅՐԿԵԱՆ

Թոյլ չըչին մը, յետոյ բոյր մը մշկենի.
Եւ յամրագին գիրքը ձեռքէս կ'իյնայ վար,
Երազներու պերճուհին է որ կ'անցնի,
Ու կը փոթի ծովակն հոգւոյս մեղմավար:

Ու կը փոթի ծովակն հոգւոյս մեղմավար,
Եւ ալիք մը թեւը բացած կը վազէ
Գրկել ափունքն իղձիս ոսկի երազէ:

Ով քաղցրութիւնը նայուածքին իր ծաղիկ.
Ով պերճութիւնը գնացքին իր հպարտ.
Ճամբուն վրայ՝ իր քայլերուն հետքը վարդ,
Ուր հեշտօրէն կը յածի դեռ իմ մենիկ

Սիրտս՝ բոց մը՝ մթնշաղիւն մէջ անհետ...
«ՆՈՐ ՏԱՂԵՐ»

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՇՐՇԻՒՆ - հագուստի հանած մեղմ ձայնը: ՄՇԿԵՆԻ - անուշաբոյր ու թափանցող հոտով իւր մը: ՅԱՄՐԱԳԻՆ - կամաց. դանդաղօրէն: ՊԵՐՃՈՒՀԻ - գեղեցիկ ու չքեղ կին: ՓՈԹԻԼ - ծալք-ծալք ըլլալ, ալեկոծիլ: ԱՓՈՒՆՔ - ափ, եզերք: ԻՂՁ - փափաք. տենչանք: ԳՆԱՅՔ - ընթացք: ՀԵՇՏՕՐԷՆ - ախորժելի. ցանկալի. հաճոյք պատճառող: ՅԱԾԻԼ - պտտելով չըջիլ: ԱՆՀԵՏ - առանց հետք ձգելու:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

1.- Երազներու պերճուհին անցքը ի՞նչ գրգիռներով կը զգայ բանաստեղծը առաջին տողին մէջ: Հոս ո՞ր զգայարանքները կը հակադրեն գրգիռին:

2.- Իր զգիլսանքը Ֆիզիքական ի՞նչ շարժումով կ'արտայայտէ բանաստեղծը:

3.- Անոր ի՞նչ ներքին շարժում կը յաջորդէ: Ի՞նչ ըսել է «հոգւոյս մեղմավար ծովակը կը փոթի», ապա «ալիք մը թեւը բացած կը վազէ ոսկի երազէ իղձիս ափունքը գրկելու»: Ի՞նչ ապրում է ասիկա: Ո՞վ է «իղձիս ոսկի երազի ափունքը»:

4.- Վերջին տունին մէջ Ֆիզիքական ի՞նչ տարրեր կ'աւելնան պերճուհին նկարագրութեան վրայ:

5.- Բացատրեցէ՛ք հետեւեալ կապակցութիւններուն մակդիրները. «ծաղիկ նայ-

ուածք», «Հպարտ գնացք», «Քայլերուն վարդ հետքը»:

6.- Ցոյց տուէ՛ք բանաստեղծին սիրոյ ապրումներուն նրբութիւնը, փափկութիւնը եւ քնքշութիւնը արտայայտող տողերը:

7.- Ո՞ր տողերուն մէջ բանաստեղծը պահն (վայրկեան) ու շարժումը կը բռնէ նկարիչի վարպետութեամբ:

ՀԻՒՂԸ

Դաշտի ճամբու մը վրան
Կամ ստորոտը լեռան
Ուղեւորին ժամանման
Սպասող հիւղն ըլլայի:
Ու գգուանքիս կանչէի
Ես ճամբորդներն անժաման,
Ու ճամբուն վրայ մենաւոր
Ու ճամբուն վրայ ոսկեման,
Եկուորներուն դիմաւոր՝
Ծխանիս ծուխն ամպէի:

Ու գրգանքիս կանչէի
Ուղեւորներ պարտասուն
Ու բարեւի մը փոխան
Հազար բարիք ես տայի:
Հազար բարիք ես տայի,
Գուր կրակին ճարճատուն,
Կուլթքը բերրի դաշտերուն,
Բուր միրգերն աշունի
Ու մեղր ու կաթ ու գինի...

Ու լսէի ես ցայգուն,
Քովը կրակին ճարճատուն՝
Երգն իրիկուան եկուորին.
Ու ջամբէի ես ցայգուն
Երագներով պատարուն
Նինջ՝ իրիկուան եկուորին:

Ու լսէի ես այգուն,
Սրտապատառ ու տրոփուն
Գովքն իրիկուան եկուորին

Գեորգ Բաշինջաղեան,
«Արագած», 1911:

Գեորգ Բաշինջաղեան,
«Ձմեռնային Բնանկար», 1897:

Ու դիտէի ես այգուն
Ու խոկայի օրն ի բուն
Երթն իրիկուան եկուորին...

Ու ձմեռներն ալ համբուն,
Հրաւիրակ զուարթուն,
Կանգնէի քովը ճամբուն
Ու ձինապատ հէզ մարդուն
Ես հայրօրէն, լայնաբաց
Երկու թեւս պարզէի.
Միշտ քաղցրագին, նիւթացած
Հրաւէրն ես ըլլայի:

Ահ, ըլլայի, ըլլայի,
Դաշտի ճամբու մը վրան
Կամ ստորոտը լերան
Ուղեւորին ժամանման
Սպասող հիւզն ըլլայի:
«ՆՈՐ ՏԱՂԵՐ»

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՆԺԱՄԱՆ - ուշ մնացած, ուշ ժամանող:
ՈՍԿԵՄԱՆ - ոսկիով մանուած:
ԾԽԱՆ - ծխնելոյզ:
ԳՐԳԱՆՔ - գգուանք:
ՊԱՐՏԱՍՈՒՆ - յոգնած, խոնջած:
ԳՈՒ - տաք, տապ, տօթ:
ՃԱՐՃԱՏՈՒՆ - այրելու ձայն հանող
(փայտը):
ԿՈՒԹՔ - բերք՝ պտուղի:
ԲԵՐԲԻ - պտղաչատ, արգաւանդ, բեղուն:
ՑԱՅԳՈՒՆ - մինչեւ առտու, ցայգ, գիշեր:
ԶԱՄԲԵԼ - սնունդ տալ:
ՊԱՏԱՐՈՒՆ - լեփ-լեցուն, յորդուն, առլի:
ԱՅԳՈՒՆ - առաւօտուն:
ՍՐՏԱ ՊԱՏԱՌ - սաստիկ վախցած,
լեղապատառ:
ՀԱՄԲՈՒՆ - համակ, լման տեւողութեամբ:
ՀՐԱԻՐԱԿ - հրաւիրող:
ԶՈՒԱՐԹՈՒՆ - ժպտուն, խնդումներս:
ԶԻՒՆԱՊԱՏ - ձինով ծածկուած:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

- 1.- Տուն առ տուն վերապատմեցէ՛ք բանաստեղծին ի՞նչ ըլլալու եւ ի՞նչ ընելու իղձը:
- 2.- Բայական ի՞նչ եղանակով, ժամանակով, թիւով ու դէմքով արտայայտուած է անիկա:
- 3.- Ցոյց տուէ՛ք բոլոր այն ստղերը, որոնք ցոյց կու տան Հայ մարդու ասպնջակա-նութիւնը, առատաձեռնութիւնը, մարդասիրութիւնն ու բարութիւնը:
- 4.- Համիտեան բռնակալութեան այդ դժնի տարիներուն գաւառին մէջ տիրող ազգային հալածանքներէն, ջարդերէն ու անապահովութենէն Կ. Պոլիս ապաստանած բանաստեղծին փափաքը կեանքի մէջ ի՞նչ գաղափարներու յաղթանակի փափաք է:
- 5.- Վերջին հաշուով այստեղ զուտ անձնական կերպարանք ստացած այս փափաքը խաղաղութեան ու եղբայրութեան համագգային ու համամարդկային ապրում մը չէ՞:
- 6.- Ինչպէ՞ս ապահովուած է այս ոտանաւորի երաժշտականութիւնը:

ՄԻՍԱՔ ՄԵԾԱՐԵՆՑԻՆ

Արիւն է եղել աշխարհում, եղել է եղեռն ու կռիւ,
Լեռնացել են ուժեր վիթխարի՝ ամեհի ելած իրար դէմ,
Աշխարհից հեռու մի գիւղում, եղեգնեայ մի սրինգ կտրած,
Արեւ է երգել ու գարուն՝ այս հիւանդ, հանճարեղ պատանին:
ԵՂԻՇԷ ՉԱՐԵՆՑ

ԱՐՏԱՅԱՅՏՉԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ

Արտայայտչական միջոցները կ'օգնեն միտքի կամ զգացումի բացայայտումին, կը շեշտեն զայն, կը ստեղծեն երաժշտականութիւն:

Կան հնչիւնական, բառային եւ շարահիւսական արտայայտչական միջոցներ:

Հնչիւնական արտայայտչական միջոցներ են.

Ցանգ.– նոյն վանկով վերջացող բառերու շարուածք, որ կը ծառայէ իբրեւ ոտանաւորի տողի աւարտի նշան եւ երաժշտականութեան միջոց:

*Ու լսէի ես ցայգուն,
Քովը կրակին ճարճատուն՝
Երզն իրիկուան եկուորին.
Ու ջամբէի ես ցայգուն
Երազներով պատարուն
Նինջ՝ իրիկուան եկուորին:*

Բաղաձայնոյթ.– բանաստեղծական տողի մէջ նոյն կամ մօտիկ բաղաձայններու կրկնութիւն, իբրեւ վիճակ մը փոխանցելու եւ երաժշտականութիւն ապահովելու միջոց:

*Գիշերն անուշ է, գիշերն հեշտագի՛ն,
Յաշիշով օծուն ու բալասանով. (շը...շը...շը...շը.../շը...շը...ծը...սը...):*

Առձայնոյթ.– բանաստեղծական տողի մէջ միեւնոյն բարձրութեամբ ընթացող, բարձրէն ցած իջնող կամ ցածէն բարձր ելլող ձայնաւոր հնչիւններու շարուածք, իբրեւ ապրում մը արտայայտելու եւ երաժշտականութիւն ապահովելու միջոց:

*Այս գիշեր Տօն է հոգւոյս՝ Կիրակի՛ (ա-ի, օ-է, ... ա-ի):
Մոռանալ, մոռանալ ամէն ինչ, ամէնին մոռանալ (օ-ա-ա, օ-ա-ա...):*

Բառային արտայայտչական միջոցներ են.

Նախադասութեան եւ բառի կրկնութիւն.– յաջորդաբար կամ պարբերաբար, իբրեւ զաղափարին ուժգնութիւն տալու միջոց:

*Ա՛հ, ըլլայի՛, ըլլայի՛ («Հիւզը»):
Ու կը փոթի ծովակն հոգւոյս մեղմավար (2 անգամ, «Վայրկեան»):
Յազար բարիք ես տայի (2 անգամ, «Հիւզը»):*

Յարակրկնութիւն.– յաջորդական նախադասութիւններու սկիզբը նոյն բառերու կամ նոյն վանկով սկսող բառերու կրկնութիւն:

Ո՛վ քաղցրութիւնը նայուածքին իր ծաղիկ.

Ո՛վ պերճութիւնը գնացքին իր հպարտ («Վայրկեան»):

Ու գրգանքիս կանչէի

Ուղեւորներ պարտասուն

Ու բարեւի մը փոխան

Չազար բարիք ես տայի («Հիւզը»):

Բազմաշաղկապութիւն.– շաղկապի առատ գործածութիւն, իբրև զաղափարները երկարաձգելու միջոց:

Ու մեղր ու կաթ ու գինի... («Հիւզը»):

Շարահիւսական արտայայտչական միջոցներ են.

Աստիճանաւորում.– բնութագրութիւններու աստիճանական ուժեղացում կամ թուլացում:

Չազար բարիք ես տայի,

Գոլը կրակին ծարձատուն,

Կուքքը բերրի դաշտերուն,

Բոլոր միրգերն աշունի,

Բացազանչութիւն.– ապրումը ուժեղ կերպով արտայայտելու միջոց:

Ա՛հ, ըլլայի՛, ըլլայի՛ (փափաք, «Հիւզը»):

Ո՛վ քաղցրութիւնը նայուածքին իր ծաղիկ (հիացում, «Վայրկեան»):

Հակադրութիւն.– հակադիր վիճակներու մէկտեղում՝ իբրև զաղափարը աւելի ցայտուն դարձնելու միջոց:

Ցնծագին գիշեր է, լոյս ու լուսին,

Բայց լոյսն իմ հոգւոյս քիչ-քիչ մը մաշի... («Սիրերգ»):

Շրջադասութիւն, որ նախադասութեան անդամներու սովորական տեղի փոփոխութիւն է: Արտօնուած չափով կը կատարուի ոտանաւորին մէջ տաղաչափական պայմանները լրացնելու կամ տեղափոխուած բառին իմաստը չեչտելու համար:

Եւ յամրագին գիրքը ձեռքէս կ'իյնայ վար:

(Ու գիրքը ձեռքէս յամրագին վար կ'իյնայ):

Լուսեղէն ծամբէն ես կ'անցնիմ գինով:

(Ես գինով կ'անցնիմ լուսեղէն ծամբէն):

Ու գրգանքիս կանչէի/ Ուղեւորներ պարտասուն:

(Ու գրգանքիս կանչէի պարտասուն ուղեւորներ):

ՍՏՈՐԱԴԱՍ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԵԱՆ ՊԱՇՏՈՆՆԵՐԸ
(վերաքաղ)

Գիտենք, որ բարդ ստորադասական նախադասութեան մէջ ստորադաս նախադասութիւնը կրնայ փոխարինել պարզ նախադասութեան մը բոլոր անդամները եւ ըլլալ. ա) ենթակայ եւ ենթակայի լրացումներ. բ) ստորոգելի եւ ստորոգիչի լրացումներ:

Անցեալ տարեշրջանին մենք ճանչցանք ենթակայ, որոշիչ, յատկացուցիչ, բացայայտիչ ստորադաս նախադասութիւնները: Այսպէս.

- Ծաղիկները թոռմեցան:** - ենթական պարզ նախադասութեան մէջ:
- Ով որ կ'աչխատի՝ կը յաջողի:** - ենթակայ ստորադաս նախադասութիւնը:
- Փոքրիկ երաժիշտը կը նուագէ:** - Որոշիչ պարզ նախադասութեան մէջ:
- Ես կը յարգեմ այն մարդը, որ ինքզինք յարգել գիտէ:** - Որոշիչ ստորադաս նախադասութիւնը:

- Միսաքին գիրքը կորսուեցաւ:** - Յատկացուցիչ պարզ նախադասութեան մէջ:
- Անմահ է յիշատակը անոր, որ զոհուած է հայրենիքին համար:** - Յատկացուցիչ ստորադաս նախադասութիւնը:

Քրոջմէս՝ Աստղիկէն, նամակ ստացայ: - Բացայայտիչ պարզ նախադասութեան մէջ:

Երեւանէն, որ Հայաստանի մայրաքաղաքն է, հիւրեր ունեցայ: - Բացայայտիչ ստորադաս նախադասութիւնը:

Բարդ նախադասութեան մէջ ստորադաս նախադասութիւնը կրնայ ունենալ ստորոգիչի խումբին բոլոր պաշտօնները՝ պարագաներ եւ խընդիրներ: Ստորոգիչի պարագային՝ միայն բարդ ստորոգիչի ստորոգելին կրնայ արտայայտուիլ ստորոգելի ստորադաս նախադասութեամբ:

ՍՏՈՐՈԳԵԼԻ ՍՏՈՐԱԴԱՍ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԻՒՆԸ

Նպատակս ուսանիլ է:

Այս պարզ նախադասութեան մէջ ստորոգիչը բարդ է՝ «ուսանիլ է»:
Կազմուած է ստորոգելիով՝ «ուսանիլ» եւ հանգոյցով՝ «է»:

Բարդ ստորադասական նախադասութեան մէջ չի կրնար ըլլալ ստորոգիչ ստորադաս նախադասութիւն, բայց կ'ըլլայ ստորոգելի ստորադաս նախադասութիւն:

Նպատակս այն է, որ ես ուսանիմ:

Նպատակս ի՞նչ է: - Այն՝ որ ես ուսանիմ: - Ստորոգելի ստորադաս նխադասութիւն:

Ստորոգելի ստորադաս նախադասութիւնը կը փոխարինէ գլխաւոր նախադասութեան բարդ ստորոգիչին ստորոգելին, որ սովորաբար ար-

տայայտուած կ'ըլլայ ցուցական կամ անձնական դերանունով մը (այն, այնքան, այնպէս, ան,) որ ձեւական ստորոգելի է: Ստորոգելի ստորադաս նախադասութիւնը կը գտնենք համապատասխան հարցում մը ուղղելով գլխաւոր նախադասութեան ձեւական ստորոգելիին:

Լաւը այն է, որ քեզի կը յարմարի: - Լաւը ո՞րն է: - Այն՝ որ քեզի կը յարմարի:
Բերքը այնքան է, որքան որ պէտք է: - Որքա՞ն է: - Այնքան՝ որքան որ պէտք է
Կարգը այնպէս է, որ ամէն ոք օգտուի: - Ինչպէ՞ս է: - Այնպէս՝ որ ամէն ոք օգտուի:
Յարգանքը անոր է, ով արժանի է: - Որո՞ւն է: - Անոր՝ ով արժանի է:

Ստորոգելի ստորադաս նախադասութիւնը պարզ նախադասութեան մէջ լուծելու պարագային կը վերածուի դերբայի (կամ դերբայական դարձուածքի) ու կը գրաւէ տեղը ձեւական ստորոգելիին, որ կը կորսուի:

Փափաքս այն է, որ ընկերս մեկնի: > Փափաքս ընկերոջս մեկնիլն է:
Դիրքը այնպէս է, որ ամէն կողմէ կ'երեւի: > Դիրքը ամէն կողմէ երեւցող է:
Դերբայական դարձուածքին մէջ դերբայը երբեմն կ'երեւի կապական

դարձուածքի մէջ:

Տուածը այնքան էր, որ ինծի կը բաւէր: > Տուածը ինծի բաւելու չափ էր:
Այնպէս գրեց՝ ինչպէս մանուկ մը կը խճճէ: > Մանուկի մը խճճածին պէս գրեց:

ՅԻՇԵՅՈՒՄ. Ստորադաս նախադասութիւնը դերբայական դարձուածքի վերածելու պարագային կը կորսուի ստորադասական շաղկապը կամ յարաբերական դերանունը, դիմաւոր բայը կը վերածուի դերբայի (կամ դերբայով կապական դարձուածքի), իսկ ստորադաս նախադասութեան ենթական կը վերածուի սեռական հոլովով կողմնակի ենթականի: Հմմտ.՝ Փափաքս այն է, որ ընկերս մեկնի > Փափաքս ընկերոջս մեկնիլն է:

● Ընդգծեցէ՛ք ստորոգելի ստորադաս նախադասութիւնը, ապա լուծեցէ՛ք գլխաւոր նախադասութեան մէջ՝ ստեղծելով դերբայական դարձուածքով կամ կապով դերբայական դարձուածքով պարզ նախադասութիւն մը:

Իմ գիրքս այն չէ, զոր դուն զրկեր ես:

Գումարը այնքան էր, որքան որ կը բաւէր ճաշին:

Իսկական ընկերը ան է, որ իր ընկերոջ հաւատարիմ կը մնայ:

Իրողութիւնը այն էր, որ ինք ներկայ չէր դէպքին:

Տպաւորութիւնս այն եղաւ, որ մայրը տեղեակ չէ հարցէն:

Բարեկամդ ան չէ, որ միշտ քեզ կը գովէ:

Ունեցած գումարը այնքան էր, որ հազիւ կը բաւէր տան վարձին:

Մարդը անոնցմէ է, որոնք ճաշակ կը դնեն իրենց գործին մէջ:

Մեծը ան է, որ ներել գիտէ:

Քաջը ան է, որ գիտէ նաեւ վախնալ:

● Փորձեցէ՛ք հակառակը ընել: Գտէ՛ք վարի նախադասութիւններուն դերբայով կամ դերբայական դարձուածքով ստորոգելիները եւ վերածեցէք ստորադաս նախադասութեան:

Ձեր առաջարկը մեր արձակուիլն է:

Լոյիկը ամանին մէջ բաւելու չափ էր:

Դուն իմ ակնկալածիս պէս չէիր:

Պահանջքը քովը ըլլալս է:

Կարծիքս բոլորին հաստատածին պէս պիտի ըլլայ:

Քու բարեկամդ միշտ կողքիդ կեցողն է:

Իր նպատակը լերան գագաթին հասնիլն է:

ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏ ՍԵՐՈՒՆԴԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ

Արուեստագէտ կամ Գեղապաշտ Սերունդի գրողներէն ոմանք համիտեան բոնակալութեան տարիներուն Եւրոպա ապաստանած ըլլալով ազատ էին իրենց ազգային ապրումներու արտայայտութեան մէջ: 1908ի Օսմանեան Սահմանադրութեան հռչակումով անոնք վերադարձան Երկիր: Ասոնցմով գեղապաշտներու գրականութիւնը ստացաւ ազգային նկարագիր:

Անոնք իրենց նիւթերը քաղեցին 1895ի համիտեան կոտորածներէն, 1909ի Կիլիկեան Աղէտէն, հայ ազգային ազատագրական պայքարէն: Հայ մարդը, անոր պատմութիւնը, մշակութային արժէքները եւ տոհմային գիծերը նոր շունչով ու խորութեամբ մշակուեցան: Ազգային ապրումներու պոռթկում մը եղաւ Սիւրբաբայի, Դանիէլ Վարուժանի, Ռուբէն Սեւակի, Վահան Թէքէեանի եւ ուրիշներու բանաստեղծութիւնը:

ՄԻԱՍԱՆԹՕ (Ատոմ Եարճանեան, 1878-1915, նահատակ) ունի բանաստեղծութիւններու չորս ժողովածուներ՝ «Յոգեվարքի եւ Յոյսի Ձահեր», «Հայրորդիներ», «Կարմիր Լուրեր Բարեկամէս», «Հայրենի Հրաւեր» եւ երկարաշունչ ներբող մը «Սուրբ Մեսրոպ», որ նուիրուած է Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի :

Բենիամին Թաշեան Սիւրբաբայի մասին.
- Սիւրբաբայի դիւցազներգակ բանաստեղծ մըն է: Իր ստեղծագործութեան տարրերն են տառապանքը, յոյսը, հերոսութիւնը, վրէժը, յաղթանակը: Մեր մէջ առաջին անգամ ինք փորձած է ազատ ոտանավորը առանց չափի, յանգի, հատածի եւ վանկերու չափուած թիւի, անհաւասար տողերով: Իր մէջ գերակշռող է երեւակայութիւնը: Աւելի հետամուտ է բառերու արտայայտիչ ուժին, քան անոնց երաժշտականութեան: Իր պատկերները ունին թելադրականութիւն, ուժգնութիւն, յանդգնութիւն: Կը սիրէ սակայն ածա-կաններու առատ գործածութիւնը, նաեւ ծայրայեղութիւնը՝ տպաւորութիւն ձգելու ճիգով:

Բենիամին Թաշեան, «Հայկարան», Է. եւ Ը. տարի, 1954, Գահիրէ, էջ 143-144:

- Ի մի բերէ՛ք Սիւրբաբայի կեանքին մասին ձեր գիտելիքները:

ԵՍ ԵՐԳԵԼՈՎ ԿՈՒԶԵՍ ՍԵՌՆԻԼ

Սպասումիս եւ Յոյսիս քաղցրութեանը հետ միմակ էի այդ իրիկուն
Եւ Փրկութեան ու Տառապանքի նժարովը՝ Հայրենիքին բախտը կը կշռէի...
Երբ՝ հեռակայ տանս դուռը, գիշերուան սարսափին մէջ, ուժգնապէս բախեցիմ.
Եւ ժպտուն՝ ընկեր մը ներս մտաւ, շքեղօրէն գեղեցիկ, եղբայրադէմ եւ ահաւոր...
Երիտասարդ էր: Աչուրներուն կայծը երկնքի աստղերէն էր, որ կը ծորէր...

Եւ հասակին ձեւերը մարմարներու զօրութիւններէն էր կերտուած...
Մտածունը մարդկային արդարութեան էջերէն յստակօրէն ջահավառեալ...
Ճակտին վրայ իրենց ցաւի եւ բարութեան ծաղկըներն ունէին:

Մտերմաբար քով-քովի, Յայրենիքին տառապանքէն կը խօսէինք,
Իր ծանրախոհ գլուխը սգաւոր կիսաստուածի մը արիւնոտ սրտին կը նմանէր...
Նայուածքները նայուածքներուս մէջ, նոյն ճակատագրին խորհրդամիշը
փնտռեցին...

Եւ մեր տրտում ժպիտները հոգիէ հոգի մեղմօրէն ճառագայթուեցան:

ժամերով լռին էր: Լռին էի: Յիշատակի հեծեժամքներ մեր աչքերը թրջեցին...
Եւ լամբարիս կապոյտ լոյսը, սեղանիս վրայ, այլեւս արիւններու նման վար կը
թորար...

Տժգունեցայ ես՝ ինչպէս երազ մը, որ առաւօտին երեւումէն կ'անհետի...
Բայց ինք՝ հերոսատիպ եւ հպարտ, ձեռքս ձեռքին մէջ, ոտքի, ինծի ըսաւ.

- Այս իրիկուն՝ հաւատքի եւ հրաժեշտի իրիկունս է, ընկեր,
Երիվարս թամբած եմ արդէն, եւ կեանքի՛ ու կռիւի տենդէն դուռիդ առջեւը կը
վրնջէ...

Եւ տե՛ս, հասակէս վար անբիծ սուրս մերկ է, մերկութեամբը գերմարդկային
վճիռներուն:

Ճակատդ շրթունքիս մօտեցու՛ր... Յաւատքի եւ հրաժեշտի իրիկունս է, ընկեր:

Եւ դուն սա՛ մաքրափայլ թերթերուդ վրան, ցեղին ցաւը եւ ցեղին ուժը
բանաստեղծէ

Ապագայ սերունդներուն եւ մեր անցեալին տխրութեանն ի նուէր.
Ես որք մըն եմ եւ ըմբոստ մը, մնա՛ւ բարեաւ, կորուսեալներս փնտռելու կ'երթամ...
Քու երգերդ երգ մը տու՛ր ինձ, երգ մը, ես երգելով կ'ուզեմ մեռնիլ...:

«ՅՈՂԵՎԱՐՔԻ ԵՒ ՅՈՅՍԻ ԶԱՅԵՐ»

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԳՐԱՆՔ

«Ես երգելով կ'ուզեմ մեռնիլ» քերթուածին մէջ հայրենիքի տառապանքն ու անոր փրկութեան գաղափարը քով քովի բերած է բանաստեղծն ու զինեալ երիտասարդը: Վերջինը օժտուած է ֆիզիքական, գաղափարական ու մարդկային վսեմ զիծերով: Ան կը հաւատայ, որ ժողովուրդի տառապանքին միակ դարմանը այլեւս սուրն է: Երիտասարդը ողբերգակ ու դիւցազներգակ բանաստեղծէն կը պահանջէ «ցեղին ցաւը եւ ցեղին ուժը բանաստեղծել» իսկ ինք անոր երգերէն մէկը շրթունքին «կուրուսեալներ»ը փնտռելու կ'երթայ, այսինքն՝ արդարութիւնն ու ազատութիւնը հաստատելու:

Երգը այստեղ գիտակցութիւն է: Ազատամարտիկը չի վախճար մահէն, նահատակութենէն, որովհետեւ «Մահ իմացեալ անմահութիւն է»: «Ես երգելով կ'ուզեմ մեռնիլ» խօսքը կ'արտայայտէ մեր բիւրաւոր ազատամարտիկներու գաղափարական հասունութիւնն ու մեծ նուիրունը հայ ժողովուրդի դատին:

Անդրանիկ Օզանեան իր զինակիցներով:

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՆԺԱՐ – կշիռք, կշիռքի թաթ: ՄԱՐ–
ՄԱՐՆԵՐ – հոս նկատի ունի հին աշխարհի
աստուածներու մարմարեայ շքեղ արձան-
ները: ԿԵՐՏՈՒԱԾ – շինուած: ԶԱՀԱՎԱՌ-
ԵԱԼ – լուսաւորուած: ԾԱՆՐԱԽՈՂ – մտա-
ծումներով ծանրացած: ԹՈՐԱԼ – թորիլ,
ծորիլ, հոսիլ: ԵՐԻՎԱՐ – ընտիր ձի: ՏԵՆԳ-
ԵՈՒՆՈՒՆ: ԳԵՐՄԱՐԴԿԱՅԻՆ – մարդկային
ուժերը գերազանցող: ՄԱՔՐԱՓԱՅԼ – մա-
քուր, փայլուն:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

1.- 4-ճրդ տողերուն մէջ երիտասարդին
ֆիզիքական, գաղափարական ու մարդ-
կային նկարագրութիւնը ինչպէ՞ս կը կա-
տարուի. նշեցէ՛ք ու պարզաբանեցէ՛ք չա-
փազանցութիւններն ու այսբանութիւն-
ները, որոնցմով դիւցազունի մը կերպա-
րանք կը ստեղծէ բանաստեղծը:

2.- Բանաստեղծը ի՞նչ բաներու կ'ակ-
նարկէ առաջին երկու տողերու «Սպասում»
եւ «Յոյս», ապա «Փրկութիւն» եւ «Տառա-
պանք» բառերով: Ինչո՞ւ այդ բառերը գըլ-
խագրուած են:

3.- Ի՞նչ կրնան ըլլալ «յիշատակի

Շուշիի ազատագրութեան մասնակից
կամաւորներու խումբ մը, 1992, Մայիս 9:

հեծեծանքները», որոնք երկու երիտասարդներուն աչքերը թրջեցին:

4.- Կոուի մեկնելու պատրաստ երիտասարդը ինչպէ՞ս կը ներկայացնէ իր պատրաստ
վիճակը:

5.- Ան բանաստեղծին ի՞նչ կը թելադրէ ընել, ինչո՞ւ:

6.- Ընդգծեցէ՛ք առաջին երկու բաժիններուն ածականներն ու մակբայները, զորս
Սիամանթօ կը սիրէ առատօրէն գործածել՝ «հեռակայ տուն», «ուժգնապէս բախեցին»:

ԽԵՂՂԱՍԱՅԸ

Ու գետնափոր նկուղին մէջ քառասուն անձ՝
Արջառներու սարսափահար հօտի մը պէս,
Որ աւազահողմին հարուածներէն կը հալածուի,
Մահուան դիմաց դողահար եւ մէկգմէկ ջախջախելով՝
Չորս պատերուն մէջը խաւարտչին՝ խռնուեցանք...:
Շշուկ չկար, շնչող չկար, շրթուքները փակ էին,
Եւ ամէնուս նայուածքները քստմնելի եւ դիւային,
Մէկգմէկու վրայ յառած՝ մէկգմէկու մահ կ'ուզէին...:
Արեւածագէ մը մինչ արեւածագն յաջորդ,

Այսպէս անծայն եւ անօթի, գերեզմանի քարերուն պէս՝
Մենք մեր մարմնոյն վրայ մեր սարսափն երկաթեցինք...:
Ու մեր թաքուն կատաղանքն եւ կարօտը կոտորելու մտածումով՝
Մեզմէ շատերն սկսան մոլեգնօրէն իրենց մատները կրծոտել...
Եւ ապառաժեայ լռութիւնը անհունին պէս մեր աչքերուն կ'երկարէր...:
Բայց արեւին տակ՝ հազարաւոր անասնադէմ բարբարոսներ՝
Բերրի դաշտերն ու գիւղերն աւերելէ դեռ չյոզնած,
Մեր թաքստոցը փնտռելով՝ մեր մահը դեռ կ'ուզէին...:
Եւ գետնափորին մութերուն մէջը մահացնոր՝
Մենք սարսափով, սարսափով, սարսափով էր, որ լսեցինք
Յրագէնի, նիզակներու, սուլիմներու եւ սուրերու
Կայծակնահար շառաչիւնն, որ արեւին տակ կը վառէր...
Ու դիակներ, դիակներ մեր նկուղին երդիքներուն վրայ,
Արմատախիլ ծառերու պէս, սրսփանքով վար կ'իյնային,
Յոգեվարքի հռնդիւններ՝ մերթ ամեհի եւ մերթ խուլ՝
Պատերէն ներս, նկուղին մէջ կու գային մեզ ցնորել:
Եւ հողապատ ձեղունէն, որ մեր վրան դազադի մը պէս կը փակուէր,
Վերը հոսող տաք արիւնը յորդառատ՝ ծակտիքներէն վար սուզուելով
Սկսաւ ալ կաթիլ կաթիլ մեր դէմքերուն վրայ ծորիլ...:

Բայց նորածին մը նորէն սուր ճիչով մը սկսաւ լալ,
Մեր դաւաճանն անտարակոյս այդ անմեղը պիտի ըլլար,
Որոշման մը, եղեռնի մը, ոճիրի մը յոյսը միայն կար մեզի,
Երբ իր մայրն հեծեծանքով մը, ալ վերջապէս փսփսաց...
- Աստուած մեզի թող գթայ, ստիճքներս պարապ են.
Ալ կաթիլ մը կաթ չունիմ, մինչեւ արիւնս ծծել տուի...
Ալ կաթիլ մը կաթ չունիմ, ինչ որ կ'ուզէք՝ վճռեցէք...

- Պէտք է խեղդել,- ըսաւ մէկը իր բազուկն բարկութեամբ մը երկարելով:
- Պէտք է խեղդել...- փսփսացին քառասուն անձ նոյն ատեն...
- Նախ եւ առաջ զիս խեղդեցէք եւ յետոյ իմ գաւակս...
- Ձայնը առին, տանիքն արդէն բրիչներով կը փորեն...
- Բոլորս մէկ մատնուեցանք, արդէն տանիքը կը փորեն...
- Արդէն հողը վար կը թափի, լոյսն արդէն կ'երեւայ...:
- Կը պաղատի՞մ, խեղդեցէք զիս, ահաւասիկ իմ կոկորդս եւ կոկորդն իմ գաւակիս...

Ու հայ մայրն իր վզին հետ գաւկին վիզը մութին մէջէն մեզ երկարեց...
Խաւարին մէջ երկու բազուկ օծերու պէս գալարուելէն,
Մանկան վիզը գտնելով ահեղութեամբ մը զայն սեղմեցին...:
Լռութիւնն այս անգամ նկուղին մէջ մորիկ մ'էր:
Ես բռայէ մը կարծեցի, որ բոլորս մէկ արժանապէս մահացանք...:
Պահ մը յետոյ խաբուած մարդու հայիուչներով տղմաթաթաւ,
Զգացիմք, որ արիւնախում խուժանը յուսահատած կը հեռանար:
Փրկութի՞ւն էր մեզի համար: Ստրուկները կը փրկուի՞ն: Այսպէ՞ս պէտք է փրկուիլ...:

Ու ամեն օր այդ խեղճ կինը կհասներկ՝ ճամբաներուն վրայ կեցած,
Անժանօթին, անցորդին, թշնամիին եւ օտարին
Քղանցքներուն փաթթուելով խենթի մը պէս կ'աղաղակէ...

- Սա՛ ձեռքերս կը տեսնե՞ք, կը տեսնե՞ք սա ձեռքերս,
Ես էի որ ասոնցմով, նկուղին մէջ, իմ նորածինս խեղդեցի...
Հաւատացէ՛ք, ես էի որ զայն խեղդեցի: Ի՞նչ անարդար մարդեր էք,
Դուք ալ զոնէ զիս խեղդեցէ՛ք, իմ ձեռքերս անզօր են.
Ես էի որ նորածինս նկուղին մէջ բոլոր ուժովս խեղդեցի...
Սիրտ չունի՞ք դուք. խեղդեցէ՛ք զիս, իմ ձեռքերս ալ ուժ չունին...

«ԿԱՐՄԻՐ ԼՈՒՐԵՐ ԲԱՐԵԿԱՄԵՍ»

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔ

1909ի Կիլիկեան Աղէտին Ջապէլ Եսայեան գրեց «Աւերակներու Մէջ» տպաւորութիւններու գիրքը, իսկ Սիւսմանթօ «Կարմիր Լուրեր Բարեկամէս» քերթողագիրքը: Սիւսմանթօ իւրաքանչիւր քերթուածով իրապաշտական նկարագրով կու տայ կոտորածի սարսափազդու մէկ տեսարանը: «**Խեղդամահը**» քերթուածով կը ներկայացնէ նկուղի մը մէջ պատուապարուած փախստականներու սարսափը եւ տանիքին վրայ մոլեգնած ջարդարարներուն կատաղութիւնը: Մանուկի մը ճիչը կրնայ մատնել թաքստոցին տեղը: Փախստականներուն փրկութեան զինը կ'ըլլայ այդ մանկան մահը: Հեղինակը իր բուռն երեւակայութեամբ ստեղծած համեմատութիւններով, փոխաբերութիւններով ու մակդիրներով աւելի կը շեշտէ պահուն ողբերգականութիւնը:

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՆԿՈՒՂ – գետնափոր տեղ, մասան: ԱՐՋԱՌ – եղջերաւոր խոշոր կենդանիներու խումբ:
ԽԱԻԱՐՏՁԻՆ – սաստիկ մութ: ԴԻԻԱՀԱՐ – սատանայէ բռնուած. այսահար. կատաղի:
ԲԵՐԲԻ – պողաչատ. արգաւանդ. բեղուն: ՄԱՀԱՅՆՈՐ – մահուան վախէն խենթացած:
ՍՐՍՓԱՆՔ – դող. ցնցում: ՀՈՆԴԻՆ – մահամերձի խոկոց: ՅՆՈՐԵԼ – խելագարի: ՁԵՂՈՒՆ

Ատանայի հայոց տուներէն մէկը, տակաւին կանգուն:

- առաստաղ: ԳԱԼԱՐՈՒԻԼ – պլլուիլ. ուլորուիլ. պրկուիլ: ՄՐԲԻԿ – փոթորիկ՝ սաստիկ հովով: ՏՂՄԱԹԱԹԱԽ – ցեխով ծածկուած: ԱՐԻԻՆԱՆՈՒՄ – արիւնարբու. արեան ծարաւի: ՔՂԱՆՅՔ – կնոջական հազուատի կախուած մասը:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

- 1.- Ինչո՞ւ նկուղին մէջ ապաստանածներուն նայուածքները «մէկզմէկու մահ կ'ուզէին»:
- 2.- Քանի՞ ժամ մնացին այդ խաւար վայրին մէջ:
- 3.- Լոութիւնը ինչո՞ւ ապառաժի կը

նմանցնէ:

4.- Տո՛ւր տարբերութիւնը՝ նի-
գակ, սուին, սուր, թուր, դաշոյն
բառերուն:

5.- Պահուրտողները ինչէ՞ն կը
զգան, թէ դուրսը ջարդը կը շարու-
նակուի:

6.- Ի՞նչ ըսել կ'ուզէ հեղինակը
հետեւեալ տողով. «Եղեռնի մը, ոճիրի
մը յոյսը միայն կար մեզի»:

7.- Ե՞րբ եւ ինչո՞ւ լռութիւնը
մըրիկի մը կը վերածուի նկուղին մէջ:

8.- Ե՞րբ խուժանը կը հեռանայ
եւ պահուրտողները կը փրկուին,
ինչո՞ւ պատմողը կը բացագանչէ.

«Ստրուկները կը փրկուի՞ն. այսպէ՞ս պէտք է փրկուիլ»:

9.- Դժբախտ մայրը ինչո՞ւ մահ կ'աղերսէ անցորդներէն:

Կանգուն մնացած Ատանայի հայոց Արգարեան
վարժարանը:

ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

● Վերստին կարդացէ՛ք ստորեւ դրուած համեմատութիւնները, ցոյց տալով որ պէս
բառի օգնութեամբ հեղինակը ի՞նչ բան ի՞նչ բանի հետ կը համեմատէ եւ համեմա-տութեան
յատկանիչը ի՞նչ է:

Ու գետնափոր նկուղին մէջ քառասուն անձ՝

Արջառներու սարսափահար հօտի մը պէս,

Զորս պատերուն մէջը խաւարտչին՝ խոնուեցանք...:

Այսպէս անձայն եւ անօթի, գերեզմանի քարերուն պէս՝

Մենք մեր մարմնոյն վրայ մեր սարսափն երկաթեցինք...:

Եւ ապառաժեայ լռութիւնը անհունին պէս մեր աչքերուն կ'երկարէր...:

Ու դիակներ, դիակներ մեր նկուղին երդիքներուն վրայ,

Արմատախիլ ծառերու պէս, սրսփանքով վար կ'իյնային,

Հողապատ ձեղունէն, որ մեր վրան դագաղի մը պէս կը փակուէր՝

Վերը հոսող տաք արիւնը յորդառատ՝ ծակտիքներէն վար սուզուելով,

Սկսաւ ալ կաթի՛լ կաթի՛լ մեր դէմքերուն վրայ ծորիլ...:

Խաւարին մէջ երկու բազուկ օձերու պէս գալարուելէն,

Մանկան վիզը գտնելով ահեղութեամբ մը զայն սեղմեցին...:

ՇԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Լրատու գործակալութիւնները ձեր առջեւ կը փոեն ծանր դէպքեր՝ կոտորած, աւերա-
ծութիւն, փախստականներ եւ այլն: Վերապատմեցէ՛ք այդպիսի եղելութիւն մը՝ յիշելով
վայրը, ժամանակը եւ ինչ բանի հետեւանք ըլլալը: Առանձնացուցէ՛ք քանի մը պատկերներ,
որ աւելի ցցուն կը դարձնեն մարդոց դժբախտութիւնը: Մէջընդմէջ արտայայտեցէ՛ք ձեր
անմիջական տպաւորութիւնը:

ՀՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

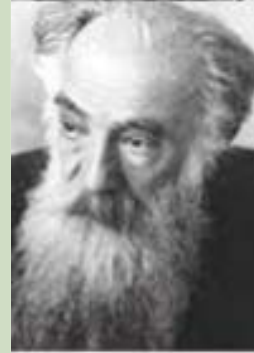
Ք. Ա. 2րդ հազարամյակի
Հայաստանի զինատեսակներ

ԺԹ. դարու երկրորդ կեսին սկսեալ, հայ ազգային արժէքներու նկատմամբ ընդհանուր հետաքրքրութիւններու շրջագիծին մէջ սկիզբ առաւ ու զարգացաւ նաեւ հնագիտութիւնը:

Հայ եւ օտար բազմաթիւ հնագէտներ ու ճարտարապետներ բուռն թափով սկսան ուսումնասիրել նաեւ Հայաստանի հնավայրերը, երեսան հանելու համար հայ ժողովուրդի նիւթական մշակոյթի արժէքները: Անոնք սկսան պեղումներ կատարել ու վերծանել ուրարտական ու հայկական հնագոյն վիմագիր արձանագրութիւնները, չափագրել ու վերակազմել հայ հին մեհեանները, ամրոցները, քաղաքները, եկեղեցիները:

Առանձնապէս կարեւոր եղան Անիի, ինչպէս նաեւ Լոռիի, Դուինի, Գառնիի, Վանի, Զուարթնոցի հնագիտական պեղումները: Անի մայրաքաղաքին պեղումները շուրջ երկու տասնամեակ զխաւորեց

Նիկողայոս Մառը (1864-1934), ինչպէս նաեւ **Յովսէփ Օրբելի (1887-1961)** եւ **Թորոս Թորամանեանը (1865-1934)**: Մանաւանդ վերջինին ուսումնասիրութիւններուն հիման վրայ հայ եկեղեցական ճարտարապետութիւնը ստացաւ համաշխարհային ճանաչում ու զնահատանը:

Գագիկ Ա. Բագրատունիի (մահ՝ 1020 թ.) արձանը:

Մեծն Տիգրան (Ք. Ա. 95-55) կառուցած է չորս Տիգրանակերտ քաղաքներ: Անոնցմէ մէկուն վայրը յայտնաբերուած է Արցախի ազատագրուած հողերուն վրայ, 2005ին: Պեղումները կը շարունակուին:

Խալդի աստուածը առիւծի վրայ, Էրեբունի, Ք. Ա. 7րդ դար:

ՈՒՂԻՂ ԽՆՂԻՐ ՍՏՈՐԱԴԱՍ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԻՒՆ

ա) Ուղիղ խնդիրը իբրև նախադասութեան անդամ (վերաքաղ)

Ուղիղ խնդիրը ստորոգիչին լրացումն է, զոր կը գտնենք, ենթական գտնելէ ետք, զո՞վ/որո՞նք (անձի) եւ ի՞նչ/ինչե՞ր(ոչ անձի) հարցումները ուղղելով ստորոգիչին:

Ես կը յարգեմ ուսուցիչներս: - Ես զո՞վ կը յարգեմ: - Ուսուցիչներս:

Դուք կը սիրէք աշխատանքը: - Դուք ի՞նչ կը սիրէք: - Աշխատանքը:

Ուղիղ խնդիրը գրուած կ'ըլլայ հայցական հոլովով:

Միայն ներգործական եւ պատճառական սեռերու բայերը կը պահանջեն ուղիղ խնդիր:

Մենք կը գտնենք փախստականը: - Գտնել՝ ներգործական բայ:

Ան կը հեռացնէ վտանգը: - Հեռացնել՝ պատճառական բայ ացն ածանցով:

Տէրը կտրել տուաւ ծառը: - Կտրել տալ՝ պատճառական բայ տալ բայով:

● **Ամբողջացուցէ՛ք նախադասութիւնը նշուած դերանուններու յարմար հոլովով:**

Բարեկամդ (ես)..... կը ճանչնայ:

Սահմանապահը (դուն)..... կը նկատէ:

Դատաւորը (ինք) կը դատապարտէ:

Ոստիկանը (անոնք) պիտի հարցաքննէ:

Փոքրիկը (մենք) կը յոգնեցնէ:

Մարզիչը (դուք) կը փորձէ:

Մենք (իրենք) կը տեսնենք:

Դուն (ինք) նկատեցիր:

Ուղիղ խնդիրը կրնայ արտայայտուիլ նաեւ բացառական հոլովով: Բացառական հոլովով արտայայտուած ուղիղ խնդիրը կը կոչուի մասնական ուղիղ խնդիր:

Ճաշակեցի այդ պտուղը: > Ճաշակեցի այդ պտուղէն:

Հիւրը այդ գինին խմեց: > Հիւրը խմեց այդ գինիէն:

Մասնական ուղիղ խնդիր կրնան ունենալ ուտել, խմել, ճաշակել, համտեսել, ըմպել, ծախել, գնել, տալ, տանիլ, բերել, թարգմանել եւ նման բայերը:

Ներգործական բայերը մեծ մասով կրաւորական կը դառնան ուել (ացուիլ, ցուիլ) մասնիկով. սիրել > սիրուիլ, խօսիլ > խօսուիլ, հոգալ > հոգացուիլ, ճանչնալ > ճանչցուիլ...:

● Վերածեցէ՛ք ներգործականը կրաւորականի, իսկ կրաւորականը՝ ներգործականի

Յաջողակները կը գնահատուին ուսուցիչներէն:

Մեծերը կը յարգուին փոքրիկներուն կողմէ:

Լեռը ձիւնով ծածկուած է:

Խնդիրը ճիշդ լուծուեցաւ աշակերտներուն կողմէ:

Շուտով կը գիտնամ գաղտնիքը:

Բժիշկը ախտաճանաչումը կատարեց:

Մարդը հրաշալիքներ կերտած է:

● Շրջագծեցէ՛ք ստորոգիչը եւ ընդգծեցէ՛ք ուղիղ խնդիրը:

Հեռակայ տանս դուռը ուժգնապէս բախեցին:

Յիշատակի հեծեճանքներ մեր աչքերը թրջեցին:

Դուն ցեղին ցաւը եւ ցեղին ուժը բանաստեղծէ:

Քու երգերէդ երգ մը տո՛ւր ինձ:

Մենք մեր մարմնոյն վրայ մեր սարսափն երկաթեցինք...:

Անասնաղէճ բարբարոսներ մեր մահը դեռ կ'ուզէին...:

Մենք լսեցինք կայծակնահար շառաչիւնը:

Նախ եւ առաջ զիս խեղդեցէ՛ք:

● Հետեւեալ բայերով պարզ նախադասութիւններ կազմեցէ՛ք եւ ցոյց տուէ՛ք խնդիրը.- գտնել, տեսնել, յանդիմանել, դիտել, կարդալ, ճանչնալ, խաղցնել, գոհացնել, սորվիլ, սորվեցնել:

բ) Ուղիղ խնդիր ստորադաս նախադասութիւնը

Բարդ ստորադասական նախադասութեան մէջ ուղիղ խնդիր ստորադաս նախադասութիւնը կը փոխարինէ գլխաւոր նախադասութեան ուղիղ խնդիրը: Ան կը լրացնէ գլխաւոր նախադասութեան մէջ ներգործական բայով մը արտայայտուած ստորոգիչը եւ կը պատասխանէ զո՞վ եւ ի՞նչ հարցումներուն:

Ես տեսայ, թէ ինչպէս նաւ մը կ'այրէր:

- Ես ի՞նչ տեսայ: - թէ ինչպէս նաւ մը կ'այրէր: - Ուղիղ խնդիր ստորադաս նիւթս:

Ինչ որ չէի հասկցած՝ ուսուցիչը բացատրեց:

- Ուսուցիչը ի՞նչ բացատրեց: - ինչ որ չէի հասկցած: - Ուղիղ խնդիր ստորադաս նիւթս:

Ուղիղ խնդիր ստորադաս նախադասութիւնը պարզ նախադասութեան մէջ լուծելու պարագային կը վերածուի ուղիղ խնդիր դերբայի (կամ՝ դերբայական դարձուածքի):

Նաւու մը ինչպէս այրիլը տեսայ:

- Ի՞նչ տեսայ: - Նաւու մը ինչպէս այրիլը - Ուղիղ խնդիր դերբայական դարձուածք:

Երբեմն գլխաւոր նախադասութիւնը կ'ունենայ ուղիղ խնդիրի դերով յարաբերեալ դերանուններ (զայն, զինք): Ասոնք ձեւական ուղիղ խնդիրներ են, որովհետեւ բուն ուղիղ խնդիրը ստորադաս նախադասութիւնն է: Պարզ նախադասութեան վերածուելու պարագային ձեւական ուղիղ խնդիրը կը կորսուի:

Ինչպէ՞ս պաշտպանես զայն, որ քեզ խաբեց:

Ինչպէս պաշտպանես զո՞վ: - զայն՝ որ քեզ խաբեց:

Ինչպէ՞ս պաշտպանես քեզ խաբողը:

● Ընդգծեցէ՛ք ուղիղ խնդիր ստորադաս նախադասութիւնը, ապա վերածեցէ՛ք դերբայական դարձուածքով պարզ նախադասութեան:

Կ'ուզեմ, որ դադրին ձայներն ա՛յլ պատիր:

Գտանք, ինչ որ կը փնտոէինք օրերէ ի վեր:

Ինչ որ տակաւին լաւ չէի հասկցած՝ ուսուցիչը բացատրեց:

Կը վարձատրէր բոլոր անոնք, որոնք լաւ գործ կը կատարէին:

Չէր նկատեր, որ ծիծաղելի կը դառնար:

Կը հասկնաս, թէ որքան յամար է:

Որոչէ՛, թէ ինչ պիտի ընես վաղը:

Ընտրեցէ՛ք զայն, որ զիտակ է այս գործին:

Կ'արհամարհեմ զայն, որ ինքնագովութիւն կ'ընէ:

Զգացինք, որ արինախում խուժանը յուսահատած կը հեռանար:

● *Ընդգծեցէ՛ք ուղիղ խնդիր դերբայը կամ դերբայական դարձուածքը, ապա վերածեցէ՛ք բարդ ստորագասական նախադասութեան:*

Չհասկցայ ըսածը:

Դուն անոնց յաջողիլը կ'ուզես:

Ան կը քաջալերէր լաւ գործ կատարողները:

Կը յայտնէին ապրանքին ներածուած ըլլալը:

Լսեցինք ապրանքին արտածուիլը:

Ազմուկին դադրիլը պահանջեցէ՛ք:

Սխալած ըլլալնիդ ընդունեցէ՛ք:

Դիտողութեանս որքան սխալ ըլլալը զգացի:

Գրական սեռերը երեք հատ են՝ բանաստեղծական, պատմողական, եւ թատերական: Անոնք իրարմէ կը տարբերին կեանքը արտացոլելու իրենց հիմնական սկզբունքներով: Այսպէս՝

Բանաստեղծական սեռի գրուածքներուն մէջ կեանքի արտացոլումը կը կատարուի գլխաւորաբար մարդու ներաշխարհի բացայայտումով, ապրումներու, խոհերու եւ տպաւորութիւններու արտայայտութեամբ: Բանաստեղծական սեռի գրուածքները սովորաբար ունին չափածոյ ձեւ: Կան նաեւ արձակ բանաստեղծութիւններ:

Պատմողական սեռի գրուածքներուն մէջ կեանքի արտացոլումը կը կատարուի դէպքերու, իրադարձութիւններու եւ վիճակներու պատմումով ու նկարագրութեամբ: Պատմողական սեռի գրուածքներ են վէպն ու վիպակը, պատմուածքն ու նորավէպը, քրոնիկն ու պատկերը, հեքիաթն ու առակը եւ այլն: Պատմողական սեռի գրուածքները ընդհանրապէս արձակ կ'ըլլան:

Թատերական սեռի գրուածքները յօրինուած կ'ըլլան միայն գործող անձերու խօսակցութեամբ (մենախօսութիւն եւ երկխօսութիւն): Հեղինակը այստեղ ոչինչ կը պատմէ, բացի բեմի կահաւորումի եւ հերոսներու շարժումների մասին հատուկենտ խօսքերէն (հեղինակային նշմարներ): Թատերական սեռի տեսակներ են ողբերգութիւնը, կատակերգութիւնը, տրաման, դաւեչտը եւ այլն: Թատերական գործերը գրուած կ'ըլլան բեմականացման համար: Անոնց բեմականացումով կեանքի արտացոլումը ուղղակի կը ներկայացուի հանդիսատեսին:

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ (1878-1943) արեւմտահայ գրականութեան մէջ հոգեբանական արձակի վարպետներէն է: Իր վէպերէն յիշենք «Կեղծ Զանճարներ», «Շնորհքով Սարդիկ», «Սպասման Սրահին Սէջ», «Յոգիս Աքսորեալ», «Պարպա Խաչիկ», իսկ տպաւորապաշտ գործերէն «Աւերակներու Սէջ» եւ «Սիլիհտարի Պարտէզները»:

Յակոբ Օշական անոր մասին գրած է.

- Զ. Եսայեանի մէջ հայ գրականութեան ամենէն սիրալի շնորհները, կանացի զգայնութեան ամենէն սրտայոյզ խռովքները ու մեր ժողովուրդի հոգիին ամենէն խորունկ սարսուռները իրարու կը միանան: Անիկա խղճմտանք մըն է, սիրտ մըն է, միտք մըն է, հաւասար անրութեամբ ու արդարութեամբ: Անոր երկու մեծ բեւեռները՝ անհատներու հոգին ու ժողովուրդներուն հաւաքական զգայնութիւնը, ընդմիջտ մուածուած կը մնան անխորտակելի գործերու մէջ:

3. Օշական, **Զամապատկեր Արեւմտահայ Գրականութեան**, Զ. հատոր, էջ 348:

- Ի մի բերէ՛ք Զ. Եսայեանի կեանքին մասին ձեր գիտելիքները:

ԱՐԾԻԻԸ ԿԸ ՍԱԻԱՌՆԷՐ

Քանի օր է՝ լսած էինք, թէ Փարիզի Բուսաբանական պարտէզը արծիւ մը ունէր: Մինչեւ այն ատեն անկարելի եղած էր ձեռք անցնել արքայական գիշատիչը. բազէներու, շահէներու ու բազմատեսակ թեւաւորներու հաւաքածոյին մէջ այդ հագուազիւտ տեսակը պակասած էր միշտ:

Պատճառն այն էր, որ արծիւը ողջ չէր բռնուեր, ու ամէն անգամ, որ անվեհեր եւ արկածախնդիր մարդիկ, մագլցելով սեպ լեռներու անմատչելի գագաթը, ձեռք դրած էին արծիւի բոյնի մը վրայ եւ յափշտակած էին անոր ձագերը, բախտ չէին ունեցած: Հակառակ ամէն կարգի խնամքներու՝ անոնք կը մեռնէին մեծ մայրաքաղաքը չհասած: Ինչպէ՞ս յաջողեր էին այս անգամ, ի՞նչ փոյթ: Գացինք տեսնելու: Արեւելքի դիմաց լայն տեղ մը յատկացուցած էին իրեն, ուր պայծառ օրերուն շեշտակի կ'ընդունէր արեւի առաջին ճառագայթները. իր բանտը լուսարձակ վանդակ մըն էր գմբէթաձեւ ձեղունով, որուն վրայ կը մագլցէին, հետզհետէ հատնելով, տարաշխարհիկ եւ պատատուկ բոյսեր:

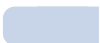
Երկու տերեւագուրկ ծառերու կմախքներ կը ցցուէին վանդակին մէջ՝ տարածելով իրենց մերկ եւ գլխաւոր ճիւղերը այլեւայլ ուղղութեամբ: Առաջին անգամ այդ ծառերէն մէկուն վրայ տեսանք արծիւը, որ բարձր թառած, անշարժ ու չարագուշակ, ուսերը կը ցցէր երկնքին, իր լայն ու հոստիկ թեւերը սեղմուելով պարփակած էին իր վտիտ եւ ջղուտ մարմինը, գլուխը մխրոճած էր կուրծքին մէջ, եւ փակ աչքերը անտեսանելի կը մնային: Արծիւը կը խոկար...:

Երկար ատեն նայեցանք վեհաշուք բանտարկեալին, մինչեւ որ արծիւը բացաւ թեւերը, տարածեց լայնօրէն մինչեւ վանդակները ու իր դէմ չտեսնելով ազատ եւ անսահման տարածութիւնը միջոցին, արհամարհելով թռչկոտիլ մէկ ճիւղէն միւսը՝ թեւերը թօթուեց միայն երկարատեւ եւ անձկալի սարսուռով մը ու կրկին ամփոփուեցաւ իր անշարժութեան մէջ...:

Մինչեւ հեռուները իր թեւերուն ազատութեան բաղձանքը կը թրթուար՝ գարթեցնելով ըմբոստ եւ բանտարկուած կենդանիները իրենց անգիտակից եւ կրաւորական անդորրութենէն:

Անցաւ գարունը, յետոյ ամառը: Դրախտային գեղեցկութեամբ Բուսաբանական պարտէզը կ'ընծայէր իր պուրակներուն եւ հովանիներուն խաղաղ եւ կանանչոտ այլազանութիւնը: Արծիւը, միշտ բարձր թառած, աչքերը փակ շուրջի գեղեցկութեան, անշարժ ու ամփոփուած իր մէջը, կը խոկար...:

Որոշեալ ժամուն, երբ գոցելով գառագեղները, իրենց որջերը կամ բոյնը

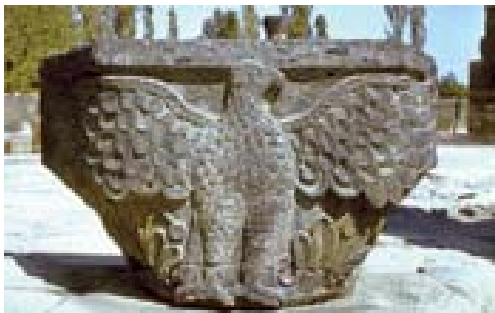
կ' առաջնորդէին տարագիր կենդանիները, արծիւն ալ կը տեղափոխուէր, ու պահապանին կեռ գաւազանովը շղթայուած, անիկա անկենդան եւ անհետաքրքիր խլեակի մը երեւոյթը ունէր, որովհետեւ իր հոգին, մտածումին անբռնաբարելի եւ աստուածային ազատութեան շնորհիւ, խուսափած էր հեռո՛ւն, հեռո՛ւն, դէպի երազուած վերջալոյսները, սարերը եւ անջրպետները ու շարժուն ու լոյծ կուրծքը ծովերուն...

Վանդակին մէջ, ճիւղերուն վրայ, արիւնոտ միսի կտորներ կը փտէին ընդունայն. արծիւը ափին մէջ դարձուցած ճիրանները, կը մերժէր եւ կ'արհամարհէր այն սնունդը, զոր իր պահապանները կը ներկայացնէին ամէն օր:

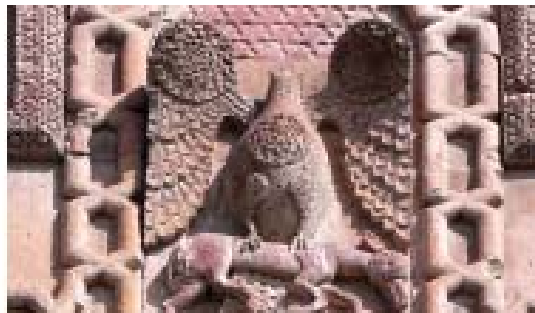
Նոյնիսկ երբ կը սեւեռէր իր կարմիր եւ անքթիթ աչքը, որուն վրայէն ճերմակ թաղանթը կը բարձրանար յամրօրէն, արծիւը կենդանութիւն չէր ստանար: Իր նայուածքը, որ սովոր էր անջրպետներ չափել, խորտակուած նետի մը պէս կ'իյնար գետին, ու անիկա քէնով կը նայէր շուրջի շքեղ գեղեցկութեան: Որովհետեւ երբ աչքերը կը գոցէր ու կտուցը կուրծքին մխրճած կ'երագէր՝ հոգին կ'երթար բանտէն անդին, պարտէզէն դուրս, դէպի իտէալական եւ ճիւնապատ սարերը իր հայրենիքին...

Արծիւը կը սաւառնէր...: Անիկա խորտակած էր շղթաները ճղճիմ ու նենգաւոր մարդու բռնապետութեան եւ կը սուրար դէպի ջինջ պայծառութիւնները իր իտէալին, դէպի վեհ եւ անմատչելի բարձրութիւնը իր մտապատկերներուն:

Արծիւը կը սաւառնէր դէպի վեր, դէպի նոր եւ օտար աշխարհները. իր անքթիթ եւ կարմիր նայուածքը կը խորասուզուէր սեպ լեռներու ճեղքերուն մէջ, կը թափանցէր մինչեւ խորը վիհերուն՝ կարծես չափելու համար իր վեհանճն եւ լայն թռիչքին հեռաւորութիւնը, ու երկարատեւ վերջալոյսներու

Արծիւը հայ քանդակագործութեան մէջ.
ա) Ջուարթնոց:

բ) Եղվարդի եկեղեցի:

չառագոյն երկինքին վրայ իր թեւերը կը տարածուէին, եւ անոնք, առանց թօթուելու, կը բարձրացնէին գինքը՝ խաղաղ եւ ապահով սլացքով:

Աշնան արծիւը այլեւս հետաքրքիրներուն չցուցադրուեցաւ. անիկա մեռած էր՝ բարձր թառած իր վանդակին մէջ, ու իր յաջորդը չունեցաւ, որովհետեւ վերջապէս մարդիկ համոզուեցան, որ արծիւը կարելի չէր բանտարկել:

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔ

Զապէլ Եսայեանի «Արծիւը Կը Սաւառնէր» գրուածքը կը պատկերէ բուսաբանական այգիի մը մէջ բանտարկուած արծիւ մը: Թռչունին շարժումներուն ու կեցուածքին մէջ հեղինակը «հոգեբանական» խորացումներ կատարելով իր գրուածքին կու տայ այլաբանական նշանակութիւն մը, բան մը, որ կը սիրէին ընել իր ժամանակի խորհրդապաշտները: Արդարեւ, արծիւը հոս կը դառնայ խորհրդանիշը խօսքի ու մտքի ազատութեան: Այո՛, կարելի է բանտարկել ազատութեան սահմաններուն բնակիչները, բայց կարելի չէ բանտարկել «Մտածումին անբռնաբարելի եւ աստուածային ազատութիւնը»: Յեղինակը այս պատկերով անպայման նկատի ունէր Օսմանեան Կայսրութեան եւ Չարական Ռուսիոյ բանտերուն կամ արքորի մէջ գտնուող հայ ազատագրական պայքարի բազմաթիւ ռահվիրաները:

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՍԵՊ – սրածայր: ՏԱՐԱՇԽԱՐՀԻԿ – օտար՝ հեռուոր աշխարհի ծնունդ: ՊԱՏԱՏՈՒԿ – մագլցող բոյս, պատատիճ: ԶԱՐԱԳՈՒՇԱԿ – չար գալիքը ծանուցող: ՊԱՐՓԱԿԵԼ – պատել, գրկել, բովանդակել: ՎԵՀԱՇՈՒՔ – փառուոր, մեծահանդէս, չքեղ: ԱՆՁԿԱԼԻ – կարօտալի. ցանկալի: ԿՐԱԻՐԱԿԱՆ – ենթարկուող: ԱՆԴՈՐՐՈՒԹԻՒՆ – խաղաղութիւն, հանդարտութիւն: ՀՈՎԱՆԻ – չուք, ստուեր: ԽՈԿԱԼ – մտածել, խորհրդածել: ԳԱՌԱԳԵՂ – գազաններու երկաթէ վանդակ, արգելոց: ՏԱՐԱԳԻՐ – արքայական, վտարանդի: ԿԵՌ – ճանկի ձեւով ծայր ունեցող երկաթ: ԽԼԵԱԿ – վերապրած բեկոր, մնացորդ: ԱՆԲՈՆԱԲԱՐԵԼԻ – որ բռնութեամբ չի ստացուիր, անկողոպտելի: ԱՆՋՐՊԵՏ – միջոց, հեռուորութիւն: ԼՈՅԾ – հեղուկային, թոյլ, քակուած, արձակ: ԸՆԴՈՒՆԱՅՆ – ի դուր, պարապ տեղ: ԱՆՔԹԻԹ –

զ) Դսեղի Բարձրաքաշ Ս. Գրիգոր Եկեղեցի:

դ) Գեղարդի վանքի վիմափոր եկեղեցի (Այրիվանք):

սեւեռուն, անթարթ: ՃՂՃԻՄ – գձուձ, փոքրոզի, չնչին, աննշան: ՆԵՆԳԱԻՈՐ – խարերայ, խորամանկ, դաւաճան: ՄՏԱՊԱՏԿԵՐ – իտէյալ: ՎԵՀԱՆՁՆ – մեծոզի, ազնուական, ասպետական: ՇԱՌԱԳՈՅՆ – կրակի կարմիր, հրակամիր:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

- 1.- Ի՞նչ էր պատճառը, որ Բուսարանական պարտէզը չէր յաջողեր արծիւ մը ունենալ:
- 2.- Ի՞նչ յարմարութիւններ ստեղծած էին արծիւին համար:
- 3.- Ինչպիսի՞ տեսք ունէր արծիւը վանդակին մէջ:
- 4.- Ի՞նչ կը նշանակէ «մտածումին անբռնարարելի եւ աստուածային ազատութիւնը»:
Ո՞ր կը ձգտէր իր հոգին:
- 5.- «Հացադուլ» ընող արծիւը ինչպէ՞ս կը յաղթէ զինք բանտարկողներուն:
- 6.- Հոգեկան ինչպիսի՞ յատկութիւններով օժտուած է արծիւը:
- 7.- Վերի ո՞ր հարցումներով կը բացայայտուի այս գրուածքին այլաբանական իմաստը:
- 8.- Ի՞նչ բանի խորհրդանիշը կը դառնայ արծիւը իր այս պատկերին մէջ:

ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ԽՕՍԻԼ > ԽՕՍԵՑԱՑ, բայց ՍԿՍԻԼ > ՍԿՍԱՑ

Իլ լծորդութեան պարզ բայերը անցեալ կատարեալի եւ հրամայականի մէջ ունին ցոյական հիմք՝ խօսիլ՝ խօսեցայ, խօսեցար, խօսեցաւ, խօսեցէ՛ք: Սակայն չարք մը պարզ բայեր զարտուղի են, ունին արմատական հիմք, ինչպէս՝ նստիլ > նստայ, նստար, նստաւ, նստէ՛ք, ճիշդ սոսկածանցաւոր բայերուն պէս՝ հասնիլ > հասայ, հասար, հասաւ, հասէ՛ք:

Կողքի բայերը գործածեցէ՛ք անցեալի կատարեալի եւ հրամայական եղանակի յարմար թիւով ու դէմքով:

նստիլ	Աչակերտները
սկսիլ	Դուք գործի
փրթիլ	Կապը
պրծիլ	Մենք փորձանքէն
ծնիլ	Մանուկ մը
փակիլ	Աղտը դրան
փլչիլ/փլիլ	Պատը
փախչիլ/փախիլ	Չարագործները
թռչիլ/թռիլ	Թռչունները
Դպչիլ/դպնալ	Նետը իր թիրախին

ԱՇՈՒՂԱԿԱՆ ԱՐՈՒԵՍՏԸ ԵՒ ՍԱՅԱԹ ՆՈՎԱ

Աշուղական արուեստը տարածուեցաւ կովկասեան ժողովուրդներու մէջ, յատկապէս ԺՁ.-ԺԷ. դարէն սկսեալ: Աշուղները (արաբ.՝ սիրահարուած) ինքնուս բանաստեղծներ, երգահաններ, նուագողներ ու երգիչներ էին: Անոնց տաղերը սիրային եւ խրատական բովանդակութիւն կ'ունենային: Հայ աշուղները հայերէն իրենց խաղերը կը կատարէին բարբառով: Նշանաւոր էին Նոր Զուղայի, Թիֆլիսի եւ Շիրակի շրջանակներու (դպրոցներու) հայ աշուղները:

Աշուղական արուեստի մեծագոյն դէմքն է Սայաթ Նովան (1712-1795), բուն անունով Արուսի, որ իր տաղերը գրած է հայերէնով (Թիֆլիսի բարբառ), վրացերէնով եւ արեւելեան թրքերէնով: Եղած է վրաց արքունիքի երգիչը:

ԱՐԻ ԻՆՁ ԱՆԳԱՃ ԿԱԼ

Սուրէն Սաֆարեան, «Սայաթ Նովա», հատուած:

Արի՛ ինձ անգաճ կալ, այ տիւանա սիրտ,
Հայա սիրէ՛, ատաբ սիրէ՛, ար սիրէ՛:

Աշխարքս քունն ըլլի, ի՞նչ պիտիս տանի,
Աստուած սիրէ՛, հոքի սիրէ՛, եար սիրէ՛:

Էն բանն արա՛, վուր Աստուծու շարքումն է,
Խրատներն՝ գրած Հարանց վարքումն է,
Երիք բան կայ՝ հոքու մարմնու կարգումն է,
Գիր սիրէ՛, դալամ սիրէ՛, տաւթար սիրէ՛:

Ե՛կ, արի՛, սի՛րտ, մի՛ մնա դուն մէ դամաղի,
Հալալ մտիկ արա հացի ու աղի,
Հէնց բանն արա՛՝ մարթ վրէժ չծիծաղի՛
Խրատ սիրէ՛, սաբըր սիրէ՛, շար սիրէ՛:

Հպարտութիւն չանիս՝ դուր կու գաս Տէրիդ,
Խոնարհութիւն արա քանց քիզ դէվերիդ,
Աստուած դիբունանցն մին հոգի էրիտ,
Աղկատ սիրէ՛, դոնաղ սիրէ՛, տար սիրէ՛:

Սայաթ Նովա՛, էրնէկ քիզ, թէ է՛ս անիս,
Հոքուդ խաթրի մարմնուդ ունբըր կէս անիս,
Թէ գուզիս վուր դատաստան չտեսանիս՝
Վանք սիրէ՛, անապատ սիրէ՛, քար սիրէ՛:

ԱՆԳԱՃ ԿԱԼ - մտիկ ըրէ: ՏԻՒԱՆԱ - խել, խենթ: ՀԱՅԱ - ամօթ, արժանապատուութիւն: ԱՏԱԲ - կրթութիւն: ԱՐ - պատիւ: ՀԱՐԱՆՑ ՎԱՐՔ - Սուրբ հայրերու կենսագրութիւն: ՂԱԼԱՄ - գրիչ: ՏԱԻԹԱՐ - տետր: ՄԷ ԴԱՄԱՂԻ - մէկ մտքի: ՀԷՆՑ - այնպէս: ՍԱԲԸՐ - համբերութիւն: ՇԱՐ - բանաստեղծութիւն: ԴԷՎ - մեծ: ԴԻԲՈՒՆԱՆՑ - բոլորին: ԷՐԻՏ - տուաւ, ՂՈՆԱՂ - հիւր: ՏԱՐ - օտարական: ԽԱԹՐԻ - սիրոյն: ՈՒՆԲՐ - կեանք: ԱՆԱՊԱՏ - ճգնարան, ճգնաւոր վանականներու կացարան:

ԳՈՒՍԱՆԱԿԱՆ ԱՐՈՒԵՍՏԸ ԵՒ ԶԻՒԱՆԻ

Հին Հայաստանի մէջ միաժամանակ բանաստեղծ, երգահան, երգիչ ու նուագող մարդիկ կոչուած են **գուսան**: Նշանաւոր եղած են Գողթն գաւառի գուսանները: Անոնք կը յօրինէին պատմական, հերոսական, սիրոյ, խրախճանական ու խոհական երգեր: Օտար իշխանութիւններու դաժան տիրապետութեան շրջանին գուսանական արուեստը խամրեցաւ ու զայն եկաւ փոխարինելու աշուղական արուեստը:

Աշուղ Զիւանին (1846-1909, բուն անունով՝ Սերովբէ Լեւոնեան) վերակենդանացուց գուսանական արուեստը հայոց մէջ. բարբառի փոխարէն գրեց գրական հայերէնով եւ երգերու բովանդակութեան մէջ մտցուց ազգային նիւթը, ինչպէս՝ «Մասունասար», «Անի» եւ այլն: Անոր գլուխ-գործոցը կը նկատուի «**Զախորդ Օրերը**» երգը, որ խորքին մէջ խրատական ըլլալով՝ ազգային ենթահոգ ունի:

ԶԱՆՈՐԴ ՕՐԵՐԸ

Զախորդ օրերը ձմրան նման կու գան ու կ'երթան,
Վհատելու չէ, վերջ կ'ունենան, կու գան ու կ'երթան.
Դառն ցաւերը մարդու վրայ չեն մնար երկար,
Որպէս յաճախորդ շարուէ շարան կու գան ու կ'երթան:

Փորձանք, հալածանք եւ նեղութիւն ազգերի գլխից
Ինչպէս ճանապարհի քարաւան կու գան ու կ'երթան.
Աշխարհը բուրաստան է յատուկ, մարդիկը՝ ծաղիկ,
Որքան մանուշակ, վարդ, բալասան կու գան ու կ'երթան:

Ոչ ուժեղը թող պարծենայ, ոչ տկարը տխրի,
Փոփոխակի անցքեր զանազան կու գան ու կ'երթան.
Արեւը առանց վախենալու ցայտում է լոյսը,
Ամպերը դէպի աղօթարան կու գան ու կ'երթան:

Երկիրը ուսեալ գաւակին է փայփայում մօր պէս,
Անկիրթ ցեղերը թափառական կու գան ու կ'երթան.
Աշխարհը հիւրանոց է, Զիւան, մարդիկը հիւր են,
Այսպէս է կանոնը բնական, կու գան ու կ'երթան:
1892

ԱՂԹԱՐԱՆ - արեւելք:

ԱՆՈՒՂՂԱԿԻ ԽՆԴԻՐ ՍՏՈՐԱԴԱՍ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԻՒՆ

ա) Անուղղակի խնդիրը իբրև պարզ նախադասութեան անդամ (վերաքաղ լրացումներով)

Անուղղակի խնդիրները եւս ստորոգիչին լրացումներն են: Անուղղակի խնդիրները ցոյց կու տան այն առարկաները, որոնք անուղղակի կերպով կապուած են ստորոգիչին (տրական, բացառական եւ գործիական հոլովներով կամ կապական դարձուածքով):

Ըստ իմաստի՝ անուղղակի խնդիրները կ'ըլլան.

1.- Յանգման անուղղակի խնդիր. ցոյց կու տայ այն առարկան, որուն կը յանգի կամ կ'ուղղուի գործողութիւնը: Դրուած կ'ըլլայ տրական հոլովով, նաեւ վրայ եւ դէմ կապերով կազմուած կապական դարձուածքներով: Կը պատասխանէ ստորոգիչին ուղղուած որո՞ւն/որո՞նց կամ ինչի՞ն/ինչերո՞ւն հարցումներուն.

Նամակը հասաւ ծնողքին: - Որո՞ւն հասաւ: - **ծնողքին:**

Ճամբորդը նայեցաւ Մասիսին: - Ինչի՞ն նայեցաւ: - **Մասիսին:**

Զօրքը յարձակեցաւ թշնամիին վրայ: - Որո՞ւն վրայ յարձակեցաւ: - **թշնամիին վրայ:**

Անոնք քաջաբար կուռեցաւ մահուան դէմ: - Որո՞ւն դէմ կուռեցաւ: - **մահուան դէմ:**

● **Յանգման անուղղակի խնդիր ունեցող նախադասութիւններ կազմեցէ՛ք հասնիլ, հանդիպիլ, նուիրել, ծառայել, հետեւիլ բայերով:**

2.- Անջատման անուղղակի խնդիր. ցոյց կու տայ այն առարկան, որմէ կ'անջատուի, կը սկսի կամ սկիզբ կ'առնէ գործողութիւնը: Դրուած կ'ըլլայ բացառական հոլովով: Կը պատասխանէ ստորոգիչին ուղղուած որմէ՞/որոնցմէ՞ եւ ի՞նչ բանէ/ի՞նչ բաներէ հարցումներուն.

Ան իր մոլութենէն հրաժարեցաւ: - Ի՞նչ բանէ հրաժարեցաւ: - **մոլութենէն:**

Բարեկամներէս լուրեր կը հասնին: - Որոնցմէ՞ կը հասնին: - **բարեկամներէս:**

● **Անջատման անուղղակի խնդիր ունեցող նախադասութիւններ կազմեցէ՛ք խուսափիլ, ակնածիլ, ամչնալ, զգուիլ, դժգոհիլ, ձանձրանալ, զգուշանալ, հրաժարիլ բայերով:**

3.- Վերաբերութեան անուղղակի խնդիր. ցոյց կու տայ այն առարկան, որուն կը վերաբերի խօսքը կամ որուն մասին բան մը կ'ըսուի, կը մտածուի: Դրուած կ'ըլլայ բացառական հոլովով կամ շուրջ, վրայ, մասին, վերաբերեալ կապերով կազմուած կապական դարձուածքներով: Կը պատասխանէ ինչի՞ մասին հարցումին:

Նույ՛ն ինձի հայրենիքէն:
Նուաքը արեւուն շուրջ կը դառնար:
Ան տեղեկացուց գործերուն մասին:

● Վերաբերութեան անուղղակի խնդիր ունեցող նախադասութիւններ կազմեցէ՛ք զրուցել, հարցնել, զեկուցել, երազել, մտածել բայերով:

4.- Միջոցի անուղղակի խնդիր. ցոյց կու տայ այն առարկան, որուն միջոցով կը կատարուի գործողութիւնը: Դրուած կ'ըլլայ գործիական հոլովով կամ հետ, միջոցով (միջոցաւ), ձեռամբ կապերով շինուած կապական դարձուածքներով: Կը պատասխանէ ի՞նչով կամ ի՞նչ միջոցաւ (միջոցով), որո՞ւ միջոցաւ, որո՞ւն հետ հարցումներուն.

Հունձք կը ժողվեմ մանգաղով: - Ինչո՞վ կը ժողվեմ: - մանգաղով:
Միութեան միջոցաւ իմացայ եղածը: - Ի՞նչ միջոցաւ: - միութեան միջոցաւ:
Նամակը Աշոտի ձեռամբ ստացայ: - Որո՞ւ միջոցաւ - Աշոտի ձեռամբ:

● Հետեւեալ բառերն ու բառակապակցութիւնները գործածեցէ՛ք իբրեւ միջոցի անուղղակի խնդիր.- քրոջս հետ, ընկերոջս ձեռամբ, հեռաձայնով, հաստատութեան միջոցաւ:

5.- Ներգործման անուղղակի խնդիր. կը կազմուի ներգործական բայով կազմուած նախադասութիւնը կրաւորականի վերածելով եւ անուղղակի կերպով կը ներգործէ կամ կ'ազդէ ենթակային վրայ: Դրուած կ'ըլլայ բացառական, գործիական հոլովներով կամ կողմէ կապով կազմուած կապական դարձուածքով: Կը պատասխանէ որմէ՞, ինչէ՞, որո՞ւ կողմէ, ինչո՞վ հարցումներուն:

Զինը ծածկեց լեռը: > Լեռը ձիւնով ծածկուեցաւ: - ձիւնով:
Քոյրս նախատեց զիս: > Ես նախատուեցայ քրոջմէս: - քրոջմէս:
Կատուն կը բռնէ մուկը: > Մուկը կը բռնուի կատուին կողմէ: - կատուին կողմէ:

● Ներգործական բայը վերածեցէ՛ք կրաւորականի, եւ տեսէ՛ք, թէ ի՞նչ դարձան ենթական եւ ուղիղ խնդիրը նոր նախադասութեան մէջ.

Հեղեղը ողողեց դաշտը:

Ուսուցիչը նկատեց սխալը:

Շատեր սիրեցին զինք:

● Ընդգծեցէ՛ք անուղղակի խնդիրները եւ լուծեցէ՛ք:

Ճակատդ չրթունքիս մօտեցո՛ւր:

.....
Պայքարեցէ՛ք մոլութիւններուն դէմ:
.....

.....

Հասակը մարմարներու զօրութիւններէն էր կերտուած:

.....

Հայրենիքին տառապանքէն կը խօսէինք:

.....

Փողովին զեկուցեցի մեր բանակումին մասին:

.....

.....

Ճամբորդները շոգեկառքով մեկնեցան:

.....

Վիճակացոյցս ստացայ տնօրէնին ձեռամբ:

.....

.....

Արտը ջուրով ողողուած էր:

.....

Արծիւը ողջ չէր բռնուեր որսորդներուն կողմէ:

.....

.....

բ) Անուղղակի խնդիր ստորադաս նախադասութիւն

Անուղղակի խնդիր ստորադաս նախադասութիւնը կը փոխարինէ գլխաւոր նախադասութեան անուղղակի խնդիրը: Պարզ նախադասութեան մէջ հանդէս եկող բոլոր անուղղակի խնդիրներէն գլխաւորաբար յանգման եւ վերաբերութեան անուղղակի խնդիրները կ'արտայայտուին ստորադաս նախադասութեամբ: Այսպէս՝

ա) Յանգման անուղղակի խնդիր ստորադաս նախադասութիւն. կը պատասխանէ որո՞ւն/որո՞նց կամ ինչի՞ն/ինչերո՞ւն հարցումներուն:

Հաւատացէ՛ք, որ կը ցաւիմ այս կորուստին համար: - Ինչի՞ն հաւատացէք:
- որ կը ցաւիմ այս կորուստին համար: - Յանգման անուղղ. խնդիր ստորադաս նխդաս.:

Հետեւեցէ՛ք, թէ ինչպէ՛ս կը կատարէ իր գործը: - Ինչի՞ն հետեւեցէք: - թէ ինչպէս կը կատարէ իր գործը: - Յանգման անուղղ. խնդիր ստորադաս նխդաս.:

Յանգման անուղղակի խնդիր ստորադաս նախադասութիւնը գլխաւոր նախադասութեան մէջ լուծելու պարագային կը վերածուի յանգման անուղղակի խնդիր դերբայական դարձուածքի, ուր դերբայը դրուած կ'ըլլայ տրական հոլովով: Այսպէս՝

Այս կորուստին համար ցաւելուս հաւատացէ՛ք: - Ինչի՞ն հաւատացէք:
- այս կորուստին համար ցաւելուս: - Յանգման անուղղ. խնդիր դերբայական դարձուածք:

Իր գործը ինչպե՛ս կատարելուն հետեւեցէ՛ք: - Ինչի՞ն հետեւեցէ՛ք: - Իր գործը ինչպե՛ս կատարելուն: - Յանգաման անուղղ. խնդիր դերբայական դարձուածք:

● **Ընդգծեցէ՛ք յանգման անուղղակի խնդիր ստորադաս նախադասութիւնը, ապա լուծեցէ՛ք գլխաւոր նախադասութեան մէջ:**

Ոչ ոք կը հասնի անոր, որ ակնթարթի մը մէջ կ'անհետի:

Նայեցէ՛ք, թէ ի՞նչ կ'ըսէ:

Տղան կը դիմէ անոր, որ զինք կը ճանչնայ:

Կ'օգնէր անոնց, որոնք պէտք ունէին իրեն:

բ) **Վերաբերութեան անուղղակի խնդիր ստորադաս նախադասութիւն կը պատասխանէ ինչէ՞, ի՞նչ բանէ, ինչի՞ մասին հարցումներուն:**

Ապահով եմ, թէ ոչ մէկ դէպք պիտի պատահի: - Ինչէ՞ն ապահով եմ: - թէ ոչ մէկ դէպք պիտի պատահի: - Վերաբերութեան անուղղ. խնդիր ստորադաս նխադասութիւն:

Ես վստահ եմ, որ այդ կիներ անմեղ է: - Ինչէ՞ն վստահ եմ: - որ այդ կիներ անմեղ է: - Վերաբերութեան անուղղ. խնդիր ստորադաս նխադասութիւն:

Վերաբերութեան անուղղակի խնդիր ստորադաս նախադասութիւնը գլխաւոր նախադասութեան մէջ քիչ անգամ կը լուծուի, իսկ լուծուելու պարագային դերբայը սովորաբար կը դրուի տրական եւ բացառական հոլովներով կամ կը կապուի մասին, վրայ, վերաբերեալ եւ այլ կապերուն.

Ոչ մէկ դէպք պատահելուն (պատահելուն վրայ) ապահով եմ:

Ես վստահ եմ այդ կնոջ անմեղ ըլլալէն (ըլլալուն վրայ):

● **Ընդգծեցէ՛ք վերաբերման անուղղակի խնդիր ստորադաս նախադասութիւնը, ապա լուծեցէ՛ք գլխաւոր նախադասութեան մէջ:**

Կը մտածեմ, թէ ինչ պիտի ընեմ վաղը:

Տեղեկացայ, որ քննութիւնը պիտի յետաձգուի:

Յայտնեցի, որ վաղուան հանդիպումին պիտի ուշանամ:

Վստահ եմ, որ բոլոր նիւթերէն յաջողած ես:

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

Բանաստեղծական սեռին մէջ կը մտնեն քնարերգութիւնն ու դիւցազներգութիւնը:

ա) Քնարերգութիւնը կ'արտայայտէ բանաստեղծին անձնական ապրումները եւ կ'ունենայ սիրային, խոհական-փիլիսոփայական, հայրենասիրական եւ բնութեան նուիրուած բովանդակութիւն:

բ) Դիւցազներգութիւնը կը ներկայացնէ ոչ թէ հեղինակի ներաշխարհը, այլ՝ հանրութիւնը իր տառապանքով, յոյսով, արդարութեան եւ ազատութեան համար մղած իր պայքարով ու յաղթանակով: Դիւցազներգութեան մէջ դէպքերն ու դէմքերը ընկերութեան մեծ գաղափարներու արտայայտութեան միջոցներ են:

Բանահիւսութեան եւ հին աշխարհի գրականութեան մէջ դիւցազներգութիւն կը կոչուէին ժողովուրդի կեանքի կարեւորագոյն իրադարձութիւնները, հերոսներու սխրագործութիւնները պատկերող բանաւոր երգ-գրոյցները:

ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆ (բուն անունով՝ Դ. Չպուքեարեան, 1884-1915, նահատակ) ունի բանաստեղծութիւններու չորս գիրք՝ «Սարսուռներ», «Ցեղին Սիրտը», «Յեթանոս Երգեր», «Յացին Երգը»:

Մուշեղ Իշխան Դ. Վարուժանի գործին մասին.

- Ան ամէն բանէ առաջ **ազգային** ապրումներու երգիչն է, հայ ժողովուրդի նահատակութեան, ըմբոստացումին եւ ազատագրական պայքարներուն շեփորահարը: Վարուժան «Ցեղին Սիրտը»

հատորով դարձաւ իր ժամանակին շունչը: Դիւցազներգակ Վարուժանի երգը նուիրուած է մէկ ու միակ դիւցազնի մը՝ Յայ ժողովուրդին:

Վարուժան եղաւ նաեւ **համամարդկային** ապրումներու երգիչը: Արեւմտահայ գրականութեան մէջ ինք առաջին բանաստեղծն է եղած, որ իրապաշտ գոյներով նկարագրած է բանուորին աղքատիկ խրճիթը, գործատուներու մեքենաները, կիսաքաղց բանուորուհին, խաբուած կոյսերու վիշտը եւ շահագործուող զանգուածներու հզօր բողոքը:

Ազգային եւ համամարդկային ապրումներու երգիչը նոյն ատեն կը դառնայ **բնութեան նկախիչը**՝ իր «Յացին Երգը» բանաստեղծութիւններու շարքով:

Մ. Իշխան, Արդի Յայ Գրականութիւն, Գ. հատոր, էջ 117-119:

- Ի մի բերէ՛ք Դ. Վարուժանի կեանքին մասին ձեր գիտելիքները:

ԿԱՐՕՏԻ ՆԱՄԱԿ

Կը գրէ մայրս. - Ո՛վ իմ որդեակս պանդուխտ,
Դեռ մինչեւ ե՞րբ պիտ' անձանօթ լուսնի տակ
Օրերդ անցնին, դեռ մինչեւ ե՞րբ հէգ գլուխդ
Ես չսեղմեմ լանջքիս տակ:

Հերի՛ք օտար սանդուղներէ ելլեն վեր
Ոտքերդ, որ օր մ'ափերուս մէջ տաքցուցի.
Հերի՛ք ալ սիրտդ, ուր իմ ծիծերս եմ պարպեր,
Դատարկ սրտէս դուրս հիւծի:

Ճահրակիս տակ թեւերս աշխատ յոգներ են.
Կը հիւսեմ պատանքս ա՛լ ծամերովս սպիտակ.
Ա՛խ, քեզ տեսնեն անգամ մ'աչերս ու փակեն
Թող հոգիս ա՛լ իրենց տակ:

Դրանս առջեւ կը նստիմ միշտ տխրալիւր,
Լուր կ'ուզեմ վրադ ամէն կոունկէ, որ կ'անցնի.

Մինաս Աւետիսեան,
«Սպասում», 1974:

Այն ճիւղն ուռի, գոր քու ձեռքով տնկեցիր,
Վրաս կ'ընէ հովանի:

Իրիկունները զո՛ւր դարձիդ կը սպասեմ.
Կու գան կ'անցնին գիւղին քաջերը համակ.
Մշակը կ'անցնի, կ'անցնի կովարծը վսեմ.
Կը մնամ լուսնին հետ մինակ:

Աւերակ տան մէջ անտէրունչ եմ թողուած,
Մերթ չիրիմիս, միշտ օճախիս ծարաւի.
Կրիայի մը պէս՝ որուն աղիքն իր կոտրած
Պատեանին դեռ կը կցուի:

Եկո՛ւր, որդեա՛կ, հայրենի տունդ շէնցուր.
Դունն են կոտրեր, մառաններն ողջ դատարկեր,
Կը մտնեն ներս լուսամուտէն ջարդուփշուր
Գարնան ամբողջ ծիծառներ:

Այն բազմաթիւ հօտէն, գոմին մէջ, եղո՛ւկ,
Մնացեր է խոյ մը միայն քաջարի,
Որուն մայրն օր մը, յիշէ՛, որդեա՛կ, դեռ գառնուկ
Կերաւ ափիդ մէջ գարի:

Թեփով բրնձի եւ առուոյտով պատուական
Մնունդ կու տամ արդ անոր պերճ դմակին.
Տոսախ սանտրով կը սանտրեմ բուրդն աղուական.
Ան գոհ մըն է թանկագին:

Դարձիդ՝ պճնած վարդերով գլուխն իր համակ՝
Պիտի մորթեմ կեանքիդ համար ծաղկատի.
Իր արեան մէջ պիտի լուամ, քաղցր որդեակ,
Ոտքերդ յոգնած պանդուխտի:

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀԷԳ – խեղճ. դժբախտ: ՀԻԻԾԻԼ – մաշիլ. ծիւրիլ. ուժաթափիլ: ՃԱՀՐԱԿ – ճախարակ:
ՊԱՏԱՆՔ – սպիտակ սաւան՝ մեռել փաթթելու: ԾԱՄ – մագերու երկար հիւսք. վարս:
ՏՆՐԱԼԻՐ – տխրութեամբ լեցուն: ԶՈՒՐ – պարապ. փուճ. սին. անօգուտ: ՀԱՄԱԿ – ամբողջ.
լիովին: ԿՈՎԱՐԾ – կովարած. հովի: ԱՆՏԷՐՈՒՆՉ – անտէր. անպաշտպան: ՇԻՐԻՄ –
գերեզման՝ դամբանով. տապան: ՕՃԱՆ – տուն. ընտանիք: ԾԱՐԱԻԻ – կարօտ: ՈՂՋ –
ամբողջ. լման: ԳՈՄ – կովի ախոտ: ԵՂՈՒԿ – աւակ. մեղք: ԽՈՅ – արու ոչխար: ՔԱՋԱՐԻ

- արի, առողջ, կտրիճ: ԱՌՈՒՈՅՏ - խոտի տեսակ: ՊԱՏՈՒԱԿԱՆ - ընտիր, թանկագին: ՊԵՐՃ - փարթամ, չքեղ, փառաշուք, հոս՝ գէր: ԴՄԱԿ - ոչխարի ճարպոտ պոչ: ՏՈՍԱԽ - ընտիր փայտի տեսակ: ԱՂՈՒԱԿԱՆ - աղուոր, փափուկ: ՊՃՆԵԼ - գարդարել, պչրել: ԾԱՂԿԱՏԻ - ծաղիկ հասակով, մատղաչ:

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔ

«Կարօտի Նամակ» բանաստեղծութիւնը առնուած է Դ. Վարուժանի «Ցեղին Սիրտը» քերթուածներու հատորէն: Ոտանաւորը կ'անդրադառնայ պանդխտութեան ու հայրենիք վերադառնալու խնդիրին: Մայրը նամակի ձեւով կը դիմէ պանդուխտ զաւակին: Ան սրտառուչ խօսքերով կը ներկայացնէ իր կարօտը, ծերութիւնն ու մեմութիւնը, տան ու պարտեզին լքուած վիճակը եւ վերջապէս վերադառնալու եւ հայրենի տունը շէնցնելու կոչ կ'ընէ զաւակին: Խօսքի պարզութիւնը, անկեղծութիւնը եւ ընտրուած պատկերները յուզիչ ու վարակիչ կը դարձնեն այս քերթուածը:

Այս միւթը կ'երգէ նաեւ Սիամանթօ իր «Յայրենի Յրաւէր» շարքով: 1908ի Օսմանեան Սահմանադրութիւնը այն համոզումը գոյացուց, թէ ամէն ինչ լաւ կ'ընթացայ ու հիմա, ւաւեր-նետէ ու մախճիրներէ ետք, եկած է տուն դառնալու ու հայրենիքի վերականգնումին նպաստ բերելու ժամանակը:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

- 1.- 4րդ եւ 8րդ տուններուն մէջ ի՞նչ յիշողութիւններ կը պատմէ մայրը: Անոնցմէ ելլելով՝ որդին մօտաւորապէս քանի՞ տարի պանդխտութեան մէջ պէտք է եղած ըլլայ:
- 2.- Ի՞նչ է ճահրակին դերը:
- 3.- Ի՞նչ ըսել է «կը հիւսեմ պատանքս այ ծամերովս սպիտակ»:
- 4.- Ինչո՞ւ մայրը իր պանդուխտ զաւակին լուրերը կոտնկէն կ'ուզէ. կոտնկը ի՞նչ դեր կը խաղայ հոն եւ ընդհանրապէս մեր գրականութեան մէջ:
- 5.- Ինչո՞ւ մայրը ինքզինքը մինակ ու տխուր կը զգայ իրիկունները, լուսնի լոյսին տակ:
- 6.- Ի՞նչ ձեւով կը յարմարի մօր վիճակին համեմատութիւնը կրիային հետ, որ տակաւին կ'ապրի կառչած՝ կոտրած պատեանին:
- 7.- Ի՞նչ վիճակ ունի հայրենի տունը, ի՞նչ կը թելադրէ մայրը:
- 8.- Զաւակին դարձին սպասող մայրը ի՞նչ պատրաստութիւններ կը տեսնէ: Ժողովրդային ի՞նչ սովորութիւն կայ այստեղ: Ի՞նչ խորհուրդ ունի ատիկա:

ԱՌԿԱՅԾ ՃՐԱԳ

Յաղթանակի գիշերն է այս տօնական.-
Հա՛րս, եղ լեցուր ճրագին:
Պիտի դառնայ կոխէն տղաս յաղթական.-
Հա՛րս, քիթը ա՛ն պատրոյզին:

Սայլ մը կեցաւ դրան առջեւ, հորին քով.-
Հա՛րս, վառէ՛ լոյսը ճրագին:
Տղաս կու գայ ճակատն հպարտ դափնիով.-
Հա՛րս, բե՛ր ճրագը շեմին:

Բայց... սայլին վրայ արի՞ւն եւ սո՞ւգ բեռցեր են...
 Հա՛րս, ճրագդ ասդի՛ն երկարէ:
 Հերոս տղաս հոն զարնուա՛ծ է սրտէն.-
 Ախ, հարս, ճրագդ մարէ՛...:

«ՀԵԹԱՆՈՍ ԵՐԳԵՐ»

Սարգիս Մուրատեան,
 «Արշալոյսից առաջ», 1974:

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՌԿԱՅԾ - մարելու մօտ:
 ԴԱՓՆԻ - ծառի տեսակ. խորհրդանիշ՝ յաղթանակի: ՇԵՄ - սեմ. մուտք:

ՇԱՐԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Պատմուածքի վերածել այս բանաստեղծութիւնը՝ աւելի մանրամասնութեամբ նկարագրելով իւրաքանչիւր տունի գործողութիւնը, անձերն ու զգացումները:
 Տեղ ու ժամանակ ընտրելու համար նիւթը կապեցէ՛ք արցախեան գոյամարտին հետ:

ՅՈՐԵԱՆԻ ԾՈՎԵՐ

Հովեր կ'անցնին.-
 Ու ցորեաններս յուշիկ-յուշիկ կ'արթննան.
 Իրենց խորքէն կը հոսի դող մ'անսահման:
 Գեղադալար կողերն ի վար բլուրին
 Ծովեր կ'անցնին:

Հովեր կ'անցնին.-
 Ա'յնքան կ'յորդի, կը կատղի դաշտը յուռթի,
 Որ պիտի հոն արածող ուլը խեղդի:
 Գոգին մէջէն ալետատան հովիտին
 Ծովեր կ'անցնին:

Հովեր կ'անցնին.-
 Ու ցորեանին պատմուճանները ծփուն
 Մերթ կը պատռին, մերթ կը կարուին փողփողուն:

Ստուերի մէջ, լոյսերու մէջ փրփրագին
Ծովեր կ'անցնին:

Հովեր կ'անցնին.-
Քիստերուն տակ կ'ալեծփին եղիներ,
Ուր լուսնակն իր սափորին կաթն է հոսեր:
Կալերէն գիւղ, գիւղէն մինչեւ աղօրին
Ծովեր կ'անցնին:

Հովեր կ'անցնին.-
Զմրուխտներով կը ծփայ դաշտը անհուն:
Ծիտը կ'երգէ թառած հասկի մ'օրօրուն՝
Մինչ իր տակէն ցորեաններու մոլեգին
Ծովեր կ'անցնին,
Հովեր կ'անցնին:

«ՀԱՅԻՆ ԵՐԳԸ»

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՅՈՐԵԱՆ – ցորեն, ցորենաբոյս: ՅՈՒՇԻԿ-ՅՈՒՇԻԿ – կամաց-կամաց: ԳԵՂԱԴԱԼԱՐ – գեղեցիկ կանաչութեամբ ծածկուած: ՅՈՒՌԹԻ – բերրի, առատ, բեղմնաւոր, արգասանդ: ԳՈԳ – ծոց, գիրկ, խորշ: ԱԼԵՏԱՏԱՆ – ալիքի պէս տատանող՝ շարժող: ՊԱՏՄՈՒՃԱՆ – լայն, միակտուր հագուստ, պարեգօտ: ԾՓՈՒՆ – ծփացող, ծածանող: ՓՈՂՓՈՂՈՒՆ – շողշողուն: ՓՐՓՐԱԳԻՆ – փրփրացող: ՔԻՍՏ – հասկի փշոտ մազ: ԱԼԵԾՓԻԼ – ալիքի պէս ծփալ՝ օրօրուիլ: ԵՂԻ – կաթնահամ հատիկներով ցորենի հասկ: ԱՂՕՐԻ – աղօրիք, ջաղացք: ԶՄՐՈՒԽՏ – կանաչագոյն ազնիւ քար: ԱՆՀՈՒՆ – անծայր, անսահման, անհամար: ՄՈԼԵ-ԳԻՆ – կատաղի, բուռն, խենթ:

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔ

Դանիել Վարուժանի վերջին գործն է «Յացին Երգը», որ հրատարակուած է իր նահատակութենէն տարիներ ետք:

«Յացին Երգը» **հովուերգութիւն** է: Հովուերգութիւնը քնարական բանաստեղծութեան տեսակ է, ուր կը պատկերուի բնութեան գիրկը ապրող մարդոց խաղաղ կեանքն ու աշխատանքը, երանաւէտ իրականութեան ձեւով: Հովուերգութեան մէջ քնարական հերոսը ոչ թէ բանաստեղծն է, այլ՝ գիւղացին:

«Յացին Երգը» շարքին բանաստեղծութիւնները նուիրուած են հայ գիւղացիին հաց արարելու սրբազան գործին՝ ցանքէն մինչեւ հունձք ու մինչեւ աղօրիք: Բանաստեղծը հարազատ կերպով պատկերացուցած է ցորենի մշակութեան գիւղական աշխատանքի բոլոր հանգրուանները՝ աշխատանքի տեսակով, հերոսներով, գործիքներով ու կենդանիներով: Բանաստեղծութիւնները համեմուած են այդ աշխատանքին հետ կապուած ասանդակներով, հաւատալիքներով եւ բառ ու բանով:

«Յորեանի Ծովեր» բանաստեղծութիւնը քնարական հերոսի (գիւղացիին) հիացիկ պատկերացումն է՝ ի տես արդէն հասակ առած իր ծով արտերուն:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

- 1.- Ցորեանի արտեր պատկերող այս բնանկարին մէջ Վարուժան բանաստեղծի ո՞ր շնորհքը աչքի կը զարնէ՝ նկարելու՞, պատմելու՞, թէ զգացումներ արտայայտելու:
- 2.- Բոլոր տուներուն մէջ ցոյց տուէ՛ք այն տողերը, ուր բանաստեղծը շարժումը կը բռնէ, պատկերի կը վերածէ:
- 3.- Հովի անցքը ինչպէ՞ս կը ստեղծէ «ծովեր կ'անցնին»ի տպաւորութիւնը:
- 4.- Ընդգծեցէ՛ք բոլոր տուներուն մէջ այն փոխաբերութիւնները, որոնք կ'արտայայտեն ցորեանի ծովերուն տարբեր շարժումները անոնց մէջ այլազանութիւն ստեղծելով:
- 5.- Ինչպէս հասկնալ այս փոխաբերութիւնները. «որ պիտի հոն արածող ուլը խեղդի», «եղիներ՝ ուր լուսնակն իր սափորին կաթն է հոսեր»:
- 6.- Այս համատարած կանաչութեան մէջ գոյնի տարբեր երանգները ինչպէ՞ս ապահոված է բանաստեղծը երրորդ եւ վերջին տուներուն մէջ:

ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Ափ մը ցորեան ափերուդ մէջ
Թող լեցընեմ, կտրի՛ճ Որդիս,
Կտրիճ Որդիս, գօտի՛ն մէջքիս,
Թող մաճակալ բազուկներէդ
Քսան ցուլի արիւն անցնի,
Եւ եղենի քու հասակէդ
Քսան տունի սիւնը կանգնի.
Ու երբ թիւովը մատերուդ
Սերմանես քու սերմնցուն՝
Հնձե՛ս թիւովն աստղերուն:

Ափ մը ցորեան գլուխդ ի վար
Թող որ թափեմ, թոռնի՛կ սիրուած,
Թոռնիկ սիրուած, ցո՛ւպս ծաղկած,
Թող ճակատիդ վրայ գրուի
Հարիւր սաղմոս իմաստութեան,
Եւ ուսերուդ վրայ դրուի
Տապանակը զգաստութեան.
Ու երբ հօտիդ օր մ'այցելես՝
Թող քու ափիդ գարիին
Հազար ոչխա՛ր երկարին:

Ափ մը ցորեան մազերուդ մէջ
Թող որ տեղամ, վա՛րդ թոռնուհիս,
Վարդ թոռնուհիս, պսա՛կ չիրմիս.
Թող այտերուդ վրայ շողան

Յայ կիները Վարվադառի տօնին ցորենի հասկերով խաչբուռ կը հիւսէին ու կը դնէին ամբարներուն մէջ իբրեւ առատութեան ու օրհնութեան նշան: Խաչբուռները կ'ունենային խաչի, ծառի ու երբեմն կանացի կերպարանք, իբրեւ արգասաւորութեան, պտղաբերութեան ու ծնընդաբերութեան աստուածուհի Անահիտի խորհրդանիշը:

Ամէն գարուն նո՛ր կակաչներ,
 Եւ աչքերուդ մէջը լողան
 Ամէն ամառ նո՛ր ճաճանչներ.
 Ու երբ տնկես ճիւղ մ'ուռիի՝
 Ամէն ապրիլ դուն տեսնես
 Իր շուքին տակ կանա՛նչ քեզ:

Ափ մը ցորեան ծոցերուդ մէջ
 Թող որ ցանեմ, Հա՛րսս աղուոր,
 Հարսս աղուոր, սէ՛րս հեռուոր.
 Թող անկողնիդ ակօսին մէջ
 Հասկ մը ծլի՛ լման շարքով,
 Եւ օրօրած օրոցքիդ մէջ
 Արշալոյսներ ննջեն փառքով,
 Ու երբ կլթես քառսուն երինջ
 Դոյլերուդ մէջ մակրդի
 Կաթը՝ արծաթ, դալը՛ն՝ ոսկի:

Ափ մը ցորեան, ափ մը ցորեան,
 Այ իմ պառաւ, ա՛յ իմ Աննա,
 Մեր գլխուն ալ թող որ տեղայ.
 Թող չսառի արեւն աչնան
 Մեր մազերուն ձիւներուն մէջ,
 Չմարի՛ մեր մոմն իրիկուան
 Ժամուն մարմար սիւներուն մէջ.
 Ու երբ դրուինք ա՛լ գերեզման՝
 Մեր ներքեւ հո՛ղը, Աննա՛,
 Քիչ մը կակո՛ւղ թող ըլլայ:

«ՀԱՑԻՆ ԵՐԳԸ»

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- ՄԱՃԱԿԱԼ – մաճը բռնող՝ հերկող:
- ՑՈՒԼ – եզ, արու կով:
- ԵՂԵԻՆԻ – մշտադալար բարձր ծառ:
- ՑՈՒՊ – գաւազան:
- ՍԱՂՄՈՍ – օրհներգութիւն:
- ՏԱՊԱՆԱԿ – սրբազան սնտուկ, ուր սրբութիւններ կը պահուին:
- ԶԳԱՍՏՈՒԹԻՒՆ – խոհեմութիւն, չափաւորութիւն:
- ՈՒՌԻ – ծառատեսակ:
- ԵՐԻՆՋ – նորահաս կով:
- ՄԱԿՐԴԻԼ – մերել, խմորել:
- ԴԱԼ – կաթնտու անասունին առաջին կաթը:

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔ

«Օրհնութիւն» բանաստեղծութիւնը «Յացին Երգը» շարքին եզրափակիչ բանաստեղծութիւններէն մէկն է: Ամիսներ տեւած արտի աշխատանքներէն ետք ամբարները լեցուած են արդէն: Ընտանիքի նահապետը կ'օրհնէ տան անդամները՝ իւրաքանչիւրին դիմելով յարմար վերադիրով մը, որ կ'արտայայտէ ամէն տարիքի եւ սեռի անդամին յատուկ դերն ու տեղը ընտանիքին մէջ: Այդ վերադիրները մէկական խորհրդանիշներ են, ինչպէս **գօտին** ուժ է, **ցուպը**՝ առաջնորդութիւն, իշխանութիւն, **պսակը**՝ թարմութիւն, իսկ օրհնութիւնները ունին ժողովրդական բանասիրութեան փոխաբերական պատկերներն ու հաճելի չափազանցութիւնները:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

- 1.- Ո՞վ է օրհնողը, եւ որո՞նց վրայ կ'իջնէ անոր օրհնութիւնը:
- 2.- Ինչո՞ւ որդին կ'անուանէ «գօտին մէջքիս», ի՞նչ կը խորհրդանշէ գօտին: Ի՞նչ օրհնութիւն կու տայ գաւկին:
- 3.- Ինչո՞ւ թոռնիկը կ'անուանէ «ցուպս ծաղկած», ի՞նչ կը խորհրդանշէ ցուպը : Ի՞նչ օրհնութիւն կու տայ թոռնիկին:
- 4.- Ինչո՞ւ թոռնուհին կ'անուանէ «պսակ շիրմիս», ի՞նչ կը խորհրդանշէ պսակը: Ի՞նչ օրհնութիւն կու տայ թոռնուհիին:
- 5.- Ի՞նչ ըսել ուզած է հարսը անուանելով «սէրս հեռաւոր», ի՞նչ օրհնութիւն կու տայ անոր:
- 6.- Եւ վերջապէս՝ ի՞նչ է մաղթանքը պառաւ կնոջ ու իր անձին համար:
- 7.- Սովորաբար հանգուցեալներուն համար կ'ըսուի «Հողը թեթեւ գայ վրան», հոս ինչո՞ւ կ'ըսէ «Մեր ներքեւ հողը, Աննա, քիչ մը կակուղ թող ըլլայ»:
- 8.- Ցոյց տուէ՛ք, թէ Վարուժան ինչպէ՛ս օգտագործած է ժողովրդական խօսքը, այս պարագային՝ վերադիրները, մաղթանքներն ու հաւատալիքները:

ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ԳՏՆՈՒԻԼ- ԳՏՆՈՒԵՑԱՅ

Կրաւորական բայերը (-ուիլ) անցեալ կատարեալի եւ հրամայականի մէջ ունին ցոյական հիմք՝ գտնուիլ՝ գտնուեցայ, գտնուեցար, գըտնուեցաւ, գտնուեցէ՛ք:

● Անցեալ կատարեալի վերածեցէ՛ք:

Մարդը (կը տեսնուի) քաղաքին մէջ:

Գողը (պիտի բռնուի) այդ պահուն:

Ծառը (կը սղոցուի) բունէն:

Գաւաթը (պիտի փչրուի)

Պնակը (կը ջարդուի)

Սխալը չուտով (կը նկատուի)

Մարդը (կը ճանչցուի)

Նոյնն են նաեւ ԻԼ խումբի կռուիլ ու սորվիլ պարզ բայերը:

Տղան դասը (կը սորվի)

Ինչո՞ւ (կը կռուիք) ատոր համար:

ԳԵՂԱՊԱՇՏՆԵՐՈՒ ՀԵԹԱՆՈՍ ՇԱՐԺՈՒՄԸ

1908ի Օսմանեան Սահմանադրութեան յաջորդող տարիներուն, 1909ի կոտորածի արհաւիրքէն ետք, խաղաղ պայմաններ կը ստեղծուին արեւմտահայոց ազգային մշակութային կեանքի զարգացման համար: Ազգային հայրենասիրական ապրումներու արտայայտութեան բուն շրջան մըն է ասիկա, ազգային արժէքներու վերապրումի ու ցեղային արժանիքներու վերազարթօնքի շրջան մը: Համակրանքով կը դիտուին մեր հեթանոսական շրջանի պատմութիւնն ու ըմբռնումները: Մեր հեթանոս աստուածներուն եւ արքաներուն ռազմական ուժին, Ֆիզիքական առաւելութիւններուն ու փառապանծ յաղթանակներուն մէջ կը փնտուրուին մեր ցեղային յատկանիշները: Ուժն ու զեղեցկութիւնը կը դառնան փառաբանանքի նիւթ:

Դանիէլ Վարուժան եղաւ հեթանոս շարժումի գլխաւոր ներկայացուցիչը «Հեթանոս Երգեր» բանաստեղծութիւններու հատորով, 1912ին:

Ահաւասիկ այս շարժումին իբրեւ հետեւանք կը հիմնուին մարզական առաջին միութիւնները, սկաուտական շարժումները, եւ մեր հեթանոսական կեանքի օրերուն պէս կը կազմակերպուին Նաւասարդեան խաղերը: Հրատարակուող հանդէսներն ու գրական թերթերը կը կրեն հեթանոսական անուններ, ինչպէս՝ «Մեհեան» ու «Նաւասարդ» (1914):

Այս շարժումը ապացոյցն էր այն բանին, որ ստրկութեան լուծը թօթափել փորձող հայ հոգին կարօտը ունէր հին դարերու ուժին ու փառքին:

Յայկ Նահապետ

Վահագն Վիշապաքաղ

ՊԱՐԱԳԱՆԵՐ
(Վերաքաղ լրացումներով)

Պարագաները ստորոգիչի լրացումներն են եւ գործողութեան հանգամանքը կամ յատկանիշը կ'արտայայտեն: Պարագաները կ'ըլլան.

1) Տեղի պարագայ. ցոյց կու տայ գործողութեան տեղը, կը պատասխանէ ո՞ւր եւ ուրկէ՞ հարցումներուն:

Հարցումով գտէ՞ք ու բերանացի լուծեցէ՞ք պարագաները՝ ի հարկին շրջագիծի մէջ առնուած ծանօթութեան դիմելով:

- ♦ Անդրանիկ Ծառուկեան ծնած է **ԿԻՐԻՆ**: ♦ Գիրքը դրի **սեղանին**: ♦ Տարագիրները **Տէր Զօրէն** անցան: ♦ Այստեղ **հաւաքուած են** հայ որբերը: ♦ **Ասկէ** լաւ կ'երեւի Մասիս սարը: ♦ **Ո՞ւր** կ'երթաս: ♦ Մանուկը իջաւ պարտեզ, **ուր** ծառերը ծաղկած էին: ♦ Բարձրացէ՞ք մինչեւ **գագաթը**: ♦ Կատուն մտաւ **սեղանին տակ**: ♦ Լուրը **ամէնուր** տարածուեցաւ: ♦ **Նաւը հեռու** մեկնեցաւ:

Տեղի պարագան կ'արտայայտուի.
 ա) Գոյականի հայցական, տրական եւ բացառական հոլովներով:
 բ) Տեղի ցուցական, հարցական-յարաբերական դերանուններով:
 գ) Դէպի, մինչեւ նախադաս եւ մէջ, վրայ, տակ, վերեւ, ներքեւ, մօտ, քով, ի վեր, ի վար յետադաս կապերով կազմուած դարձուածքներով:
 դ) Տեղի մակբայներով (հեռու, մէկդի, ամէնուր, դռնէ-դուռ, ասդին...):

2) Ժամանակի պարագայ. ցոյց կու տայ գործողութեան ժամանակը, կը պատասխանէ ե՞րբ եւ երբուրնէ՞ հարցումներուն:

- ♦ Մենք **ամառը** կը հանդիպինք իրարու: ♦ Ընկերներս **երեկոյեան** ժամադրուեցան: ♦ **Առտուրէն** զիրար կը փնտռէին: ♦ Զբօսաշրջիկները **գիշերով** ծամբայ ելան: ♦ Այսօր քրոջս տարեդարձն է: ♦ Մենք **յաճախ** կը ծամբորդենք: ♦ **Ե՞րբ** պիտի գաս: ♦ Ինչպէ՞ս պիտի երթանք կրիւի, **երբոր** ժամը հնչէ: ♦ Մինչեւ **առտու** սպասեցի: ♦ **Երկու օր առաջ** զինք տեսայ:

Ժամանակի պարագան կ'արտայայտուի.
 ա) Հայցական, տրական, բացառական եւ գործիական հոլովներով:
 բ) Ժամանակի մակբայներով (այսօր, երէկ, վաղը, ցմահ, ցկեանս, այժմ, հիմա, միշտ, ուշ, կանուխ, գիշեր-ցերեկ, վաղուց, յաճախ, երբեմն...):
 գ) Ժամանակի հարցական-յարաբերական դերանուններով:
 դ) Ատեն, պէս, ի վեր, օրօք, պահուն, ընթացքին, մինչեւ, առաջ, ետք կապերով կազմուած դարձուածքներով:

3) Զեւի պարագայ. ցոյց կու տայ գործողութեան կատարման ձեւը: Կը պատասխանէ ինչպէ՞ս հարցումին:

- ♦ Մարզիկը **հպարտութեամբ** բեմ ելաւ: ♦ Ան **սիրով** կ'երգէ: ♦ Ես **երգելով** կ'ուզեմ մեռնիլ: ♦ Այսպէս կը քալեն **զինուորները**: ♦ Ինչպէ՞ս պիտի վերադառնաս: ♦ **Հետզհետէ**

կը մօտենանք նպատակին: ♦ Անոնք մտերմաբար կը խօսին: ♦ Մաքուր գրեցի: ♦ Գեղեցիկ կը հագնիս: ♦ Մտերը կանգնած կը մահանան: ♦ Իբրեւ արծիւ կը սաւառնի: ♦ Առիծի պէս խոյացաւ որսին վրայ: ♦ Իբրեւ բարեկամ մօտեցաւ ինծի:

Ձեւի պարագան կ'արտայայտուի.
ա) Գոյականի եւ անորոշ դերբայի գործիական հոլովով:
բ) **Ձեւ ցոյց տուող ցուցական, հարցական-յարաբերական դերանուններով** (այսպէս, այդպէս, այնպէս, նոյնպէս, ինչպէ՞ս, ինչպէս որ...):
գ) **Ձեւի մակբայներով** (հետզհետէ, շուտ-շուտ, քաջաբար, դանդաղօրէն...) կամ մակբայաբար գործածուող ածականներով (լաւ, մաքուր, գեղեցիկ...):
դ) **Յարակատար դերբայով:**
ե) Պէս, իբրեւ, նման, գերթ, հանգոյն կապերով կազմուած դարձուածքներով:

4) Չափ ու քանակի պարագայ. ցոյց կու տայ գործողութեան կատարման չափը, կը պատասխանէ որքա՞ն հարցումին:

♦ Ես քանիցս զգուշացուցի զինք: ♦ Ընկերս չափազանց նեղուած է: ♦ Այնքան շատ կը վազէ: ♦ Որքա՞ն կ'արժէ մէկ քիլօմ: ♦ Վճարէ՛, որքան որ կրնաս: ♦ Տասը անգամ ցատկեցի: ♦ Ապրանքը հարիւր թոն կշռեց: ♦ Ինքնաշարժը հազար քիլոմէթր ընթացաւ: ♦ Քանի մը անգամ կրկնեցի խօսքս:

Չափ ու քանակի պարագան կ'արտայայտուի.
ա) **Չափ ու քանակի մակբայներով** (քանիցս, բազմիցս, չափազանց, քիչ, շատ, նորէն, ամենեւին, բնաւ, բոլորովին, գրեթէ, համարեա'...):
բ) **Չափ ու քանակի ցուցական, հարցական-յարաբերական դերանուններով** (այսքան, որքա՞ն, որքան որ, ինչքան, որչափ...):
գ) **Թուականի եւ չափի միաւոր ցոյց տուող գոյականներու** (քիլօ, մեթր, ժամ, անգամ...) կապակցութեամբ: Թուականին տեղ կրնայ հանդէս գալ քանի մը անորոշ դերանունը:

5) Նպատակի պարագայ. ցոյց կու տայ գործողութեան նպատակը, կը պատասխանէ ինչո՞ւ եւ ի՞նչ նպատակով հարցումներուն:

♦ Հիւրերը ճաշի մեկնեցան: ♦ Տղաքը լողալու գացին: ♦ Հանգանակութիւնը յօգուտ ծերանոցին կատարուեցաւ: ♦ Վասն հայրենեաց մեռար:

Նպատակի պարագան կ'արտայայտուի.
ա) Գոյականի եւ անորոշ դերբայի տրական հոլովով:
բ) **Յօգուտ, յանուն, առ ի, ի, համար, նպատակով, վասն, ի խնդիր, ի շահ կապերով կազմուած դարձուածքներով:**

6) Պատճառի պարագայ. ցոյց կու տայ գործողութեան պատճառը, կը պատասխանէ ինչո՞ւ եւ ի՞նչ պատճառով հարցումներուն:

♦ Փոքրիկը ուրախութենէն կը ցատկաւորէ: ♦ Ծամբորդը ցուրտէն սառեցաւ: ♦ Վախին պատճառաւ չեկաւ:

Պատճառի պարագան կ'արտայայտուի.
ա) Գոյականի բացառական հոլովով:
բ) Պատճառաւ, պատճառով կապերով կազմուած դարձուածքներով:

7) Միասնութեան պարագայ. ցոյց կու տայ այն անձը, որ կը մասնակցի գործողութեան, կը պատասխանէ որո՞ւ հետ, որո՞նց հետ, հարցումներուն:

♦Սօրս հետ շուկայ գացի: ♦Յանդերձ ընտանեօք Յայաստան մեկնեցանք:
♦Ընկերներով պտոյտի գացինք:

Միասնութեան պարագան կ'արտայայտուի.

ա) Հետ եւ հանդերձ կապերով կազմուած կապական դարձուածքներով:

բ) Գոյականի գործիական հոլովով:

8) Պայմանի պարագայ. ցոյց կու տայ գործողութեան կատարման պայմանը, կը պատասխանէ ի՞նչ պայմանով, ո՞ր պարագային հարցումներուն:

♦Ձիս չբարկացնելու պայմանով կը գործակցիմ քեզի: ♦Գնահատուելու պարագային՝ քեզի նուէր մը կը խոստանամ:

Պայմանի պարագան կ'արտայայտուի անորոշ դերբայի սեռական հոլովին հետ պայմանով եւ պարագային կապերով կազմուած դարձուածքով:

9) Հիմունքի պարագայ. ցոյց կու տայ գործողութեան հիմունքը, ելակէտը: Կը պատասխանէ ի՞նչ հիմունքով, ի՞նչ հիման վրայ հարցումներուն:

♦Յօրս պնդումով դպրոց վերադարձայ: ♦Յազէն գիտցանք հիւանդ ըլլալը: ♦Ամբաստանեալը օրէնքով կը դատապարտուի: ♦Ըստ ինծի՝ պէտք է հրաժարիս այդ քայլէն:
♦Սովորութեան համաձայն՝ Կաղանդին կը ճամբորդենք:

Հիմունքի պարագան կ'արտայայտուի.

ա) Գոյականի բացառական եւ գործիական հոլովներով:

բ) Հիմունքի իմաստ արտայայտող կապերով կազմուած դարձուածքներով (ըստ, համապատասխան, համաձայն, հիման վրայ):

10) Հակառակ հիմունքի պարագայ. ցոյց կու տայ այն բանը, որուն հակառակ կամ որուն փոխարէն կը կատարուի գործողութիւնը: Կը պատասխանէ հակառակ ինչի՞ կամ ինչի՞ փոխարէն հարցումներուն:

♦Հակառակ անհանգստութեան՝ Արշակ դպրոց գնաց: ♦Ի հեճուկս ծնողքի պնդումին՝ տղան արտասահման մեկնեցաւ: ♦Փոխանակ դաս սորվելու՝ տղան խաղի գնաց: ♦Գթալով հանդերձ՝ շունը դուրս հանեցի:

Հակառակ հիմունքի պարագան կ'արտայայտուի հակառակ, բացի, հանդերձ, փոխանակ, փոխարէն, չնայած, ի հեճուկս կապական բառերով կազմուած դարձուածքներով:

● **Որոշեցե՛ք պարագաներն ու խնդիրները եւ լուծեցե՛ք:**

Անոնք Հալեալ կը բնակին:

Ամառը կը վերադառնամ:

Դուն ընկերդ կը յարգես:

Կը հետեւիմ քայլերուդ:

Աշխատանքի կը մեկնիմ:

Կէսօրին վերադարձե՛ք:

Համբերութեամբ աշխատեցե՛ք:

Անոնք յարգանքով կը խօսին:

Ընկերներով մեկնեցան:

Գիշերով մի՛ ճամբորդէք:

Լեռը մշուշով ծածկուեցաւ:

Ցուրտէն հիւանդացաւ:

Նամակը եղբօրմէս եկաւ:

Պատմէ՛ գործերէդ:

Գիւղէն հեռացան:

ԳՐԱԿԱՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Գեղարուեստական գրականութեան մասին գիտելիքներու ամբողջութիւնը կը կոչուի **գրականագիտութիւն**: Գրականագիտութեան հիմնական բաժիններն են.

ա) **Գրականութեան պատմութիւն**, որ կը զբաղի անցեալի գրականութեան հետազօտութեամբ, ցոյց տալով շրջանի մը գրականութեան զարգացման պայմանները, ուղղութիւնները, գրողներն ու անոնց գործերը, օրինակ՝ Մանուկ Աբեղեանի երկհատոր «**Հայոց Հին Գրականութեան Պատմութիւն**», Յակոբ Օշականի տաս հատորով «**Համապատկեր Արեւմտահայ Գրականութեան**» գործերը: Նման աշխատասիրութիւններ են նաեւ Մինաս Թէօլէօլեանի «**Դար Մը Գրականութիւն**» երկհատոր եւ Մուշեղ Իշխանի «**Արդի Հայ Գրականութիւն**» եռահատոր դասագիրքերը եւ այլն:

բ) **Գրական քննադատութիւն**, որ կը զբաղի ժամանակակից գրականութեան հարցերով, կը դատէ ու կը գնահատէ գրական նոր գործ մը: Գրական քննադատական յօդուածները կը կոչուին **գրախօսութիւն**:

գ) **Գրականութեան տեսութիւն**, որ կ'ուսումնասիրէ ոչ թէ գրական դէմքերն ու գործերը, այլ ընդհանուր տեսական հարցեր, ինչպէս՝ գրական սեռերը, տեսակները, ուղղութիւնները, պատկերները, լեզուի արտայայտչական միջոցները, ոճը եւ այլն:

դ) **Մատենագիտութիւն**, որ կը պատրաստէ գրողի մը, գրական շրջանի մը կամ գրական երեւոյթի մը մասին հրատարակութիւններու (հատոր ու մամուլ) ամբողջական ցանկերը՝ նշելով մատենագիտական գլխաւոր տուեալները (հեղինակ, վերնագիր, հրատարակութիւն, թերթ, տպագրութեան տեղն ու թուականը, էջերու քանակը եւ այլն):

ՅԱԿՈԲ ՕՇԱԿԱՆ (բուն անունով՝ Յակոբ Քիւֆէճեան, 1883,-1948) ծնած է Պրուսա: Ուսումը ստացած է ծննդավայրի ազգային վարժարանին եւ Արմաշի դպրեվանքին մէջ: Եղած է ուսուցիչ հայ լեզուի եւ գրականութեան եւ ինքնաշխատութեամբ մեծ ինքնագարգացումի հասած: Մեծ Եղեռնէն ետք կ'անցնի Գահիրէ, Կիպրոս, ապա Երուսաղէմ, միշտ իբրեւ ուսուցիչ:

Իբրեւ գրագէտ՝ եղաւ արծակագիր եւ գրականագէտ: Արծակ գործերէն յիշենք «**Խոնարհները**» (պատմուածքներ), «**Մնացորդաց**», «**Ծակ Պտուկը**», «**Յաճի Սուրատ**» (վէպ) եւ այլն: Ան Պոլսոյ «**Մեհեան**» թերթին մէջ իր «**Յարթներ**» ընդհանուր խորագիրով գրախօսութիւններով եղաւ Արուեստագէտ Սերունդի ամենէն հեղինակաւոր քննադատը: Իր գրականագիտական կոթողային գործերէն մէկն է «**Համապատկեր Արեւմտահայ Գրականութեան**» տաս հատորանի ուսումնասիրութիւնը:

ՏՕԳՍԱՆԸ

Ա.

Ամէն Կաղանդի կը տեսնէինք Տօգսանը: Ձեռքը մէջքը խոթած կը սկսէր ձեռք պագնելու իր գործին: Գեղին դուռները մէկիկ-մէկիկ կը զարնէր. ամէն տունէ տասնոց մը, պիլիթ մը, ճանկ մը չամիչ, ինչ որ տային՝ կ'առնէր, օրհնելով ամէնքն ալ, ծերն ու տղան, հարսն ու պառաւը:

Մեր տղայութեան, երբ դեռ 8-9 տարեկան խլէզներ էինք, կը նախանձէինք այդ մեծ մարդուն, որ չամչնալով կ'երթար ասոր անոր ձեռքը լիզելու տասը փարայի համար:

Տուն-տեղ չունէր, չէ՛ր ունեցած: Մայրը գեղը մեռած էր, պապուն դէմքն ալ չէր յիշեր. այնքան կանուխ գացեր էր ան այս ցաւի աշխարհէն:

Փողոցն ինկած որբի իր կեանքը լեցուն եղաւ այն գաղտուկ, թեթեւութեան մէջ իսկ ահաւոր տառապանքներով, որոնք անտէրին ու որբին օրերը կը հիւսեն: Անոր միտին ամէն մէկ թելին մէջ չարչարանք մը պառկեցաւ, իսկ ոսկորներուն ու ծոծին մէջ անօթութեան, ցուրտին ու զրկանքին շուքերը երկայն-երկայն հանգչեցան ու ծերացան:

Ամառները թթենիներու եւ սալորենիներու վրայ գիշերներ լուսցուց. այգիներուն մէջ աղուէսները շատ անգամ խածին քիթէն՝ դիակ կարծելով: Ձմեռները փուռվրաներու համար ժամերով գզուրտեցաւ կատուններուն հետ:

Տօգսանը մեծցաւ միս-միսակ, բարակ ցախ սրունքներով, դեղին երեսով, դեղին աչքերով: Օր մը միայն դպրոց գնաց. պատուելին փախցուց գանի, այնքան նիհար էր ու աղտոտ: Շուկայի տղաքը երես չտուին անոր: Վախկոտ ըլլալուն անխնայ ծեծ կերաւ: Պզտիկ-պզտիկ գործեր ընելով, ջուր կրելով, միս տանելով, խոտ ծախելով անցուց մանկութեան այն դաժան տարիները, որոնց մէջ մարդը, ապագայ մարդը կը շինուի, եւ ուր կերտուած մարմինը իր կնիքը կու տայ մարդուն մնացած օրերուն:

Քանի մը տուններ մտաւ ելաւ իբրեւ ծառայ: Խեղճին ոսկորները խմորի պէս էին. աշխատելու չէր գար, բայց ժողովուրդը ուրիշ կերպ խորհեցաւ. կաթի պէս անունը,- Աստուր էր,- փոխեցին հեքիաթի մը ծոյլի տիպարին՝ Տօգսանի:

Ու Աստուրիկը Տօգսան եղաւ, խելքը քիչ, գործէ փախչող, ապուշ տղայ մը: Ա՛լ դուռները գոցուեցան անոր երեսին, ու փողոցէն ծլած տղան նորէն փողոց ինկաւ:

Ամէն Կաղանդի անպատճառ գեղին մէկ ծայրէն միւսը կ'օրհնէր տէրտէրէ մը աւելի ուշադիր խղճմտութեամբ: Ժողված ուտելիքները կը ծախէր,

տասնոցները ճիտէն կախ տոպրակին մէջ կը տեղաւորէր ու փուռերուն տակը, սրճարաններուն անկիւնները կծկտած կը մնար ճիւնոտ օրերուն:

Այս կեանքը ապրեցաւ ան տարինէ՛ր, տասով, քսանով տարիներ: Պեխերը բուսան, մօրուքը իր վտիտ կզակին վրայ մագէ կամարներ շարեց: Տօգսան իր ապրելու կերպը չփոխեց: Քիչ-քիչ երեսէ ինկաւ: Փողոցներուն մէջ հետը կ'իյնային, պզտիկ տղաք ետեւէն կոնկոն կը վերցնէին, հարսները վրան կը խնդային, պառւանները կ'անիծէին, իսկ մարդերը, մեծ մարդերը, երեսն ի վար կը պոռային ամէն օր.

- Ծօ տղա՛յ, քեզի պէսները հիմա գործի են, տուն-տեղ ունին: Աստուած պելազ տայ, չե՞ս խաչիր պարապ-պարապ պտտելու:

Մտիկ կ'ընէր ծանրացած կոպերով, համակերպող դէմքով: Բայց իր մէջ արդէն չճնած մեռած էր ապրելու տենդը: Ջուրը ձգուած տաշեղին պէս ինքզինքը թող տուլալ օրերու հոսանքին:

Բ.

Օր մը փողոցներէն անհետ եղաւ: Ըսին, թէ ամուճան քովն առած էր գինք:

Հասակը աւելի բարակցած, ուսերը աւելի տնկուած, Տօգսան բահը շալկած հող փորելու կ'երթար: Վստահ էինք, որ շուտ անցնող քմահաճոյք մըն էր եղածը: Բայց օրերը շաբաթներ դարձան, ու շաբաթները՝ ամիսներ: Տօգսան ցերեկները չերեւցաւ գեղին մէջ. մուլթին տուն կը բերէին, մուլթին կը տանէին: Բամբասա՞նք թէ իրականութիւն, չի գիտցուիր, բայց կ'ըսէին, թէ գիրկ մը մօրուքով այդ խեղճը ամէն օր բիր կ'ուտէր կոնակին:

Եղիշէ Թաղեւոսեան,
«Յանձնարը Եւ Ամբոխը», 1909:

Ըսին, թէ քանի մը հեղ փորձեց փախչիլ. վախկոտ ըլլալուն՝ բռնուեցաւ. կերած ծեծը այնքա՛ն սաստիկ ու անխորնայ էր, որ ա՛լ փախուստի գաղափարն իսկ միտքէն չանցուց:

Բակին մէջ, հաւնոցին քիչ մը վերօքը, երեք-չորս տախտակ երկնցուցին ու քեփենէկ մը փռեցին ներքին. հոն կը պառկէր ամառը, մինչեւ լոյս հաւու ոջիլներէն միսերը ճանկուտելով: Չմեռը խոտի դէզին մէջ պզտիկ ծակ մը կը բանար իրեն համար ու գորտի պէս կը կծկտէր, ոտքերն ու թեւերը իրարու մէջ անցուցած:

Աշխատելու վարժուեցաւ: Չեռքերը բշտիկներ հանեցին, քանի մը եղունգները թռան, ճղիկ-ճղիկ եղան քարի պէս կրունկները, ու բարակուկ, արդէն կակուղ մէջքը փետատին վրայ կորնալէն աղեղ կապեց:

Ասոնք ամէնքը տարաւ անտրտունջ, վախէն թմրած: Տարին վերջանալու մօտ էր. Կաղանդը ճամբայ էր ինկեր:

Կաղանդի իրիկունը գեղին մէջ գիշերային խուճեր կը պտտին, որոնք հարուստներուն ու դրացիներուն տունները կը մտնեն, դրան ետին պահուած՝ ներս կը նետեն գօտի մը, որուն մէջ տնեցիք ճանկ մը երկու բան կը կապեն: Խուճերը օրհնելով ու երգելով կը քաշուի:

Այն տարին շատ ձիւն եկաւ: Իրիկունը Տօգսանը բռնի սեղանին գլուխը նստեցուցին, ու երբ խաչած դղումի շերտ մը ծամելու վրայ էր, յանկարծ դուռը բացուեցաւ, անծանօթ ձեռք մը գօտի մը ներս նետեց ու դուռը քաշեց:

Տնեցիք հասկցան, բայց Տօգսանի հոգիին մէջ լեռ մը փլաւ կարծես, այնքան յուզուած էր: Առջի անգամն էր, որ առանց իրեն Կաղանդի գօտին կը նետէին: Իր անկումին դառնութիւնը աչքերը լեցուց, ինքզինքը ժողվեց եւ կատուի մը պէս տունէն դուրս նետուեցաւ այնչափ ուժով, որ սանդուղին աչքերէն մէկը կոտորեցաւ. քիչ մնաց ինք ալ վար պիտի իյնար:

Օննիկ, ամուճային տղան, հասաւ ետեւէն, օձիքէն բռնեց ու խեղճը սենեակ նետեց հին, անպէտ փայտի կոճի մը պէս:

Այն իրիկունը սենեակին մէջ բանտուած մնաց Տօգսան: Թարթիչները իրար չդրաւ: Երեսը պատուհանի ապակիին փակցուցած սպասեց տարի գիշերը, սիրտէն լալով ամէն անգամ, որ գօտեւորներու երգերն ու աղմուկները գային դողացնելու իր պատուհանը:

Յաջորդ առտուն ձիւնը գոցեր էր տանիքներուն ակօսները, եւ փողոցին մէջ ցեխերն անգամ ճերմկեր էին:

Տօգսանը կապել պէտք եղաւ: Չթողուցին, որ տունները պտտի: Այս ոճիրը իր յիշատակներուն, իր անցեալին նախատինքը սեպեց, տղու պէս լացաւ, տղու չափ ուժով ու յուսահատ պոռաց: Օննիկը երկաթէն աւելի խիստ էր: Հացը քովը բերին այն օրը. բերան չունեցաւ ուտելու:

Գ.

Անցան քանի մը կաղանդներ ալ: Տօգսանը միշտ ամուճային քովն էր.

միշտ խելօք, երբեք խեղկատակ: Փողոցներն ալ կու գար, բայց մարդու կարգ անցած: Մրճարան մտած ատեն աթոռ կը տրուէր անոր, ոտքերուն եմենին նոր կ'ըլլար:

Գեղացին գովեց Պետիկ Տէտէն, որ զաւկի պէս կը նայէր Տօգսանը, ազատելով զանի փողոցներէն, վրան գլուխը շտկելով:

Օր մը.

- Աստու՛ւր, տղաս, սա խոպանը կը տեսնե՞ս, դարտակ կենալուդ եկուր փորէ, նոր արտ բանաս նէ՛ քեզի կը կարգեմ,- ըսաւ Տէտէն Տօգսանին, երբ Մանթաշի պարտէզը կը փորէին:

Աստուրին ականջին կարգուիլ բառը պահ մը կախուեցաւ, մեծցաւ, ծաւալեցաւ, գնաց երերցուց ներսը քնացող զգացումները: Իրա՛ւ, ի՞նչ բան էր կարգուիլը: Մէկ անկողնի մէջ պառկիլ, գաւակներ ունենալ, պապօ կանչուիլ. անուշ բաներ ըլլալու էին ասոնք: Ինչպէ՛ս մինչեւ հիմա չէր խորհած:

Չէր գիտեր, բայց շատ անուշ, շատ անուշ ըլլալու էր ա՛տ...

- Տէտէ՛, իրա՞ւ կ'ըսես, ատ արտը բանամ նէ՛ պիտի կարգե՞ս ինծի:

- Հա՛, տղաս, խօսքս խօսք է, դուն քարին հասիր, կնիկն ալ ետեւէդ կը հասնի:

Տօգսանը փոխուեցաւ մէկէն: Երազը, զոր շինեց կարգուելու վրայ, բացուեցաւ իր ներսիդին հրաշալի ծաղկի մը պէս, որուն գոյները լուսցուցին անոր է՛ն խորունկ աչքերը:

Փետատը վեր առած ժամանակ իր աչքերը կը պարպուէին գալիք կնկան շնորհքներուն վրայ...: Ձմեռ իրիկունները ցուրտը կրնա՞ր բռնի վերմակէն ներս անցնիլ... գաւակներուն ճայնը... Տօգսանը կը սկսէր գործի: Ձեռքերով կը կտրտէր արտուճներն ու կաղնիի ճիւղերը, որոնք խոպաններուն մէջ էն դիմացկուն թշնամիներն են: Կաղնիի ամէն մէկ ճիւղին տակ թաղուած կ'ըլլար արմատ մը, այլանդակ խոշորութեամբ, սպանող խորութեամբ: Իր եռանդին մէջ չէր նշմարեր իսկ, թէ ծովը սեւցած էր ալ: Ու սոսկալի մուրթին մէջ կարծես իր ուղեղէն լոյս կաթեցնելով այդ արտին կտորին վրայ՝ Տօգսանը կ'աշխատէր, կ'աշխատէր:

Տարին չորս եղանակներն ալ դադար գտած ատեն արտը գացած էր Տօգսանը:

Այդ աշխատութիւնը տարիներ տեւեց: Տարիէն կարելի էր փորուածքը դպցնել սարի ոտքին:

- Տէտէ՛, արտը կու գա՞ս, երկու լուսնկայ ետք քարին կը հասնիմ:

Ու Տօգսանը ութսուննոց ծերը արտը տարաւ:

- Հա՛, տղաս, ես չմեռած, աշխատէ՛, հասի՛ր սարին, կնիկը բերել կու տամ:

- Ինչպէ՞ս կնիկ է, Տէտէ՛:

- Ինչպէ՛ս պիտի ըլլայ ծօ, ճերմակի վրայ լեցուն միսերով կնկուկ մը: **Տօգսանը կրակ դարձաւ:**

Դ.

Քարին սիրտը մտած էր: Ու ահարկու էր այդ հսկայ քարը: Խենթութիւն էր սպասել ու կարծել Տօգսանին հետ, թէ այդ ժայռը կը փլէր: Մէկ-երկու կանգուն տարածութիւն արտը կը զատէր սարէն: Բայց վտանգը սոսկալի էր: Ժայռը կայծակներէ երկար ատեններ զարնուած վերէն վար շատ մը տեղեր ճեղք ունէր: Վտանգաւոր էր նոյնիսկ ժայռին տակ նստիլը, ո՛րը մնաց այսպէս անոր սիրտը իջնելը: Ապահովաբար սարէն կտոր մը պիտի թաղէր Տօգսանը:

- Այս քարը չես կրնար դարձնել, Աստո՛ւր, ձգէ՛, ելի՛ր գեղը երթանք:
- Ձգե՛լ, ի՞նչ կ'ըսես, կը տեսնե՞ս բացած տեղս: Չէ՛, քանի Տէտէն ողջ է, կ'աշխատիմ, քարին չհասայ՝ քարը կ'իջեցնեմ: Երկուքն ալ մէկ չե՞ն:

Ու եռանդոտ գործին դարձաւ: Փետատը կ'իջնէր կ'ելլէր արծաթի փայլ մը գծելով քարին մութ երեսին վրայ: Տօգսանը փոսն էր:

Ե.

Օրը կիրակի էր: Արտի ճամբուն վրայ պատգարակի մը կոթերը զարկին աչքիս: Քիչ մը ճամբուն ներսը ծռելով պատգարակը տեսայ իր ամբողջութեանը մէջ: Պառկողը Տօգսանն էր, գլուխը կէսէն ճեղքուած: Զիս տեսնելուն պէս հեծկլտաց. լեզուն երերցուց. ուզեց բաներ մը ըսել, բայց չկրցաւ. ու դժնդակ պրկումի մը մէջ բերանը կղպեց յաւիտեան:

- Աղբա՛ր, խենթին ըրածը խելք հասնելիք բան չէ, ի՞նչ կ'ուզէ եղբր այդ քարէն, փորեր փորեր է, կտոր մը փրթեր տակը թաղեր է, մեծ նեղութիւնով հանեցինք տակէն:

Գիւղացիները չէին գիտեր տուամը:
Մարդիկ սիկառ կը քաշէին, ես կու լայի:

ՅԱԿՈՒՐ ՕՇԱԿԱՆ

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔ

Որոշ յապաւումներով բերուած «Տօգսանը» պատմուածքը առնուած է Օշականի «Խոնաքիներ» պատմուածքներու շարքէն: Երիշո՛ւ է, որ Օշական այս պատմուածքներուն մէջ հայ գիւղացիին կեանքը կը ներկայացնէ, բայց ան մտայնութիւններու, բարքերու եւ կենցաղի շրջագիծէն անդին կ'անցնի եւ կը պեղէ այդ խոնարհ մարդոց հոգիներուն մութ ծալքերը, կը յայտնաբերէ անոնց էութիւնը, հոգին: Հոս կը յայտնաբերուի իսկական մարդը, որ իր առօրեայ կեանքին մէջ չի զգացուիր:

Տօգսանը գիւղացի մարդու խոնարհ տիպար մըն է, որք մը, որ զրկուած է խնամքէ եւ

դաստիարակութենէ: Եթէ ծոյլ ու մուրացիկ է, եթէ տգեղ ու աղտոտ է՝ մեղաւորը իր շրջապատն է, դաստիարակութեան պակասը: Բրտութիւնն ու վախը աւելի կ'ընկճեն Տօգսանը: Անոր պարտադրուած ապրելակերպն ալ մարդկային չէ: Բայց անոր մէջ յանկարծ կ'արթննայ բընագորը, այս պարագային կին եւ ընտանիք ունենալու ձգտումը, որ կը մղէ Տօգսանը աշխատանքի մէջ սխրանք կատարելու:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՏԱՍՆՈՑ – մանր դրամ: ՊԼԻԹ – բլիթ. կակուղ ու բոլորակ մեծ հաց: ՃԱՆԿ – հոս՝ ափ: ԽԼԷՁ – մողէզ: ՓՈՒՌՎՐԱՅ – փուռին վրայ. այն տեղը, որ տաքուկ կը մնայ: ՑԱՆ – չոր ճիւղ: ՊԱՏՈՒԵԼԻ – հոս՝ ուսուցիչ: ԿՈՆԿՈՆ ՎԵՐՑՆԵԼ – գլխու ու դէմքի շարժումներով ծաղրել: ԽՊՆԻԼ – ամչնալ. չիկնիլ. կարմրիլ: ՏԱՇԵՂ – տաշելէն ելած մանրուք: ԲԻՐ – հաստ գաւազան. լախտ: ՔԵՓԵՆԷԿ – բրբոս՝ բուրդէ հաստ կրկնոց, թէ՛ անկողին, թէ՛ վերմակ: ՃՂԻԿ-ՃՂԻԿ – կտոր-կտոր. պատառ-պատառ: ՓԵՏԱՏ – հող փորելու երկաթէ գործիք: ՄԷՋՔԸ ԿՈՐՆԱԼԷՆ ԱՂԵՂ ԿԱՊԵՑ – մէջքը ծոցեցաւ: ԿՈՃ – կոճղ. ծառի բունին հաստ մասը: ՆԱԽԱՏԻՆՔ – անարգանք: ԴԱՐՏԱԿ ԿԵՆԱԼ – բրբոս՝ ազատ ժամանակ ունենալ: ԱՐՏ ԲԱՆԱԼ – խոպանը խորունկ փորելով ու հարթելով մշակելի գետին շինել: ԿԱՐԳԵԼ – ամուսնացնել: ՏՈՒԱՄ – ֆրս.՝ ողբերգական վիճակ: ՊԱՏԳԱՐԱԿ – հիւանդ փոխադրող մահիճ:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

- 1.- Ի՞նչ բառերով կը ներկայացնէ Օշական փողոցն ինկած որբի կեանքը:
- 2.- Տօգսան ինչպէ՞ս անցուց կեանքին այն շրջանը, երբ «ապագայ մարդը կը շինուի»:
- 3.- Շրջանակը ի՞նչ դեր ունեցաւ անոր կազմաւորման մէջ, բացասակա՞ն, թէ՛ դրական, ինչպէ՞ս:
- 4.- Արդա՞ր է Աստուրիկը ծուլութեամբ մեղադրելու մարդոց վերաբերմունքը: Ինչո՞ւ:
- 5.- Տօգսան ինչպէ՞ս կ'ընդունէր այս յանդիմանութիւնները, ի՞նչ կ'ըլլար հետեւանքը:
- 6.- Ապաստան մը ունենալու կարի՞քը թէ՛ վախը կը ստիպէր զինք՝ մնալ հօրեղբօր քով:
- 7.- Կաղանդի գիշերով դուրս նետուելուն պատճառը մուրացի՞կ ըլլալու կարօտ էր, թէ՛ ազատ ըլլալու պահանջ:
- 8.- Պետիկ Տէտէին առաջարկն ու պայմանը ի՞նչ բան արթնցուցին անոր մէջ:
- 9.- Այս խոնարհ արարածին մէջ մարդկային ո՞ր վեհ բնազդը կ'ապրէր ու կարելի չէր սպաննել զայն:
- 10.- Այդ երազին հասնելու համար Տօգսանի ցուցաբերած եռանդն ու ուժը սովորակա՞ն էր: Ինչպէ՞ս բացատրել:

3. Օշականի գերեզմանը Յայէպի Ազգային գերեզմանատան մէջ:

ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Օշական, իբրեւ գաւառական գրական-նութեան ներկայացուցիչ, հեղինակային պատմումի եւ հերոսներու խօսքին մէջ ի գործ կը դնէ բարբառային եւ օտար բառեր: Բարբառային բառերու օգտագործումն ու օտարա-

բանութիւնը արտայայտչական միջոցներ են, որոնցմով հեղինակը տեղական գոյն կը ստեղծէ, միջավայրին յարմար մթնոլորտ: Այստեղ օտար բառեր են.- թրքերէն՝ պելա (փորձանք) ամուճա (հօրեղբայր), էն (ամէնէն), եւրոպական՝ տոամ, սիկաո, իսկ բարբառային բառեր են գեղ (գիւղ), դարտակ (դատարկ), զանի (զայն), վերօք (վրայ), կնկուկ (կին), արտուճ (փշոտ թուփ):

Պաշտօնական գրողները յատկապէս խնամքով գործածեցին բարբառային բառերն ու ասոյթները, որոնցմէ շատեր կրնային հարստացնել մեր գրական լեզուն: Օչականի աս չարքի բառերուն մէջ կարեւոր տեղ կը գրաւեն յարադրաւոր բայերը:

● Վարի յարադրութիւններուն բացատրութիւն մը ընտրեցէ՛ք հետեւեալ բառերէն.- լոել, հետք ձգել, գանակոծուիլ, մեկնիլ, նկատուիլ, ծաղրել, սրդողիլ, ապրիլ, մշակելի հող բանալ, կոկուիլ, ծոիլ, արհամարհել:

օրերը հիւսել	երես չտալ
կնիքը տալ	կոնկոն վերցնել
բիր ուտել	աղեղ կապել
ճամբայ իյնալ	հոգիին մէջ լեռ փլիլ
վրան գլուխը շտկել	բերանը կղպել
արտ բանալ	Աչքի զարնել

ՎԱՌ ԵՆ > ՎԱՌ ԻՆ

● Հայերէնի մէջ ներգործական բայերը կրաւորական կ'ըլլան ու մասնիկով՝ սիրել՝ սիրուիլ, յարգել՝ յարգուիլ եւ այլն:

Բայց չարք մը ներգործական բայեր սեռը կը փոխեն լծորդութիւնը փոխելով՝ թափել > թափիլ:

Բային սեռը փոխեցէ՛ք համապատասխան ձեւով:

Ես մոմը վառեցի:	Մոմը
Ան լոյսը կը վառէ:	Լոյսը
Հրժեհը անտառը այրեց:	Անտառը
Մայրիկը ճաշը կ'եփէ:	Ճաշը
Կատուն կաթը թափեց:	Կաթը
Հրչէջը տղան կ'ազատէ:	Տղան
Մարդը թելը ծոեց:	Թելը
Հովը տերեւը կը չարժէ:	Տերեւը

ՊԱՐԱԳԱՅ ՍՏՈՐԱԴԱՍ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԻՒՆ

Պարագայ ստորադաս նախադասութիւնը կը լրացնէ գլխաւոր նախադասութեան ստորոգիչը եւ կը փոխարինէ այդ գործողութեան մէկ պարագան, որ կրնայ ըլլալ ժամանակի, տեղի, ձեւի, չափ ու քանակի, նպատակի, պայմանի, պատճառի, հակառակ հիմունքի: Այսպէս՝

ա) Ժամանակի պարագայ ստորադաս նախադասութիւն, որ գլխաւոր նախադասութեան կը կապուի երբ (երբոր) յարաբերական դերանուններով կամ մինչեւ (- որ) ստորադասական շաղկապներով եւ ցոյց կու տայ գործողութեան կատարման ժամանակն ու տեւողութիւնը:

Գործի սկսանք, երբ ապրանքը հասաւ:

Ե՞րբ գործի սկսանք: - երբ ապրանքը հասաւ: - ժամանակի պրգ. ստոր. նխդս.:

Սպասեցինք, մինչեւ որ հիւրերը եկան:

Որքա՞ն սպասեցինք: - մինչեւ որ հիւրերը եկան: - ժամանակի պրգ. ստոր. նխդս.:

Ժամանակի պարագայ ստորադաս նախադասութիւնը գլխաւոր նախադասութեան մէջ լուծելու պարագային՝ դերբայը (իր լրացումներով) կը վերածուի կապական դարձուածքի պահուն, ատեն, պէս, մինչեւ կապերով:

Ապրանքը հասնելուն պէս գործի սկսանք:

Մինչեւ հիւրերուն գալը սպասեցինք:

բ) Տեղի պարագայ ստորադաս նախադասութիւն, որ գլխաւոր նախադասութեան կը կապուի ուր (-որ) յարաբերական դերանունով եւ ցոյց կու տայ գործողութեան կատարման տեղը:

Որսի գացինք հոն, ուր շատ թռչուններ կ'ըլլան:

Ո՞ւր որսի գացինք: - Հոն՝ ուր շատ թռչուններ կ'ըլլան: - տեղի պրգ. ստոր. նխդս.:

Տեղի պարագայ ստորադաս նախադասութիւնը գլխաւոր նախադասութեան մէջ լուծելու պարագային՝ դերբայը (իր լրացումներով) կը վերածուի կապական դարձուածքի տեղը կապական բառով:

Շատ թռչուններ եղած տեղը որսի գացինք:

գ) Ձեւի պարագայ ստորադաս նախադասութիւն, որ գլխաւոր նախադասութեան կը կապուի ինչպէս (- որ) յարաբերական դերանունով կամ որ ստորադասական շաղկապով եւ ցոյց կու տայ գործողութեան կատարման ձեւը:

Այնպէս գրեց, ինչպէս որ մանուկ մը կը խօսէ:

Ինչպե՞ս գրեց: - Այնպէս՝ ինչպէս որ մանուկ մը կը խօսէ: - ձեւի պրզ. ստոր. նխդս.:
Այնպէս ցատկեց, որ ես ալ վախցայ:
Ինչպե՞ս ցատկեց: - Այնպէս՝ որ ես ալ վախցայ: - ձեւի պրզ. ստոր. նխդս.

Կարգ մը ձեւի պարագայ ստորադաս նախադասութիւններ գլխաւոր նախադասութեան մէջ լուծուելու պարագային դերբայը (իր լրացումներով) կը վերածուի կապական դարձուածքի պէս կապով:

Մանուկի մը խօսքածին պէս գրեց:

դ) **Չափ ու քանակի պարագայ ստորադաս նախադասութիւն, որ գլխաւոր նախադասութեան կը կապուի որքան (- որ), որչափ (- որ) յարաբերական դերանուններով կամ որ ստորադասական շաղկապով եւ ցոյց կու տայ գործողութեան կատարման չափն ու քանակը:**

Որքան որ կրնայի՝ գրեցի:

Որքա՞ն գրեցի: - Այնքան՝ որքան որ կրնայի: - չափ ու քանակի պրզ. ստոր. նխդս.
Այնքան վազեցի, որ ոտքերս կ'ընկնէին:

Որքա՞ն վազեցի: - Այնքան՝ որ ոտքերս կ'ընկնէին: - չափ ու քանակի պրզ. ստոր. նխդս.

Չափ ու քանակի պարագայ ստորադաս նախադասութիւնը գլխաւոր նախադասութեան մէջ լուծուելու պարագային՝ դերբայը (իր լրացումներով) կը վերածուի կապական դարձուածքի չափ կապով:

Կրցածիս չափ գրեցի: Ոտքերս կ'ընկնէին չափ վազեցի:

ե) **Պատճառի պարագայ ստորադաս նախադասութիւն, որ գլխաւոր նախադասութեան կը կապուի որովհետեւ, զի, վասնզի, քանզի, քանի որ ստորադասական շաղկապներով եւ ցոյց կու տայ գործողութեան կատարման պատճառը:**

Բացակայեցաւ, որովհետեւ հիւանդ էր:

Ինչո՞ւ բացակայեցաւ: - որովհետեւ հիւանդ էր: - պատճառի պրզ. ստոր. նխդս.:

Պատճառի պարագայ ստորադաս նախադասութիւնը գլխաւոր նախադասութեան մէջ լուծուելու պարագային՝ դերբայը (իր լրացումներով) կը վերածուի կապական դարձուածքի պատճառաւ եւ համար կապերով:

Հիւանդ ըլլալուն պատճառաւ բացակայեցաւ:

զ) **Նպատակի պարագայ ստորադաս նախադասութիւն, որ գլխաւոր նախադասութեան կը կապուի որպէսզի կամ որ ստորադասական շաղկապով եւ ցոյց կու տայ գործողութեան կատարման նպատակը:**

Մենք հաւաքուեցանք, որպէսզի որսի երթանք:

Ինչո՞ւ հաւաքուեցանք: - որպէսզի որսի երթանք: - նպատակի պրզ. ստոր. նխդս.:

Նպատակի պարագայ ստորադաս նախադասութիւնը գլխաւոր

նախադասութեան մէջ լուծելու պարագային՝ դերբայը (իր լրացումներով) կը վերածուի կապական դարձուածքի համար կապով:

Որսի երթալու համար մենք պատրաստուեցանք:

է) Պայմանի պարագայ ստորադաս նախադասութիւն, որ գլխաւոր նախադասութեան սովորաբար կը կապուի **եթէ** ստորադասական շաղկապով եւ ցոյց կու տայ գործողութեան կատարման պայմանը:

Կը ներկայանամ, եթէ պատրաստ ըլլամ:

Ե՞րբ կը ներկայանամ: - **եթէ** պատրաստ ըլլամ: - պայմանի պրզ. ստոր. նխդս.:

Պայմանի պարագայ ստորադաս նախադասութիւնը գլխաւոր նախադասութեան մէջ լուծելու պարագային՝ դերբայը (իր լրացումներով) կը վերածուի կապական դարձուածքի պարագային եւ պայմանով կապական բառերով: Այս դերբայական դարձուածքը բուժով կը տրոհուի:

Պատրաստ ըլլալու պարագային՝ կը ներկայանամ:

ը) Հակառակ հիմունքի պարագայ ստորադաս նախադասութիւն, որ գլխաւոր նախադասութեան կը կապուի **թէ**, **թէպէտ**, **թէպէտեւ**, **հակառակ որ** ստորադասական շաղկապներով եւ ցոյց կու տայ հիմունք մը, որուն հակառակ կատարուած է կամ չէ կատարուած գործողութիւնը:

Թէեւ կը գլխայի, բայց չունը դուրս դրի:

Հակառակ ի՞նչ բանի չունը դուրս դրի: - հակառակ անոր որ՝ կը գլխայի: - հակառակ հիմունքի ստոր. նխդս.:

Հակառակ որ արգելք չունէի՝ պտոյտին չմասնակցեցայ:

Հակառակ ի՞նչ բանի պտոյտին չմասնակցեցայ: - հակառակ անոր որ արգելք չունէի: - հակառակ հիմունքի ստոր. նխդս.:

Հակառակ հիմունքի պարագայ ստորադաս նախադասութիւնը գլխաւոր նախադասութեան մէջ լուծելու պարագային՝ դերբայը (իր լրացումներով) կը վերածուի կապական դարձուածքի **հանդերձ**, **հակառակ**, **չնայած** կապերով: Այս դարձուածքն ալ բուժով կը տրոհուի:

Գլխով հանդերձ՝ չունը դուրս դրի:

Հակառակ յոգնած ըլլալուս՝ գործս շարունակեցի:

● Ընդգծեցէ՛ք ստորադաս նախադասութիւնը, ճշդեցէ՛ք պաշտօնը, ապա լուծեցէ՛ք զայն գլխաւոր նախադասութեան մէջ ընդգծելով դերբայական դարձուածքը կամ դերբայով կապական դարձուածքը:

Երբ պատերազմը պայթեցաւ՝ ես տասներկու տարեկան էի:

Երբ տուն հասայ՝ հրդեհը մարեցաւ:

.....
Համբերեցի՞նք, մինչեւ որ իր խօսքը վերջացուց:

.....
Հոն, ուր աշխատանք կայ, բարիք կը ստեղծուի:

.....
Որքան որ ուզէ՝ այնքան տուէք:

.....
Իր յաջորդը չունեցաւ, որովհետեւ այդ գործէն հասկցող չկար:

.....
Արխողոմ աղան աղուոր քուն մը քաշեց, վասնզի շատ յոգնած էր:

.....
Քանի հիմը խախուտ է՝ չէնքը կը փլի:

.....
Ճամբայ մը չ'երեւիր, որ գազաթը տանի:

.....
Ես կ'աղօթեմ, որ դուք այն սեւ օրը չտեսնէք:

.....
Հաց պէտք է, որ ապրինք:

.....
Եթէ հողը մեռնի՝ Պապկի ընտանիքն ալ կը մեռնի:

.....
Կը շինես, եթէ մանանեխի չափ հաւատք ունենաս:

.....
Եթէ ինծի հետ պիտի գաս՝ պէտք է մոռնաս քէներդ:

.....
Թէեւ լաւ լողորդ չէր եղած երբեք, բայց ջուրը նետուեցաւ: .

.....
Թէպէտեւ չէր սիրեր, բայց կը յարգէր դայն:

.....
Հակառակ որ դուրսը կը ձիւնէր, բայց տան մէջ տաք էր:

.....

ՎԵՐԱՊՐՈՂ ԳՐՈՂՆԵՐ

Առաջին Համաշխարհային Պատերազմի տարիներուն Օսմանեան Կայսրութեան կառավարութիւնը իրականացուց Հայկական Յեղասպանութիւնը՝ բովանդակ արեւմտահայութիւնը բնաջնջումի ենթարկելով: Ասիկա սկսաւ 1915 Ապրիլ 24ին՝ Կ. Պոլսոյ բովանդակ Հայ մտաւորականութեան ձերբակալումով, արքսորով ու նահատակութեամբ:

Իրապաշտ եւ Արուեստագէտ սերունդներուն պատկանող գրողներէն շատեր նահատակուեցան, ինչպէս Գր. Զօհրապ, Հրանդ, Երուխան, Թլկատինցի, Ռուբէն Զարդարեան, Դանիէլ Վարուժան, Սիամանթօ, Ռուբէն Սեւակ, Գեղամ Բարսեղեան, Ինտրա (Տիրան Զրաքեան):

Մեծ Եղեռնէն փրկուեցան քիչեր միայն, որոնք յետագային կարելորդեր ունեցան սփիւռքահայ գաղութներու մէջ գրական առօրեայ մը ստեղծելու ընդհանուր ձիգին մէջ: Անոնցմէ յիշենք Արշակ Զոպանեանը (Փարիզ), Յակոբ Օշականը (Երուսաղէմ), Վահան Թէքէեանը (Եգիպտոս), Լեւոն Շանթը (Պէյրութ): Ասոնք կոչուեցան վերապրող գրողներ:

Վերապրող գրողներու վաստակը տեսակ մը կամուրջ կը հանդիսանայ արեւմտահայ եւ սփիւռքահայ գրական երկու շրջաններուն միջեւ:

ՅԱԿՈԲ ՄԱՋՈՒՐԻ (բուն անունով՝ Յակոբ Տեմիրճեան, 1886-1978) ծնած է Երզնկայի շրջանի Արմտան գիւղը, Մնձուրի լեռներուն դիմացը: Եղած է ուսուցիչ իր գիւղին մէջ: Մեծ Եղեռնէն վերապրելով մնացած է Պոլիս, իբրեւ գործաւոր փռայանի մը քով:

Գաւառական գրականութեան շունչով գրած է մեծ թիւով պատմուածքներ, որոնք սակայն շատ ուշ կը հաւաքուին հատորներու մէջ, ինչպէս՝ «Կապոյտ Լոյս», «Արմտան», «Կռունկ, Ուստի՞ Կու գաս»:

Մնձուրի գիւղէն բացի ուրիշ աշխարհ չունի իր գրականութեան մէջ: Եթէ մինչեւ Մեծ Եղեռն այդ գիւղը իրական աշխարհ մըն էր, ապա անկէ ետք յիշատակ մըն է միայն իրեն համար: Ասիկա յատուկ է Սփիւռքի գրականութեան: Համաստեղի, Բենիամին Նուրիկեանի, Վահէ Հայկի եւ Արամ Հայկազի պատմուածքներուն մէջ եւս արեւմտահայ գիւղը կը ներկայանայ ճիշդ այդ պատկերով, իբրեւ վերապրում մը կորսուած հայրենիքի:

Մնձուրիի հերոսները գիւղացիներ են, որոնք կ'ապրին, կ'աշխատին ու կը մեռնին այդ բնութեան մէջ, ինչպէս գիւղի բնութեան որեւէ մէկ տարրը՝ ջուրերը, բոյսերը, կենդանիները:

Մնձուրի ունի պատմելու պարզ ու անմիջական ոճ:

ԱՌՁԻՆԵԿ

Մայրս միշտ կ'ըսէր. «Ա՛խ քեզի... Քչիկ մըն ալ համբերէիր՝ չէ՞ր ըլլար... Իրիկունը տուն գայիր, տունը ծնէիր՝ չէ՞ր ըլլար»: Ես կը խնդայի. «Ինչպէ՞ս, ինչպէ՞ս» կը բացագանչէի...:

- Ինչպէ՞սը կայ... Գետինը, հողերուն վրայ աշխարհ եկար... «Վա՛յ իմ գլխուս,- պոռացի,- հիմա ես ի՞նչ պիտի ընեմ»: Իմ առջինեկս ես, բան մը չեմ գիտեր, խանձարուը չունիմ, շոր մը, լաթի կտոր մը չկայ քովս, ինչպէ՞ս պիտի պեճերեմ... «Աս պիտի չապրի, պիտի մեռնի» կ'ըսէի մտքովս, բայց ի՞նչ ընեմ, լե՞ռը թողում... Ինչ ալ ըլլայ՝ պիտի տանիմ...- կ'ըսէր ու կը պատմէր.

- Խոտքաղի ամսուն ծնար: Վարդավառի Պահքին շաբթուն: Հերկերուն, խոտերուն, էգիներուն ամիսը: Ամէն օրուան պէս, քու ծնած օրդ ալ առտուն կանուխ պարպուեցաւ տունը: Տագրս ու հայրս հերկը գացին: Ներոջս մեծ աղջիկը, տալս՝ անոնց հետ գացին: Պապդ, ներս, տղաքը՝ էգիները գացին: Դուն այդ օրը մտքերնուս չէր անցներ թէ պիտի ծնիս: Ինչպէ՞ս պիտի գիտնայինք: «Հա՛րս,- ըսաւ մամս,- Դպրենք ու Մերորոնք խոտ քաղելու կ'երթան լեռը: Դուն ալ անոնց հետ գնա: Հաց առ, մանգաղ առ, ճամբայ ելիր: Ես ցերեկէն ետքը էշը կը բերեմ, կը բեռնանք կու գանք»:

- Կ'ըլլայ, կ'երթամ,- ըսի:

Քեզմով յղի էի, վերջին շաբաթներս էին: «Ինչպէ՞ս ըլլայ ետքի օրերը չեն,- ըսաւ մամդ,- այսօրուան վաղուան չես, շաբաթ մը, շաբաթէ աւելի օր ունիս»: Իմ հաշիւովս, ես ալ անանկ գիտէի:

Հացն առի, մանգաղն առի, գացի Դպրենց: Մերորոնց հասայ: Լեռը իրարմէ գատուեցանք: Զորը իջայ, սկսայ քաղել: Զորին հողը կաս-կարմիր էր, աւազ էր: Երկու կողմին կողերը անանկ ալ դարվարի էին, բայց աղէկութիւն մը կար, որ ոտքերս կը բռնէին, չէի սահեր: Առուոյտ ու խոլորձ էին խոտերը: Լեցուն առուոյտ էին, գատ-գատ թուփերու պէս բուսեր էին: Մանգաղիս բերնին անանկ աղուոր կու գային, որ ամէն մանգաղ զարնելուս՝ բուռս կը լեցուէր խոտով: Քաղածներս իրարու վրայ կը դիզէի, խորում կ'ընէի: Զորին երկու կողմը երեքականէն վեց խորում շարեցի: «Ա՛լ ձորն ի վար իջնեմ,- ըսի մտքով,- կը նստիմ մինչեւ տունէն էշը գայ»:

Լեռը ելայ: Ցերեկդէմի արեւէն աչքերս խողտացին: Մինչեւ գագաթը յոտո-

ԲԱՐԲԱՌԱՅԻՆ ԲԱՌԵՐ¹⁴

Առջինեկ - առաջին ծնունդ:

Պեճերեկ - կարենալ:

էգի - այգի:

Մամ - մեծ մայր:

Ետքի - վերջին:

Առուոյտ, խոլորձ, յոտոցիկ - վայրի խոտեր:

Խորում - խուրձերու դէզ:

Ցերեկդէմ - արեւածագ:

ցիկ էր: Ցաներ էին կ'ըսես: Գոյն-գոյն, գոյն-գոյն, ճերմակ, կանաչ, դեղին, կաս-կարմիր: Շատը կարմիր էին, նախը բաներ էին լերան երեսը կ'ըսես: Քիչ մըն ալ աղուհտի-պոչիկ կային: Փունջերը անանկ քնքուշիկ կու գային մատներուդ, որ կաքաւի աղուամագերուն պէս, ապրչումի պէս էին: Բզզ... բզզ... Լեռը կը բզզար մեղուներէ, կ'իջնէին ու կ'ելլէին ծաղիկներուն վրայ: Խորում մը քաղեցի: Մէկալ խորումիս՝ մէջքիս ցաւերը սկսան: «Կ'անցնի, - ըսի ես ինծի, - երէկ ալ ցաւեցաւ, ետքը անցաւ, կու գայ ու կ'երթայ»: Չանցաւ: Քաղը չչարունակեցի: Մանգաղը ձգեցի: Նստայ: Չեղաւ: Ոտքի ելայ: Դպրենց նայեցայ: Մերորոնց նայեցայ: Անոնք ալ չկային: «Լերան միւս երեսը դարձեր են», մտածեցի: Ցաւերս սաստկացան: Շունչ չէի կրնար առնել: «Վարը, ձորը իջնամ» մտածեցի:

Իջայ: «Քիչ մը համբերեմ» ըսի: Աչքերս մթնցան: Չորը մթնեց: «Ի՛նչ կ'ըլլայ, ի՛նչ կ'ըլլամ» ըսի... Ու դուն աշխարհ եկար: Պորտակապդ փրթաւ: Դուն գատուեցար ինձմէ:

«Ալ ի՞նչ ընեմ, ալ ո՞ւր երթամ» բացագանչեցի: «Մինակս հիմա ի՞նչ պիտի ընեմ» ըսի: «Աս պիտի չապրի, պիտի մեռնի» ըսի: Խորումիս առջեւ՝ հողերուն, խիճերուն, խոտերուն վրայ էիր: Վախցայ քեզի նայելու: Կ'ըսես իմ մարմինէս չես, ինը ամիս քեզ իմ մէջս չեմ պահած, գաւակս չես, խըլէ-պըլէ մըն ես...

Ի՞նչ ընեմ քեզ: Հողին վրայ էիր: Շոր մը, լաթի կտոր մը չկայ, չունիմ որ քեզ մէջը փաթթեմ: «Պիտի չապրի, պիտի մեռնի» ըսի նորէն մտքովս: Ոտքի ելայ: Քեզ թողի: Հացին վալային գացի: Մէջի հացը թափեցի գետինը: Վալան բերի, քեզ մէջը փաթթեցի: «Վէ՛...» մը ըրիր, պոռացիր: «Մեռած չէ... ողջ է» ըսի մտքովս:

Նորէն չեղաւ: Կունակիս սալթան հանեցի, քեզ մէջը ծրարեցի: Վրաս ա՛լ ուժ չմնաց: Ես որ քարի պէս մարմին մը ունէի, լեցուն պարկ մը ցորենը գրկելուս պէս բեռ կը բեռնայի, թեւերս կախուեցան:

«Վէ՛...» ըրիր, նորէն ճչացիր: «Պիտի չապրի, պիտի մեռնի» ըսի նորէն մտքովս: «Մեռնի ալ նը աս հո՞ս պիտի ձգեմ: Առնեմ, տուն տանիմ, մամդ ի՛նչ գիտեմ երբ պիտի գայ»:

Նախը բանիլ - նախազարդել:
Մէկալ - միւս, յաջորդ:
Խըլէ-պըլէ - խնոցի:
Վալա - սաւան:
Սալթա - բաճկոն:
Մեռնի ալ նը - նոյնիսկ մեռնի:
Քենէ - քեզմէ:
Առաջին - իրենց առջեւ:

Գետնէն վեր առի: Գրկեցի: Ճամբայ ելայ: Քենէ յոյս չունէի: Նորէն ալ քալեցի: Աղջի՞կ էիր, տղա՞յ էիր: Վախցայ բանալու, նայելու:

Երկու թեղուտցիներ տեսայ, որ կու գային երկու էչ առաջին: Շիտակ ճամբով չգացի՝ չհանդիպելու համար անոնց: Բլուրն ի վար Երկու Քուրուկի ուղ-

դուժիւնը բռնեցի: Չուզեցի, որ մարդ տեսնէ զիս: Իջայ ու իջայ: Քալեցի ու քալեցի: Մարմինս թաց արիւններու մէջ:

Թեւերս ուժ չմնաց: Նստայ: «Ա՛խ Աստուած, ա՛խ Մարիամ Մա, դուն ուժ տուր ինձի» ըսի: Ծրարին մէջէն ձայն չհանեցիր: «Մեռա՞ւ, ի՞նչ եղաւ» ըսի: Նորէն վախցայ բանալու նայելու:

Նորէն ճամբայ ելայ: «Հոգիս բերանս գայ, ի՛նչ ալ ըլլամ՝ պիտի քալեմ» ըսի: Երկու Քուրուկի ուղղուժիւնը բռնեցի: Հոնկէ Տերվիչի Կողերը, Փարախները, Փոսուն Բուռը, հոնկէ Տեմուրջենց մեծ ընկոյզին ծառը, հոնկէ Ոչխարին Կալը, բակը, տան դուռը...

Գոց էր: Քովի Մերերոնց մեծ մայրը տեսաւ զիս:

- Հա՛րս, մերերուն հետ խոտ քաղել չգացի՞ր դուն, - հարցուց:

- Գացի, - ըսի, - անոնցմէ զատուեցայ: Քաղս կէս ձգեցի: Պատիկս եղաւ:

Պատիկս առի ու բերի: Կը վախնամ նայելու: Մեռա՞ւ: Ո՞ղջ է:

Այլայլեցաւ: Վազեց ինձի. «Աղջի, ի՛նչ կ'ըսես» պոռաց: Պատիկին ծրարը գրկեց, զիս իրենց տարաւ: «Շուտ ընենք» ըսաւ: Նստեցուց իս: Չուլ փռեց գետինը: Սաւան անցուց վրան: Երեխի աւազ տաքցուց: Տարածեց վրան: Իս

Սարգիս Առաքելեան, գիւղական տեսարան մը:

հանուկեցուց: Մարմինս արիւններու մէջ իս պառկեցուց տաք աւազին վրայ, ծածկեց ամէն կողմս: Ա՛լ անկէ ետքը ի՞նչ եղայ՝ չեմ գիտեր:

Յերեկն որ կ'անցնի՝ մամդ էշը բակը կը հանէ: «Մինչեւ հիմա հըլպէթ քաղեց: Էշը տանիմ, բեռնանք ու գանք» կ'ըսէ ինքնիրեն ու ճամբայ կ'ելլէ:

Ծեր է: Կրնա՞յ հեծնել: Էշը առաջը, ինք ետեւէն՝ կ'երթան: Էշն որ չհեծնես՝ մոտուլովդ չմոտուլես, ինք իր քէյֆին ձգես, է՛շ ըսեր են անոր, կը քալէ՞: Երկու ոտք կ'երթայ՝ կը կայնի:

Իշու ոտքովը, իր ոտքովը, վերջապէս արտ կը հասնին: Կը զարմանայ: Ես չկամ: Ձորը կ'իջնայ: Վեց խորոմ քաղուեր է, մարդ չկայ: Լեռը կը նայի, խորոմ մը քաղուեր է, հոն ալ մարդ չկայ: Մանգաղը կը տեսնէ: Ձգուեր է գետինը: Վալային հացերը թափուեր են խոտերուն մէջ: Վալան չկայ: Կը մտմտայ: «Փորձա՞նք մը եկաւ գլխուն» կ'ըսէ ինքնիրեն:

Դպրենց, Մերերոնց կ'երթայ, կը հարցնէ:

- Է՛, փորձանք մը ըլլար՝ մենք պիտի չգիտնայի՞նք,- կ'ըսեն:

Էշը առաջը՝ մամդ նորէն ետ կը դառնայ: Ճամբան թէ՛ կը քալէ, թէ՛ կը մտմտայ. «Վալան չկայ: Միջի հացը ինչո՞ւ թափէ գետինը,- կ'ըսէ ինքնիրեն:- Վալան առաւ գնաց, ո՞ւր գնաց: Տուն դարձաւ ըսենք՝ ճամբան իմ դէմս պիտի ելլէր: Մէջէն չելլուելիք բան...»

Մամդ գիւղ կը մտնէ, տուն կու գայ ու կ'իմանայ քու ծնիլդ, ամէնքը որ պատահեր է:

Խեղճ մայրս երկու օր աչքերը չէ բացեր: Մեր տունն ալ չեն կրցեր բերել: Մերերոնց տունը պառկեր է: Շունչ մը կ'ելլէ ու կ'իջնայ: Վախցեր են, թէ կը մեռնի: Ինծի գրեթէ չեն նայեր: «Ամա՛ն, թող մայրը աղէկնայ, ոտքի ելլէ, տղան ալ մեռնի նը՝ ի՞նչ ընենք. առջինեկ է, թող մայրը նորէն ուրիշ մը բերէ» ըսեր են ամէնքը: Երկու օր իս Դպրենց հարսը, մէկ ալ Մերերոնց հարսը եկեր ծծցուցեր են: Ես ալ ուտող եմ եղեր առաջին վայրկեանէն, ի՞նչ կ'ըսէք: Ո՛վ բերանս կոխեր է ծիծը՝ փակեր եմ, կուռթ-կուռթ ծծեր եմ:

Մա - մայր՝ կոչական:
Իս - գիս:
Ձուկ - լաթի կտորներէ կարուած ծածկոց:
Երեխի աւազ - հողի տեսակ, զոր խարկելէ ետք կը դնէին մանուկներու շորիկին մէջ:
Հըլպէթ - թրք.՝ անշուշտ:
Մոտուկ - բթամատ:
Մոտուկել - բթամատով մխտել:
Քէյֆ - կամք. տրամադրութիւն:

Երրորդ օրը մայրս կ'իմանայ, որ չեմ մեռեր, ողջ եմ. աղջիկ չեմ, տղայ եմ:
ՅԱԿՈՒ ՄՆՁՈՒՐԻ

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԽԱՆՁԱՐՈՒՐ – մանկիկը փաթթելու շոր: ԽՈՏՔԱՂ – խոտհարք, անասնակեր պատրաստելու աշխատանք: ԱՊՐՇՈՒՄ – մետաքս: ՊՈՐՏԱԿԱՊ – նորածինը իր մօր կապոց աղիք: ԱՅԼԱՅԼԻԼ – խոովիլ, չփոթիլ:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

- 1.- Մնձուրի իր այս գրուածքը առաւելաբար հեղինակայի՞ն թէ պատմողի խօսքով գրած է: Ո՞վ է պատմողը եւ ատիկա ի՞նչ յատկանիշներ ապահոված է գրուածքին:
- 2.- Ցոյց տուէ՛ք գիւղացի կնոջ աշխատասիրութիւնը, համակերպումը, չարքաշութիւնը, համբերատարութիւնը, նախնական ոգին արտայայտող հատուածները:
- 3.- Իր առջիններ ունեցող գիւղացի կինը ինչպէ՞ս կ'ընդունի ծնունդը, ի՞նչ ապրումներ կ'ունենայ անոր հանդէպ: Որքանո՞վ բնագոյային հակազդեցութիւններ են անոնք:
- 4.- Մեր ժամանակի ընթերցողին համար ի՞նչ հանգրուաններ հեքիաթային կը թուին:
- 5.- Տեղական գոյն ապահովող հետեւեալ տարրերը քննութեան առէք.- տեղանունները, ընտանիքի անունները, նահապետական ընտանիքի անդամները, աշխատանքի տեսակներն ու գործիքները, բուսական աշխարհը, աշխարհագրական միջավայրը, կենդանին:
- 6.- Բացայայտեցէ՛ք տազը, ներ, տալ սկեսուր/կեսուր, կեսրայր, աներ, աներմայր (զոքանչ), քենի, քենեկալ, աներձագ, քեռայր, զարմիկ, զարմուհի եւ նման բառերու իմաստները:

ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ԱՆԴՐԱԴԱՐՁ ԲԱՅԵՐ

Տղան մաքրեց դարակը: > Դարակը մաքրուեցաւ տղուն կողմէ:
Անին հագուատը կը հագնի: > Անին կը հագուի:

Առաջին շարքին մէջ մաքրել ներգործական բային ուղիղ խնդիր դարակը կը դառնայ ենթակայ՝ մաքրուիլ կրաւորական բային համար:

Երկրորդ շարքին մէջ այդպէս չ'ըլլար: «Անին» ենթակայ կը մնայ ե՛ւ հագնիլ, ե՛ւ հագուիլ բայերուն համար, որովհետեւ հագնիլ բայը ներգործական է, իսկ հագուիլ բայը՝ անդրադարձ:

Անդրադարձ բային ենթական ինք իրեն հանդէպ կը կատարէ գործողութիւնը:

Անդրադարձ բայեր կը կազմեն հագնիլ, սանտրել, լուալ, սափրել, ածիլել ներգործական բայերը՝ հագուիլ, սանտրուիլ, լուացուիլ, սափրուիլ, ածիլուիլ:

● Վերի երկրորդ շարքի նմանութեամբ նախադասութիւններ կազմեցէ՛ք ներգործական բայ-անդրադարձ բայ զոյգերով:

ՇԱՐԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Պատմեցէ՛ք, թէ որո՞նք ի՞նչ կը պատմեն ձեր ծնունդի մասին, ինչպէ՛ս կ'ընդունին ձեզ, ի՞նչ կ'ըսեն, ի՞նչ կը կանխատեսեն ձեր ապագայի մասին: Փորձեցէ՛ք հիւմոր դնել ձեր պատմումին մէջ:

ԼԵՁՈՒԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Անթուան Մէյէ

Հրաչեայ Աճառեան

Ստ. Մալխասեանց

ԺԸ.-ԺԹ. դարերուն նոր թափով կը զարգանայ հայերէն լեզուի ուսումնասիրութեան գործը: Կը հրատարակուին գրաբարի, աւելի ուշ՝ նաեւ աշխարհաբարի քերականութեան գիրքեր ու բացատրական բառարաններ, որոնց մէջ հիմնական դեր կը կատարեն Վենետիկի եւ Վիեննայի միաթարեան վարդապետները:

Այս ուղղութեամբ մեծագոյն նըւաճումը կ'ըլլայ «Նոր Բառգիրք Հայկազեան Լեզուի» երկհատոր բառարանը (1836-1837)՝ Դ. Գաբրիէլ Աւետիքեանի, Դ. Խաչատուր Սիւրմէլեանի եւ Դ. Մկրտիչ Աւգերեանի աշխատակցութեամբ: Բառարանը կ'ընդգրկէ գրաբարի եւ միջին հայերէնի բառամթերքը:

Այս շրջանին կը զարգանայ լեզուներու ծագումը եւ ազգակցութիւնը բացայայտող պատմահամեմատական քերականութիւնը: Բազմաթիւ եւրոպացի գիտնականներ կը զբաղին հայերէնի ուսումնասիրութեամբ: Անոնցմէ Հայնրիխ Հիւլշմանը (1844-1908) կ'ապացուցէ, որ հայերէնը հնդեւրոպական լեզուաընտանիքին մէջ առանձին ծիւղ մը կը ներկայացնէ: Ֆրանսացի հայագէտ Անթուան Մէյէն (1866-1936) աւելի կը խորացնէ այս տեսութիւնը:

Հայերէն բառերու ստուգաբանութեան, այսինքն՝ ծագման վերաբերող հսկայական գործ մըն է Հրաչեայ Աճառեանի «Հայերէն Արմատական Բառարան»ը, որ կ'ընդգրկէ շուրջ տասնմէկ հազար արմատ բառ:

Հրաչեայ Աճառեան նաեւ գիտական հիմքերու վրայ կը դնէ հայ բարբառներու ուսումնասիրութեան գործը:

Հայերէնի բառարանագրութեան մէջ կոթողային գործ մըն է նաեւ Ստեփանոս Մալխասեանցի «Հայերէն Բացատրական Բառարան» քառահատոր աշխատութիւնը (1955-1956), որ կ'ընդգրկէ գրաբարի, միջին հայերէնի, նոր գրական լեզուի եւ բարբառներու 150 հազար բառ:

ԴԵՐԲԱՅԱԿԱՆ ԴԱՐՁՈՒԱԾՔ

ա) Դերբայը նախադասութեան անդամ

Բացի ստորոգիչէն, նախադասութեան միւս անդամները կրնան արտայայտուիլ նաեւ դերբայով մը (անորոշ, ներկայ, յարակատար, Ա. ապառնի), ինչպէս՝

Վազելը կը յոգնեցնէ քեզ: - Վազելը՝ ենթակայ, անորոշ դերբայ, ուղղ. հլ., եզ., Գ. դէմք, որոշեալ «ը» որոշիչ յօդով:

Բամբասողէն հեռացի՛ր: - Բամբասողէն՝ անջատման անուղղ. խնդիր, ներկայ դերբայ, բցո. հլ., եզ., Գ. դէմք, որոշեալ «ը» որոշիչ յօդով:

Կարմրած այտերէն քրտինք կը հոսէր: - Կարմրած՝ որոշիչ, յարակատար դերբայ:

Ըսելիքդ ըսէ՛: - Ըսելիքդ՝ ուղիղ խնդիր, Ա. ապառնի դերբայ, հայց. հլ., եզ., Գ. դէմք, որոշեալ «դ» ստացական յօդով:

Դերբայը կրնայ հանդէս գալ կապական դարձուածքի մէջ. ինչպէս՝
Հասնելուն պէս հեռաձայնը վերցուցի:

- **Հասնելուն պէս՝** ժամանակի պրզ., կապական դարձուածք:

Ըստ խօսողին՝ ամէն ինչ բնական է:

- **Ըստ խօսողին՝** հիմունքի պրզ., կապական դարձուածք:

Գրելիքիդ հետ գիրք մըն ալ ուղարկէ:

- **Գրելիքիդ հետ՝** միասնութեան պրզ., կապական դարձուածք:

Կապական դարձուածքին մէջ դերբայը հանդէս կու գայ կապին պահանջած հոլովով: Օրինակ.

- **Հասնելուն պէս՝** ժամանակի պրզ., կապական դարձուածք:

Պէս - յետադաս իսկական կապ:

Հասնելուն - կապի խնդիր, անորոշ դերբայ, տրական հոլով, եզ., Գ. դէմք, որոշեալ

«ը» որոշիչ յօդով:

բ) Դերբայական դարձուածքը նախադասութեան անդամ

Յաճախ դերբայով մը արտայայտուած անդամը կ'ունենայ իր լրացումները եւ կը կոչուի դերբայական դարձուածք: Դերբայական դարձուածքը նախադասութեան մէջ մէկ պաշտօն կ'ունենայ:

Ինծի ծանօթ է այդ տան մէջ բնակող ծերունին:

- Ո՞ր ծերունին - այդ տան մէջ բնակող - որոշիչ դերբայական դարձուածք

«ծերունին» որոշեալին:

Նոյնն է պարագան կապով դերբայական դարձուածքին: Այսպէս՝

Քննութեան ներկայանալու համար սրահ մտանք:

- Ինչո՞ւ սրահ մտանք: - քննութեան ներկայանալու համար - նպատակի

պարագայ, կապով դերբայական դարձուածք:

Դերբայական դարձուածքը (կամ կապով դերբայական դարձուածքը) յաճախ կը ստեղծուի ստորադաս նախադասութիւնը գլխաւոր նախադասութեան մէջ լուծելով: Ինչ պաշտօն որ կը կատարէ ստորադաս նախադասութիւնը՝ նոյն պաշտօնը կ'ունենայ նաեւ անոր լուծումով առաջացած դերբայական դարձուածքը): Յր.՝

Արամը գրադարան գնաց, որպէսզի գիրքերը յանձնէ:

- որպէսզի գիրքերը յանձնէ: - Նպատակի պարագայ, ստորադաս նխդս.:

Արամը գնաց գրադարան գիրքերը յանձնելու:

- գիրքերը յանձնելու - Նպատակի պարագայ, դերբայական դարձուածք:

● Նախ ընդգծեցէ՛ք ստորադաս նախադասութիւնը եւ որոշեցէ՛ք պաշտօնը (բերանացի), ապա լուծեցէ՛ք զայն գլխաւոր նախադասութեան մէջ (գրաւոր):

Ինչ որ տայի՝ կ'առնէր:

Երբ մանուկ էինք՝ կը նախանձէինք այդ մեծ մարդուն:

Կեանքը լեցուն եղաւ այն ցաւերով, որոնք որբին օրերը կը հիւսեն:

Վստահ էինք, որ շուտ անցնող քմահաճոյք մըն էր ասիկա:

Բամբասա՞նք թէ իրականութիւն էր՝ չէր գիտցուեր:

Կը պատմէին, թէ այդ խեղճը ամէն օր բիր կ'ուտէր կոնակին:

Ծեծը ա՛յնքան անխնայ եղաւ, որ ա՛լ փախուստի մասին չմտածեց:

Լսած էինք, թէ Փարիզի Բուսաբանական պարտէզը արծիւ մը ունէր:

Պատճառն այն էր, որ արծիւը ողջ չէր բռնուեր:

Կ'արհամարհէր այն սնունդը, զոր պահակները կը ներկայացնէին:

Նայուածքը, որ սորված էր անջրպետներ չափել, կ'իյնար գետին:

Երբ աչքերը կը գոցէր՝ հոգին կ'երթար դէպի սարերը:

Ինչպէս որ կ'ուզես՝ այդպէս դասաւորէ գործերդ:

● Ընդգծեցէ՛ք ղերբայական դարձուածքը կամ ղերբայական դարձուածքով կապական դարձուածքը, գրեցէ՛ք պաշտօնը եւ տեսակը:
Գացինք տեսարանը դիտելու:

Միշտ բարձր թառած արծիւը կը խոկար...:

Յակոբին ամիս մը առաջ գրած նամակը այսօր ստացայ:

Յուշատետրիդ մէջ գրելիքներդ ի՞նչ պիտի ըլլան:

Մեր փողոցէն անցած պահուն տեսայ Պարգելը:

Անձրեւելուն պատճառաւ հովանոց առեր էի:

Որսի երթալու համար մենք պատրաստուեցանք:

Մինչեւ անձրեւին դադրիլը սպասեցինք:

Հակառակ դժգոհ մնալուն՝ բարեկամս չբողոքեց:

Հօրս թելադրածին չափ յառաջացանք:

Ձեր յարմար նկատած ձեռով վարուեցէ՛ք:

ՊԱՏԿԵՐԱԽՈՐՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ
(Համադրութիւն)

Պատկերաւորութեան միջոցներն են.

ա) **Համեմատութիւն**, ուր մէկը կամ բան մը կը համեմատուի ուրիշի մը հետ յատկանիշի մը նմանութեան կամ ընդհանրութեան մը հիման վրայ: Օր.՝ Աչքերը ծովու պէս կապոյտ են: Հոս **Աչքերը** կը համեմատուին **ծովուն** հետ, **կապոյտ յատկանիշի** նմանութեամբ: Յատկանիշը կրնայ չիշուիլ. Աչքերը ծովու պէս են. կը հասկցուի, որ **կապոյտ են, խոշոր ու խորունկ**: Համեմատութիւնը կը կատարուի **պէս, նման, ինչպէս, գերթ, իբրեւ բառերով**:

բ) **Փոխաբերութիւն**, ուր

1) մէկը կամ բան մը ուրիշ բանի մը հետ կը նոյնացուի, այսինքն՝ բառը ուրիշ իմաստով կը գործածուի: Աչքերը **ծով** են: Ես ամուր կանգնած **ժայռ** եմ: Հոս **ծով** եւ **ժայռ** բառերը փոխաբերութիւններ են:

2) Առարկայի մը կը տրուի ուրիշի պատկանող յատկանիշ մը, կ'արտայայտուի բայով: Երկինքը կու լայ: Բնութիւնը **քնացած է**: Սիրտս կը **խօսի**: Հոս՝ **կու լայ, քնացած է, կը խօսի** բայերը փոխաբերութիւն են:

գ) **Մակդիր**, ուր իբրեւ որոշիչ գործածուող բառը փոխաբերական իմաստ ունի: **Ծով** աչքեր ունի: Հոս **ծով** որոշիչը մակդիր է:

դ) **Ուճարանիչ**, երբ բառը միշտ նոյն փոխաբերական իմաստը կ'արտայայտէ: Օր.՝ **չուշան ծաղիկը** միշտ անմեղութիւնը կը խորհրդանշէ, **ձիթենիի ոստը՝ խաղաղութիւնը, արեւը՝ կեանքը, հաց ու գինին՝ Քրիստոսի արիւնն ու մարմինը** եւ այլն:

ե) **Այլաբանութիւն**, երբ նախադասութիւն մը կամ ընդարձակ խօսք մը ուրիշ իմաստ կ'արտայայտէ: Այդպէս են առածներն ու առակները:

ՎԱՐԱՆ ԹԵՔԵԱՆ (1878, Կ. Պոլիս -1945, Գահիրէ) մշակած է բոլոր սեռերն ալ, բայց անմահացած է իր բանաստեղծութիւններով: Իր բանաստեղծութիւններու ժողովածուներն են «**Յոգեր**» (1901), «**Յրաշալի Յարութիւն**» (1913), «**Կէս Գիշերէն Մինչեւ Արշալոյս**» (1918), իսկ սփիւռքեան շրջանին՝ «**Սէր**», «**Յայերգութիւն**», «**Տաղարան**»:

Ան մեր առաջին իմացապաշտ բանաստեղծն է, որ թէ՛ հայրենասիրական եւ թէ՛ անձնական քերթուածներուն մէջ ապրումը կ'իմաստաւորէ մտածումով մը, կ'օժտէ խոհական երանգով մը: Իր քերթուածները ուշադրութիւն կը գրաւեն ապրումի անկեղծութեամբ, խտութեամբ, որ կը նշանակէ քիչ բառերով շատ բան ըսել, պարզութեամբ ու փափկութեամբ, որ կը նշանակէ ապրումը արտայայտել մեղմութեամբ, առանց հռետորութեան:

Թեքեանի ազդեցութիւնը մեծ եղաւ սփիւռքահայ բանաստեղծներու գոնէ առաջին երկու սերունդներուն վրայ:

- Ի մի բերէ՛ք Վահան Թեքեանի կեանքին եւ գործին մասին ձեր գիտելիքները:

ԱՆՈՒՆԴ

Ինչո՞ւ անունդ այստեղ չկարենամ գրել ես
Եւ աշխարհի չյայտնեմ, թէ քեզ ինչպէ՛ս սիրեցի...
Երկու վանկերը անոր ես կը զուրցեմ գաղտնապէս,
Եւ ան ամբողջ կը թուի սիրոյ մատեա՛ն մը ինծի...
Ինչո՞ւ անունդ այստեղ չկարենամ գրել ես...:

Հիմա հեռո՛ւ իրարմէ՛ միայն անունդ ունիմ
Բերնիս վրայ, համբոյրի մը պէս աննիւթ եւ անուշ...
Գիշեր ատեն, սենեակիս մենութեան մէջ մտերիմ
Ես զայն կ'ըսեմ եւ ահա՛ քեզ կը տեսնեմ քաղցրայուշ...
Հիմա հեռու իրարմէ՛ միայն անո՛ւնդ ունիմ...:

Գեղեցկութիւնդ ու իմ սէ՛րս յօրինեցին զայն կարծես...
Սիրտս իր անդուլ տրոփմամբ անընդհատ զա՛յն կը հեգէ,
Թէպէտ վաղուց մտքիս մէջ քեզ ամբողջ գոց գիտեմ ես.
Քեզ չճանչցած ունէի՞ր դուն այդ անո՛ւնը միթէ...
Գեղեցկութիւնդ ու սէ՛րս յօրինեցին զայն կարծես...:

Ո՛չ, չեմ ուզեր, չեմ կրնա՛ր ես զայն յանձնել աշխարհի.
Երկու վանկովն իր կ'ուզեմ խնկել իմ կեա՛նքս միայն.
Եւ երբ վերջին արեւիս վերջին ճաճա՛նչը մարի՛
Անունդ ի շուրթ դեռ կ'ուզեմ ողջունել ա՛յգը մահուան.
Ո՛չ, չեմ ուզեր, չեմ կրնա՛ր ես զայն յանձնել աշխարհի...:

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔ

Վահան Թէքեանի անձնական քնարերգութեան մէջ կարեւոր տեղ կը գրաւէ սերը: Անոր սերը երկու վիճակներով կը ներկայանայ մեզի. կամ հասկցուելու, սիրուելու անկատար մնացած իղծ մըն է. «Ես սիրեցի, բայց ոչ ոք սիրածներէս գիտցաւ, թէ զինքը որքա՛ն սիրեցի», կամ ալ ապրուած սիրոյ մը աննիւթացած յիշատակն է, ոգեղիմացած ապրումը, ինչպէս «Անունդ» բանաստեղծութեան մէջ:

Սիրոյ երգերուն մէջ Թէքեան թել աւելի զգացապաշտ է, բայց հոն եւս ներկայ է իմացապաշտը՝ մտածող բանաստեղծը:

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԶՈՒՐՑԵԼ – խօսակցիլ. պատմել: ՔԱՂՅՐԱՅՈՒՇ – քաղցր յիշատակներ ունեցող:
ԱՆԴՈՒԼ – անդադար. միշտ գործող: ՃԱՃԱՆՉ – ճառագայթ. ցոլք. շող: Ի ՇՈՒՐԹ – չըթունքի վրայ: ԱՅԳ – արեւագալ. արշալոյս:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

- 1.- Ինչո՞ւ Թեքէեան իր սիրած աղջկան անունը չի կրնար ըսել կամ գրել: Ի՞նչ տեսակ խառնուածքի յատուկ է ասիկա:
- 2.- Սիրած աղջկան անունին երկու վանկերը ինչպէ՞ս սիրոյ մատեան մը կը դառնան: Կարդացէ՛ք քանի մը հատընտիրներ Թեքէեանէն:
- 3.- Ինչո՞ւ Թեքէեան՝ անունին ականարկելով կ'ըսէ. «Գեղեցկութիւնդ ու իմ սէրս յօրինեցին զայն կարծես»:
- 4.- Բանաստեղծը ինչպէ՞ս պիտի ողջունէ «մահուան այգը»: Ինչո՞ւ կ'ըսէ «մահուան այգը», երբ մարդիկ սովորաբար կ'ըսեն «մահուան խաւարը»:
- 5.- Սիրոյ յիշատակները ցաւո՞վ թէ հրճուանքով ու գոհութեամբ կը լեցնեն բանաստեղծի հոգին: Յո՛յց տուէք այդ գաղափարները:

ՀԱՇՈՒԵՅԱՐԴԱՐ

Հաշուեյարդար. ի՞նչ մնաց, կեանքէն ինծի ի՞նչ մնաց.
Ինչ որ տուի ուրիշին, տարօրինակ, ա՛յն միայն.
Սանդաղատանք մը ծածուկ, օրհնութիւններ անիմաց,
Երբեմն հատնումը սրտիս ու մերթ արցունք մը անձայն...

Ինչ որ գնաց ուրիշին՝ վերադարձաւ անուշցած
Ու զօրացած՝ հոգիիս մէջ մնալու յաւիտեան.
Ինչ որ տարաւ Սէրն ինձմէ՝ չկորսնցուց զայն Աստուած,
Տուաւ ինձ ետ ու ըրաւ կեանքս անով միշտ բուրեան...

Եւ այժմ, ո՛վ Տէր, հակառակ իմ տանջանքիս, հակառակ
Ինծի համար սա՛ չորցած երջանկութեան աղբիւրին,
Հին գինիով յորդաբուխ ես կ'արբենամ տակաւին...

Ու չեմ ըսեր «Ի՞նչ մնաց...»: Ի՞նչ կը մնայ հոգին տակ
Եղէգներէն դիւրաթեք, կաղնիներէն հաստաբուն,
Արեւն ըմպած ըլլալու մխիթարանքը անհուն:

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔ

Իմացապաշտ բանաստեղծին զուտ խոհական բանաստեղծութիւններէն մէկն է «Հաշուեյարդար»ը, որ ապրուած կեանքի մը գնահատականն է: Բանաստեղծը կեանքի միակ իմաստը կը գտնէ սիրոյ, բարեկամութեան ու մարդասիրութեան մէջ: Անոնցմով կեանքը արեւոտ ու պայծառ կ'անցնի:

Ոտանաւորի այս տեսակը կը կոչուի **Հնչեակ** (սոնէթ): Ան բաղկացած է չորս տունէ՝ 4-4-3-3 տողերով եւ յանգաւորման իւրայատուկ կարգով: Երբեմն՝ Հնչեակը կ'ունենայ առանձին 15րդ տող մը եւս: Հնչեակը կը նկատուի իմացապաշտ բանաստեղծութեան յատուկ ձեւ: Թեքէեան կոչուած է Հնչեակի Վարպետ:

 Ճշդեցէ՛ք Հնչեակի մը յանգաւորուած տողերուն յաջորդականութիւնը:

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀԱՇՈՒԵՅԱՐԴԱՐ – հաշիւներու փակում: ԽԱՆԴԱՂԱՏԱՆՔ – գուրգուրանք, գութ, գորով: ԾԱԾՈՒԿ – գաղտնի, թաքուն: ԱՆԻՄԱՑ – չգիտցուած: ԲՈՒՐԵԱՆ – բուրումնաւէտ, հոտաւէտ: ՀԻՆ ԳԻՆԻ – խորհրդանիշ՝ բարեկամութեան: ՅՈՐԴԱԲՈՒՆ – առատօրէն բխող: ԱՐԲԵՆԱԼ – գինովնալ: ԴԻԻՐԱԹԵՔ – դիւրաւ ծոող, ճկուն, ճապուկ: ՀԱՍՏԱԲՈՒՆ – հաստ բունով: ԸՄՊԵԼ – խմել:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

- 1.- Հաշուեյարդարին վ. թէքէեան ի՞նչ կը գտնէ իրեն մնացած:
- 2.- Ինչպէ՞ս կ'ըլլայ, որ իրեն մնացածը ուրիշին տրուածն է՝ «հատնումը սրտիս եւ մերթ արցունք մը անձայն»:
- 3.- Ուրիշին տրուածը ինչպէ՞ս անուշցած կը վերադառնայ բանաստեղծին:
- 4.- Ի՞նչ փոխաբերութեամբ կ'ակնարկէ կեանքին: Կեանքի ո՞ր հանգրուանին գրուած պէտք է ըլլայ այս քերթուածը, ո՞ր վերադիրը կ'ակնարկէ անոր:
- 5.- Ինչպէ՞ս կը բացատրէք «հին գինիով յորդաբուխ ես կ'արբենամ տակաւին» այլաբանութիւնը:
- 6.- Ի՞նչ կ'ըլլայ կեանքի հաշուեյարդարին վերջին գումարը:
- 7.- Գտէ՛ք շարք մը առածներ ու ասացուածքներ, որոնք այս բանաստեղծութեան հետ կը ներդաշնակուին:

ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ

Եկեղեցին Հայկական ծննդավայրն է հոգւոյս
Ինչպէս քարայր մ'ընդարձակ, պարզ ու խորունկ, մութ ու լոյս.
Իր գաւիթով հիւրընկալ, իր լայն բեմով ու հեռուն
Կանգնած իր լուռ խորանով, որ կարծես նաւ մ'է ծփուն:

Եկեղեցին Հայկական ես աչքս գոց կը տեսնեմ
Ու կը շնչեմ, կը լսեմ՝ իր Յիսուսով մանկաղէմ,
Իր սեղանէն մխացող քուլայ-քուլայ խունկերով
Եւ իր պատերը ցնցող աղօթքներով ալեխով:

Եկեղեցին Հայկական բարձր բերդն է հաւատքին
Իմ պապերուս, որ հողէն զայն քար առ քար հանեցին
Եւ երկինքէն իջուցին զայն ցօղ առ ցօղ, ամպ առ ամպ,
Ու թաղուեցան անոր մէջ հանդարտութեամբ, հեղութեամբ:

Եկեղեցին Հայկական մեծ վարագոյր մ'է բանուած,
Որուն ետեւ սկիհին մէջ կ'իջնէ ինքը՝ Աստուած,
Որուն առջեւ գլխահակ կու գայ իմ ազգս ամբողջ
Հաղորդուիլ Անցեալին հաց ու գինով կենսառողջ:

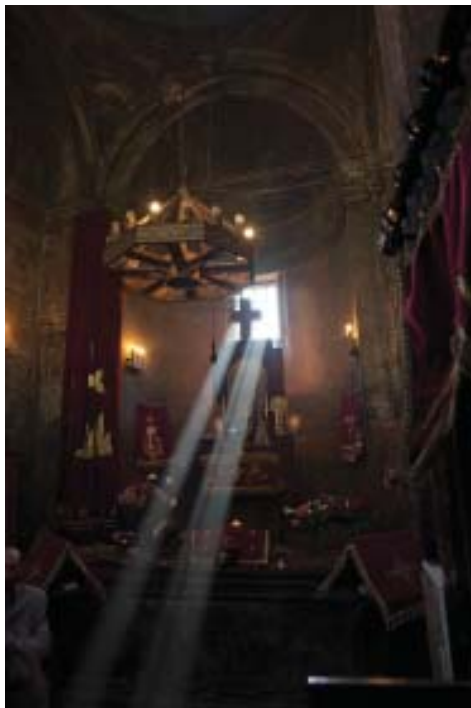
Եկեղեցին Հայկական ծովուն դիմաց արեկոծ
Նաւահանգիստ մ'է խաղաղ, ցուրտ գիշերին՝ հուր եւ բոց,
Ու տօթակէզ ցերեկին անտառ մըն է ստուերոտ,
Ուր շուշաններ կը ծաղկին Շարականի գետին մօտ:

Եկեղեցին Հայկական մէն մի քարին տակ գետնի
Դէպի երկինք բարձրացող զաղտնի ճամբայ մը ունի.
Եկեղեցին Հայկական Հայ հոգիին եւ մարմնոյն
Զբահանդերձն է փայլուն, մինչ իր խաչերն են դաշոյն

Եւ զանգակներն են բոմբիւն, եւ երգն է միշտ Յաղթութիւն:

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԼԱՅՆ ԲԵՄ – բեմը խորանին առջեւ, գաւիթէն բարձր նեղ տեղն է, ուրկէ Աստուծոյ խօսքը կը մատուցուի հաւատացեալներուն: Հոս լայն բառը մակդիր է, գործածուած է լայնախոհ իմաստով, որովհետեւ մեր եկեղեցին խստակրօն օրէնքներ չի պարտադրեր իր հաւատացեալներուն: ՔՈՒԼԱՅ – ամպի կամ ծովսի դէզ, բամպակի կտոր. մակդիր է՝ մխացող իմաստով: ՄԱՆԿԱԴԷՄ ՅԻՍՈՒՄ – փոխանունութիւն է, նկատի ունի եկեղեցւոյ բոլոր սրբապատկերները: Մէկը բոլորին կամ մասը ամբողջին նշանակութեամբ գործածուող բառերը կը կոչուին փոխանունութիւն: ՊԱՏԵՐԸ ՑՆՑՈՂ ԱՂՕԹՔՆԵՐ – չափազանցութիւն, որով ըսել կ'ուզէ, որ մեր եկեղեցւոյ արարողութիւնները կը փափկացնեն ամէնէն քարացած հոգիներն անգամ: ԻԶՈՒՅԻՆ – ըսել՝ իջեցուցին: ԿԵՆՍԱՌՈՂՁ – կեանքով լեցուն. առողջ: ՀԱՅ ՈՒ ԳԻՆԻՈՎ – ըսել՝ հաց ու գինիով. խորհրդանիշ՝ Քրիստոսի արեան ու մարմնին: ՏՕԹԱԿԷՁ – տաքէն այրած. կիզիչ: ՇՈՒՇԱՆ – ձերմակ ծաղիկ մը. անմեղութեան խորհրդանիշ: ՇԱՐԱԿԱՆԻ ԳԵՏ – եկեղեցական երաժշտութիւնը արտայայտուած է գետ փոխաբերութեամբ: Ան կը լուայ հաւատացեալներու հոգիները: ԶՐԱՀԱՆ-ԴԵՐՁ – զրահ: Կազմուած է զրահ եւ հանդերձ (զգեստ) բառերէն: ԴԱՇՈՅՆ – կարճ ու կոր սուր: ԲՈՄԲԻՒՆ – թնդիւն. թմբուկի ու փողի ռազմա-կան հնչիւն:

Լուսանկար՝ Ռաֆֆի Էլէյճեանի:

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔ ԵՒ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒՄ

«Եկեղեցին Հայկական» քերթուածը մաս կը կազմէ բանաստեղծի հայերգութեան, հայրենասիրական բանաստեղծութիւններու շարքին: Եկեղեցին հաւատքի հաստատութիւն է, որ ունի ձեւ ու բովանդակութիւն: Ան կերպա-

րանք կը ստանայ պատմութեան ընթացքին խորապէս դառնալով մեզ մեր հաւատքին կապող ազգային հաստատութիւն մը, որ այսօր ալ իր անփոխարինելի դերը ունի մեր անհատական թէ հաւաքական կեանքին մէջ:

Այս հաստատուն բովանդակութեան կողքին քերթուածը օժտուած է ձեւի առաւելութիւններով, մանաւանդ հարուստ պատկերաւորութեամբ եւ արտայայտչական միջոցներով, ինչպէս՝ համեմատութիւն, փոխաբերութիւն, խորհրդանիշ, մակդիր, այլաբանութիւն, հակադրութիւն, փոխանունութիւն, յարակրկնութիւն, չափազանցութիւն եւ այլն:

Խորքի եւ ձեւի այս առաւելութիւններով Վահան Թէքէեանի «Եկեղեցին Հայկական» քերթուածը կը դառնայ բանաստեղծական գլուխ-գործոց մը:

Ա. ԵՒ Բ. ՏՈՒՆԵՐՈՒՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒՄԸ

Ա. տունին մէջ բանաստեղծը «ծննդավայր» փոխաբերութեամբ կը յայտնէ, որ մենք եկեղեցւոյ մէջ Մկրտութեան խորհուրդով հայ քրիստոնեայ կը ծնինք: Ապա կու տայ մեր եկեղեցւոյ ներքին Ֆիզիքական քանի մը գիծերը՝ իր պարզ, բայց խորհուրդ ունեցող կառոյցով, իր խորհրդաւորութեամբ, իր հիւրընկալ գաւիթով, լայնախոհ բեմով, մեզ փրկութեան նաւահանգիստ առաջնորդող խորանով: Քարայրի հետ համեմատութիւնը եկեղեցւոյ սրբութիւնը կը շեշտէ, որովհետեւ անոր հիմնադիրը՝ Քրիստոս, ծնաւ քարայրի մը մէջ:

Բ. տունին մէջ բանաստեղծը «աչքս գոց կը տեսնեմ» հակադրութեամբ կը յայտնէ, որ մենք եկեղեցին բնազդով կը ճանչնանք, ապա մէկական փոխանունութիւններով կու տայ անոր ներքին բովանդակութիւնը կազմող գիծերը՝ իր սրբապատկերներով (մանկադէմ Յիսուս), հաւատացեալներուն մատուցած նուէրներով (խունկ) եւ հոգեցունց աղօթքներով (աղօթք, ընթերցուած, շարական...): Վերջին տողի չափազանցութեամբ կ'արտայայտէ այն միտքը, որ մեր եկեղեցւոյ արարողութիւնները կը փափկացնեն նոյնիսկ քար սիրտերը:

● *Գրէք Ա. տունին գաղափարները արտայայտող փոխաբերութիւնները, մակդիրները, հակադրութիւններն ու համեմատութիւնները:*

● *Գրէք Բ. տունին գաղափարները արտայայտող փոխանունութիւններն ու հակադրութիւնները:*

Գ., Դ. ԵՒ Ե. ՏՈՒՆԵՐՈՒՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒՄԸ

Գ. եւ Դ տուներուն մէջ կը ներկայացնէ հայկական եկեղեցին իբրեւ մեր հոգեւոր կեանքը պաշտպանող հաստատութիւն (բերդ): Մէկական այլաբանութեամբ կը նշէ, որ մեր հայրերը անոր շէնքին ձեւ տունին երկրային նիւթերով (քար), անոր սրբութիւնը երկինքէն իջեցուցին (ցօղ առ ցօղ...) ու նոյնացան անոր հետ: Այսպիսով հայ եկեղեցին կը դառնայ ազգային հաստատութիւն, ուր Ս. Հաղորդութեան խորհուրդով մենք հաղորդ կը դառնանք ոչ միայն Աստուծոյ, այլեւ մեր անցեալին հետ, մեր նախահայրերուն հետ՝ հաց ու զինին որպէս անոնց խորհրդանիշը ընդունելով:

Ե. տունին մէջ ցոյց կը տրուի եկեղեցւոյ դերը մեր անհատական կեանքին մէջ, որով ան կեանքի տազնապաններուն մէջ մեզի խաղաղութիւն կու տայ, լքուածութեան մէջ՝ կենդանութիւն, մեր կիրքերուն մէջ՝ զգաստութիւն: Այս գաղափարները արտայայտուած են երկուքական փոխաբերութիւններու հակադրութեամբ: Վերջին տողի այլաբանութիւնն ու շուշան խորհրդանիշը ցոյց կու տան, որ եկեղեցին կը մաքրէ մեր հոգիները մեղքերէ:

● *Գրէք Գ. եւ Դ. տուներուն մէջ այս գաղափարները արտայայտող փոխաբերութիւնները, այլաբանութիւններն ու խորհրդանիշը:*

● *Գրէք Ե. տունին մէջ այս գաղափարները արտայայտող փոխաբերութիւնները, հակադրութիւնները, այլաբանութիւններն ու խորհրդանիշը:*

ՎԵՐՋԻՆ ՏՈՒՆԻՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒՄԸ

Վերջին տունին մէջ բանաստեղծը կ'ընդգծէ հայ եկեղեցւոյ դերը մեր ներկային ու ապագային մէջ: Առաջին երկու տողերու այլաբանութեամբ ցոյց կու տայ, որ եկեղեցին մեզ անմահութեան (երկինք) տանող «գաղտնի ճամբայ մը ունի», որովհետեւ ան մեր Փիղիքական եւ հոգեւոր ինքնութիւնը պաշտպանող գրահն է, իսաչը չարը վանող մեր զէնքն է, անոր դօղանջները մեզ զգաստ պահող հրաւէր են, իսկ շարականները՝ մեր յաղթերգները: Եկեղեցւոյ գոյութիւնը մեր յաղթանակն է:

● *Գտէ՛ք այս տունին գաղափարները արտայայտող այլաբանութիւնն ու փոխաբերութիւնները:*

ԼԵՂՈՒԱԿԱՆ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

● **Պարզեցէ՛ք եկեղեցւոյ ներքնամասին վերաբերող հետեւեալ տեղերը.**– խորան, բեմ, դաս, աւանդատուն, մկրտութեան աւազան, նախագաւիթ, գմբէթ:

● **Իսկական բարդութիւնները կրնան ըլլալ անյօդակապ (ջրվէժ՝ ջուր-վէժ) եւ ա յօդակապով (զանձատուն՝ զանձ-ա-տուն):**

Բայց չարք մը իսկական բարդութիւններ ունին ե յօդակապ, ինչպէս՝ հաշուեյարդար(հաշիւ-ե-յարդար):

Ե յօդակապը չչփոթել իա կապակցութեամբ առաջացած ե-ին հետ, ինչպէս՝ ոսկի-ա-գոյն՝ ոսկեգոյն:

Որոշեցէ՛ք, թէ ստորեւ բերուած բառերուն մէջ ե-ը ուր յօդակապ է, ուր՝ իա կապակցութենէն առաջացած հնչիւն: Տարբադաղրեցէ՛ք:

հաշուեկչիո	ծաղկեփունջ
զինետուն	հաշուեփակ
հաշուետոմս	ծաղկեպսակ
դարեվանք	արծուերոյն
զինեգոյն	հոգեզաւակ

● **Յապաւումը բառին մէջ մէկ վանկին կամ քանի մը հնչիւններու կորուստն է: Վ. Թէքէեան ունի զրահանդերձ (զրահ-ա-հանդերձ) բառը, ուր յապաւուած է հա վանկը: Հա վանկի կորուստ կայ նաեւ աշխարհայեացք (աշխարհ-ա-հայեացք) եւ շնորհանդէս (շնորհ-ա-հանդէս) բառերուն մէջ: Ասոնք հեղինակային յապաւումներ են: Կան շատ բառեր, որոնց յապաւումը եղած է ժամանակի ընթացքին: Այդպիսի բառեր են ստորեւ բերուածները: Կրնա՞ք վերականգնել անոնց բուն ձևը:**

Ասատուր	Թէկուզ	այժմ
մօքրիկ	ցը՛	հօբար
Եղսօ	վարպետ	Կարօ

ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄՆԱԿԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐ

Դերբայական դարձուածքին անդամներուն պաշտօնը որոշելու համար պէտք է զայն ստորադաս նախադասութեան վերածել: Հոն ինչ պաշտօն որ կ'ունենայ բառը՝ նոյն պաշտօնը կ'ունենայ դերբայական դարձուածքին մէջ, իբրեւ լրացում դերբային: Դերբային լրացումները կը կոչուին նախադասութեան կողմնակի անդամներ: Միայն կողմնակի ենթական երբեմն կ'արտայայտուի սեռական հոլովով:

Եղբօրս ինծի զրկած գիրքը այսօր ստացայ:

Եղբօրս ինծի զրկած - դերբայական դարձուածք

Վերածենք բարդ ստորադասական նախադասութեան.

Այսօր ստացայ այն գիրքը, զոր եղբայրս զրկած էր ինծի:

Ո՞ր գիրքը: - **զոր եղբայրս զրկած էր ինծի:** - որոշիչ ստորադաս նախադասութիւն:

Արդ լուծենք ստորադաս նախադասութիւնը.

Եղբայրս - ենթակայ, գոյ. հասարակ անուն, ուղղ. հլվ., եզ., Գ. դէմք, որոշեալ «ս» ստացական յօդով:

Ղրկած էր - պարզ ստորոգիչ, ներգործական բայ, բաղադրեալ դիմաւոր բայ, սահմ. եղանակ, յարակատար անկատար, եզ., Գ. դէմք:

Ինծի - յանգման անուղղակի խնդիր, անձ. դեր., եզ., Ա. դէմք:

Զոր - յարաբերական դերանուն «գիրքը» յարաբերեալին, ուղիղ խնդիր, հայց. հլվ., եզ., Գ. դէմք:

Արդ լուծենք դերբայական դարձուածքը.

Եղբօրս ինծի զրկած - որոշիչ դերբայական դարձուածք «գիրքը» որոշեալին:

Ղրկած - գլխաւոր անդամ որոշիչ դերբայական դարձուածքին, յարակատար դերբայ:

Ինծի - կողմնակի յանգման անուղղակի խնդիր «զրկած» դերբային, անձնական դերանուն, տրական հոլով, եզակի, Ա. դէմք:

Եղբօրս - կողմնակի ենթակայ «զրկած» դերբային, սեռական հոլով, եզակի, Գ. դէմք, որոշեալ «ս» ստացական յօդով:

Կապով դերբայական դարձուածքը կը լուծենք հետեւեալ ձևով.

Տուն հասնելուս պէս դասի սկսայ:

Տուն հասնելուս պէս - ժամանակի պարագայ կապով դերբայական դարձուածք:

Պէս - յետադաս իսկական կապ:

Հասնելուս - կապի խնդիր եւ գլխաւոր անդամ ժամանակի պարագայ կապով դերբայական դարձուածքի, անորոշ դերբայ, տրական հլ., որոշեալ «ս» ստացական յօդով:

Տուն - կողմնակի տեղի պարագայ, գոյ. հասարակ ան., հայց. հլ., եզ., Գ. դէմք, անորոշ:

● **Լուծեցե՛ք հետևեալ պարզ նախադասութիւնները:**

Մարդը ըսելիքը ըսաւ:

.....

.....

.....

Գուն կրցածիդ չափ կե՛ր:

.....

.....

.....

.....

Ընկերոջս մեկնելը ուչ իմացանք:

.....

.....

.....

.....

.....

Յուշատետրիս մէջ գրելիքներդ որոչէ՛:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Բուսաբանական պարտէզին արծիւ մը ունենալը լսած էինք:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Ննդիրը արժիւին ողջ չբռնուին էր:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Եղբօրս շաբաթ մը առաջ դրկած ծրարը հայրս այսօր ստացաւ նամակատան միջոցով:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ԹԱՏՐՈՆԸ

Պետրոս Արամեան
(1849-1891) Համլեթի
դերով:

Ագնի- Հրաշեայ
(1853-1920):

Սիրանոյշ (1857-1932):

Վահրամ Փափազեան
(1888-1968) Օթէլլոյի
դերով:

Զարթօնքի շրջանէն սկսեալ թատրոնը մեծ դեր ունեցաւ մեր ժողովուրդի գեղարուեստական, ազգային եւ բարոյական դաստիարակութեան մէջ:

Դպրոցական թատրոնէն անկախ՝ առաջին արհեստավարժ թատրոն-կրկէսը Յովհաննէս Գասպարեանի Արամեան Թատրոնն է, հիմնուած՝ 1846ին, իսկ առաջին թատրոնը՝ Արեւելեան Թատրոնը, 1861ին: 1868ին Յակոբ Վարդուբեանը կը հիմնէ Օսմանեան Թատրոնը, ուր կը ներկայացուին հայերէն եւ թրքերէն ողբերգութիւններ, կատակերգութիւններ, օփերէթներ: Անոնք գործած են Կ. Պոլսոյ մէջ:

Արեւելահայ առաջին արհեստավարժ թատրոնը կը ստեղծուի 1863ին, Թիֆլիս, զոր կը ղեկավարէ Գէորգ Չմշկեանը: Այնուհետեւ կը ստեղծուին տարբեր թատերական ընկերութիւններ, որոնք լայն գործունէութիւն կ'ունենան նաեւ Պաքու, Երեւան, Մոսկուա: Ասոնց խաղացանկին մէջ հիմնական տեղ ունէին Գաբրիէլ Սունդուկեանի, Յակոբ Պարոնեանի, Շիրվանզադէի եւ Վըրթմանէս Փափազեանի կատակերգութիւններն ու տրամաները:

Ռուս-թրքական պատերազմէն (1877-1878) ետք արեւմտահայ թատրոնի աստղը խամբեցաւ համիտեան բոնակարութեան ու ծանր գրաքննութեան հետեւանքով: Սակայն այնտեղ պարբերաբար գործող թատրոններուն մէջ հասակ առած դերասանական խումբեր անցան Կովկաս եւ արեւելահայ բեմին վրայ զարգացուցին հայ դերասանական արուեստը, ինչպէս՝ Պետրոս Աղամեանը, Սիրանոյշը, Մարտիրոս Մնակեանը, Ազնիւ-Հրաչեան եւ Վահրամ Փափազեանը:

Պատահական չէ, որ արեւմտահայ մեծ թատերագիր Լեւոն Շանթի թատերախաղերը առաջին անգամ բեմ կ'ելլեն արեւելահայ բեմին վրայ:

ԼԵՒՈՆ ՇԱՆՅ (Լեւոն Սեդրոսեան, 1869, Պոլիս - 1951, Պէյրուօ)

փորձած է գրական բոլոր սեռերն ալ: Ունի բանաստեղծութիւններ, վէպեր ու թատերախաղեր: Մեծ է յատկապէս իբրեւ թատերագիր: Իր թատերախաղերն են «Ճամբուն Վրայ», «Ուրիշի Համար», «Եսի Մարդը», «Հին Աստուածներ», «Ինկած Բերդի Իշխանուհին», «Կայսրը», «Օշին Պայլ», «Շղթայուածը»: Առաջին երեքը իրենց նիւթը կը քաղեն ժամանակակից կեանքէն, իսկ միւսերը՝ պատմութենէն:

Շանթի հերոսները գաղափարապաշտ տիպարներ են:

- Ի մի բերէ՛ք Լեւոն Շանթի կեանքին ու գործին մասին ձեր գիտելիքները:

ՀԻՆ ԱՍՏՈՒԱԾՆԵՐ

ՎԱՆԱՀԱՅՐԸ.- (Կու գայ խորքէն ծանր ու տխուր: Բոլորը գլուխ կու տան: Լուռ, երկար նայուածք մը կը նետէ խուճբին վրայ) Բոլո՞րդ ներկայ էք:

ԶԱՅՆ ՄԸ.- Այո՛, վանահա՛յր:

ՎԱՆԱՀԱՅՐԸ.- (Կը նստի բարձր քարի մը: Սպասողական լռութիւն) Բան ունիմ ձեզի ըսելու: (Կը մտածէ) Կը տեսնէ՞ք այս եկեղեցին, որ գրեթէ աւարտած է արդէն եւ ուր բաւական ժամանակէ ի վեր մեր աղօթքները կը խնկենք մեր Աստծուն. այս եկեղեցին... այս եկեղեցին նուիրուած չէ՛ մեր Աստծուն:

Ընդհանուր զարմանք ու շարժում:

ՍԻՄՈՆ ՎԱՆԱԿԱՆԸ.- Ի՞նչ ըսիր, վանահա՛յր:

ՎԱՆԱՀԱՅՐԸ.- Այս եկեղեցին նուիրուած չէ՛ մեր Աստծուն: Այս եկեղեցին, երբ ես կը շինէի, ես դեռ կտրուած չէի աշխարհէն... (Շշուկներ) Ես կը կարծէի, թէ կտրուած եմ: Մենք բոլորս ալ, որ թողեր ենք աշխարհը ու եկեր անապատ, մեր հոգիին խորքը դեռ մեծ կտոր մը աշխարհք էինք բերեր մեզի հետ. ներքին վայելքի ծածուկ կարօտ մը, քողարկուած հաճոյքներու բարակ ծարաւ մը, մեր անցած կեանքի, կռուի ու յուզումներու ամբողջ նուրբ ու կաշուն ցանց մը, եւ ակամայ վերյուշներ: Այս բոլորը դեռ մեզի հետ էր, երբ այս եկեղեցին կը շինէինք: Այդ ծածուկ, քողարկուած յուզումներն են շիներ այս եկեղեցին. աշխարհէն անապատ եկած, մեզի հետ ներս սպրդած աշխարհի այդ կտորն է շիներ այս եկեղեցին: Աշխարհի՛նն է այդ եկեղեցին, մեր Աստծունը չէ՛: Ատոր կամարները պէտք է քանդուին:

ԶԱՅՆԵՐ.- (Ապշած, սարսափած) Քանդուի՞ն... քանդուի՞ն:

ԱԴԱՄ ՎԱՆԱԿԱՆԸ.- Մեր եկեղեցին քանդուի՞ :
ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՎԱՆԱԿԱՆ ՄԸ.- Մեր նոր եկեղեցին քանդուի՞ :
ՎԱՆԱՀԱՅՐԸ.- Այո՛, պէտք է քանդենք ու շինենք նո՛րը :
ՁԱՅՆԵՐ.- (Ձարմանք ու հեգնութիւն) Նո՞րը... նո՞րը...
ԱԴԱՄ ՎԱՆԱԿԱՆԸ.- Շինենք նո՞րը :
ՎԱՆԱՀԱՅՐԸ.- Նո՛րը : Եւ նոր եկեղեցին պիտի շինենք մե՛նք՝ ինքներս : Աշխարհէն եկած դրամը աշխարհիկ զգացումներու նուէրն է, աշխարհէն եկած վարպետները աշխարհիկ հասկացողութիւններ են, աշխարհի արուեստը : Մարդս ի՛նք միայն կրնայ շինել իր Աստծուն նուիրուած տաճարը, ի՛ր մէջքովը, ի՛ր ձեռքերովը, ի՛ր խելքովը : Թէ ի՛նչ ձեւ է ունենալու մեր նոր եկեղեցին, դեռ ես ինքս ալ որոշ չգիտեմ . ա՛յ, կը նստինք միասին ու կը խորհինք . կը խորհինք ու կը ստեղծենք :
ԾԵՐՈՒՆԻ ՎԱՆԱԿԱՆԸ.- Մենք ի՞նչ արհեստաւորներ ենք, վանահայր . մենք ի՞նչ կրնանք շինել, դիցո՛ւք, եթէ ուզենք ալ :
ՎԱՆԱՀԱՅՐԸ.- Կա՛մքը, ծերունի, ուզէ՛ ու կը շինես, եթէ մանանելի չափ հաւատք ունենաս քո կամքիդ :
ԾԵՐՈՒՆԻ ՎԱՆԱԿԱՆԸ.- Է՛, անցեր են այն ժամանակները :
ՎԱՆԱՀԱՅՐԸ.- Ո՛չ, չե՛ն անցեր . դեռ չե՛ն եկեր այդ ժամանակները . իմ նոր եկեղեցիիս մէջէն պիտի երթանք դէպի այդ ժամանակները :
ԾԵՐՈՒՆԻ ՎԱՆԱԿԱՆԸ.- Լսէ՛, վանահայր, լսէ՛ ինծի, ես ծերունի մարդ եմ : Դուն շատ ես կարդացեր ու խախտեր ես ուղեղդ : Քո բռնած ճամբադ ծոռ ճամբայ է : Մի չարչարեր գլուխդ, այդ ճամբան հրետիկոսներուն ճամբան է :
ՎԱՆԱՀԱՅՐԸ.- (Հպարտ) Այդ ճամբան առաքեալներու ճամբան է . այդ ճամբով է անցեր ինքը՝ Քրիստոս :
ՂԱԶԱՐ ՎԱՆԱԿԱՆԸ.- Ո՛ւ... կը լսէ՞ք :
Շ շուկ ու վրդովում :
ԾԵՐՈՒՆԻ ՎԱՆԱԿԱՆԸ.- Մի՛ խօսիր այդպէս անմիտ, վանահայր :
ԱԴԱՄ ՎԱՆԱԿԱՆԸ.- Ո՛չ ալ այդպէս մեծամիտ :
ԱՆՏՈՆ ՎԱՆԱԿԱՆԸ.- Եւ ձգէ հանգիստ մեզի ու մեր եկեղեցին . մեզի պէտք չեն նոր ձեւի շէնքեր . այս ձեւն է մեզի մեր պապերէն աւանդ հասեր :
ՎԱՆԱԿԱՆ ՄԸ.- Մենք ո՛չ քարտաշ ենք, ո՛չ ալ վարպետ :
ԱԴԱՄ ՎԱՆԱԿԱՆԸ.- Եւ չենք եկեր հոս պատեր քանդելու, պատեր շինելու :
ՈՒՐԻԾ ՎԱՆԱԿԱՆ ՄԸ.- Մենք եկեր ենք հոս հանգստանալու :
ՁԱՔԱՐԻԱ ՎԱՆԱԿԱՆԸ.- Այո՛, հանգստանալու ու աղօթելու :
ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՎԱՆԱԿԱՆ ՄԸ.- Եւ ինչո՞ւ քանդենք մեր նոր շինած սիրուն աղօթատեղին . ոչինչ չեմ հասկնար . մի՞ տքն ինչ է, ինչո՞ւ :

ՁԱՔԱՐԻԱ ՎԱՆԱԿԱՆԸ.- Որուն վրայ այսքան ծախս է թափուեր, այսքա՛ն աշխատանք:

ՂԱԶԱՐ ՎԱՆԱԿԱՆԸ.- Եւ ի՞նչ ըսենք իշխանին, իշխանուհիին, որոնք հոգացեր են բոլոր ծախքը:

ՁԱՅՆԵՐ.- (Խառն) Ի հարկէ՛, ի հարկէ՛... իշխանը... իշխանուհին...

ՁԱՔԱՐԻԱ ՎԱՆԱԿԱՆԸ.- Եւ ո՞վ կու տայ այն ատեն տասը չափ ցորենը, պարէնը, այսքան նուէրը:

ՁԱՅՆԵՐ.- (Խառն) Ի հարկէ՛, ի հարկէ՛... ցորենը... պարէնը...

ԱԴԱՄ ՎԱՆԱԿԱՆԸ.- Հանգիստ թող մեզի եւ մեր ապրուստը:

ՁԱՔԱՐԻԱ ՎԱՆԱԿԱՆԸ.- Քու շինելիք եկեղեցին հաց կու տա՞յ մեզի:

ԴԱԻԻԹ ՎԱՆԱԿԱՆԸ.- Որքան ալ ըլլայ մեր սեղանը սակաւ, բայց հաց պէտք է, որ ապրինք:

ԾԵՐՈՒՆԻ ՎԱՆԱԿԱՆԸ.- Որ կեանքի հոգը չխեղդէ մեզի:

ՄՈՎՍԷՍ ՎԱՆԱԿԱՆԸ.- Որ մեր աղօթքը չխանգարի:

ԾԵՐՈՒՆԻ ՎԱՆԱԿԱՆԸ.- Ուշքի եկո՛ւր, վանահայր, քանի կանուխ է, ու թո՛ղ մեր անապատը խաղաղ ու հանգիստ:

ՎԱՆԱՀԱՅՐԸ.- (Նախ շուարածի պէս է այս տարափին տակ, ետքը գլուխը վեր կ'առնէ, կը նայի շրջապատողներուն տեսակ մը ապշուեցած) Դո՛ւք... հո՛ս իմ շուրջս, ե՞ս... հո՛ս կեցած ձեր մէջը... Ե՛ս ձեր վանահայրը, դո՛ւք իմ միաբանութիւնս, ի՛մ իսկ հիմնած: (Ժպտուն) Միաբանութի՛ւն, ի՛նչ միութիւն ձեր ու իմ մէջ... (Աչքերը շփելով) Կարծես կապը կ'իյնայ աչքերէս: Ի՞նչպէս է եղեր, որ ես չեմ հասկցեր այսքա՛ն պարզ բանը, այսքան ակնյայտնի: Մինչեւ հո՛ս, մինչեւ անապատ կրցեր ենք միասին: Մինչեւ հոս ես կրնայի բերել ձեզի, մինչեւ հոս կարելի է բերել մարդը, բայց հոսկէ անդին... Հոսկէ անդին մարդ ինքը պիտի երթայ: Ճշմարիտը դո՛ւք էք. այդ եկեղեցին պէտք է մնայ, ա՛ն է ձեր եկեղեցին, գացէ՛ք, գացէ՛ք ներս. ան կու տայ ձեզի անվե՛րջ աղօթքներ ու մխիթարանք. ան կը բանայ ձեզի արքայութեան դռները, կ'ազատէ ձեզի բոլոր սատանանե-

Փանոս Թերլեմէզեան, «Սեւան», 1917:

րէն, ան ձեզի ձեր հացն ալ կու տայ ու ձեր հանգիստը՝ գացէ՛ք, գացէ՛ք ներս ու խաղաղութիւնը թող ըլլայ ձեզի հետ: Իսկ իմ փնտուածս աստիկա չէ. իմ փնտուածս աշխատանքն է, ներքին անդուլ ու անկաշկանդ որոնումը՝ ներքին անվերջ նուաճումները բարձունքէ բարձունք, պարիսպէ պարիսպ, տարակոյսներու անդունդներուն վրայէն, ելքերով ու անկումներով. անդադար խոյանք մը դէպի ճշմարտութիւնը: Գացէ՛ք, գացէ՛ք ներս, դուք ձեր եկեղեցին, ես ալ երթամ շինեմ ի՛մ եկեղեցիս. բայց այս անգամ՝ ե՛ս, միա՛յն ես, եւ կերտուածք մը, որ վայել ըլլայ իմ Աստծու բնակութեանը, որու կամարներուն տակ իմ խնկելիք աղօթքիս ո՛չ մէկ բառը կեղծ չհնչէ, ո՛չ մէկ բառի արձագանգը դատարկ չհնչէ:

ԴԱԻԻԹ ՎԱՆԱԿԱՆԸ.- (Ծաղրով) Ատ ո՞ւր պիտի շինես, վանահայր, քու նոր կերտուածքը:

ՂԱԶԱՐ ՎԱՆԱԿԱՆԸ.- (Ծաղրով) Եւ ինչէ՞, կրանի՞դ պիտի ըլլայ, թէ մարմար:

ՎԱՆԱՀԱՅՐԸ.- Կրանիդ ու մարմար, որձաքար ու ամէն տեսակ քար ես կը թողնեմ աշխարհի աստուածներուն: Իմ տաճարիս հիմքը իմ բանականութիւնս պիտի ըլլայ, սիւները իմ կամքս է, ու գմբէթն ալ ըլլալու է հաւատքս:

ԾԵՐՈՒՆԻ ՎԱՆԱԿԱՆԸ.- Շատ խախուտ է, վանահայր, նոր շէնքիդ հիմքը:

ՎԱՆԱՀԱՅՐԸ.- (Անփոյթ) Խախուտ է՝ կը փլի:

ԴԱԻԻԹ ՎԱՆԱԿԱՆԸ.- Եւ այն ատե՞ն:

ՎԱՆԱՀԱՅՐԸ.- Կը շինեմ նորը:

ԾԵՐՈՒՆԻ ՎԱՆԱԿԱՆԸ.- Բայց աստիկա վերջ չունի:

Գրակալ, փայտ, 1164, ԱՄԻ:

ՎԱՆԱՀԱՅՐԸ.- Կ'ուզէիր որ վե՞րջ ունենար: Քանի կ'ապրինք՝ շինենք պիտի. պիտի շինենք մեր Աստծուն՝ իր տաճարը. շինենք ու փլենք, շինենք ու քանդենք. շինենք ու շինենք միշտ, բայց երբե՛ք, երբե՛ք հաւարտենք: Հէնց որ աւարտի, ա՛լ տաճար չէ Աստծու, այլ... (Եկեղեցին մատնանիշ) կռատուն:

ՂԱԶԱՐ ՎԱՆԱԿԱՆԸ.- (Կատաղի) Կը հայհոյէ, կը հայհոյէ մեր Աստծուն:

ՎԱՆԱՀԱՅՐԸ.- Ամէնէն ստոր հոգիները միայն հայհոյել կրնան այն Աստծուն, որուն երբեմն երկրպագեր են: Բայց կը տեսնեմ՝ ալ մենք իրար չենք հասկնար: Մնաք բարով, ձեր Աստուածը ձեզի հետ:

Կ'ուզէ երթալ՝ Աբեղան առաջ կու գայ ու ճամբան կը կտրէ:

ԱԲԵՂԱՆ.- Կեցի՛ր:

ՎԱՆԱՀԱՅՐԸ.- Ի՞նչ է: Գուցէ կ'ուզես նորէն ինծի հետ, աբեղա՛յ: Եկո՛ւր, քու հոգիդ թռիչք ունի, ես գիտեմ:

ԱԲԵՂԱՆ.- Կեցի՛ր: Ըսէ՛, քու այդ նոր շէնքէդ երեւա՞յ պիտի արեւի ծագումը:

ՎԱՆԱՀԱՅՐԸ.- Մոռցի՛ր արեւն ու իր ծագումը, որ ծագի քեզի ծագումնաբուն ծագումը, որ արեւէ քեզի արեւներուն արեւը:

ԱԲԵՂԱՆ.- Կեցի՛ր: Ըսէ՛, քու այդ նոր շէնքէդ լսուի՞ պիտի, տե՛ս, այս աղմուկը... (Խորքը մատնանիչ ընելով) Կը լսե՞ս:

ՎԱՆԱՀԱՅՐԸ.- Ի՞նչ աղմուկ, այդ լսուողը ծովն է ալեկոծ:

ԱԲԵՂԱՆ.- Այո՛, ատիկա՛:

ՎԱՆԱՀԱՅՐԸ.- Քու փնտռածդ մանո՛ւկ մարդուն կառուցած առաջին եկեղեցին է, նախնակա՛նը:

ԱԲԵՂԱՆ.- Չէ՛, ալ ինծի չես խաբեր քու ադ արհամարհոտ բառերովդ: Խօսէ՛ շիտակ, ըսէ՛, հասնելո՞ւ է քու եկեղեցիդ ծովուն ձայնը:

ՎԱՆԱՀԱՅՐԸ.- Իմ եկեղեցիս չէ հասնելու ո՛չ մէկ արտաքին յուզում, ո՛չ մէկ արտաքին աղմուկ: Եթէ կ'ուզես ինծի հետ՝ յոյսդ կտրէ արեւէն ու ծովէն:

ԱԲԵՂԱՆ.- (Ճամբայ տալով) Անցի՛ր այն ատեն:

ՎԱՆԱՀԱՅՐԸ.- (Հեռանալով) Ափսո՛ս, աբեղա՛յ, քու միտքդ երբեմն թեւեր ունէր: (Գուրս):

ԱԲԵՂԱՆ.- (Ետեւէն) Ափսո՛ս, վանահայր, քու սիրտդ երբեմն թեւեր ունէր:

ԿՈՅՐ ՎԱՆԱԿԱՆԸ.- (Երկու ձեռքերը պարզելով) Ե՛ս... Ե՛ս կ'ուզէի քեզի հետ...

ՁԱՅՆԵՐ.- Կո՛յրը... Կո՛յրը...

ԼԵՒՈՆ ՇԱՆԹ

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԳՐԱՆՔ

Սեւանայ վանքի եկեղեցին եւ վանականները պայմանական տարրեր են այստեղ: Եկեղեցին հոս կը խորհրդանշէ մարդու իտեալը կեանքին մէջ: Վանականներուն համար կառուցուող եկեղեցին կը բաւարարէ իրենց աշխարհիկ եւ հոգեւոր պէտքերը, Աբեղան ուրիշ տեղ կը փնտռէ իր երազները, բնութեան եւ աշխարհիկ կեանքին մէջ, մինչ վանահօր մտապատկերին մէջ գտնուող եկեղեցին իմացական գերագոյն իտեալն է: Վանահայրը կը խորհրդանշէ այն գաղափարապաշտ մարդը, որ կատարելութեան ու գերագոյն ճշմարտութեան կը ձգտի, ան հաւատքի, կամքի, անվերջ որոնումի ու բանականութեան տիպարն է, որուն համար ճշմարտութիւնը միշտ աւելի հեռուն է անկէ, որուն կը հասնինք: «ՇԻՆՆՔ ՈՒ ՇԻՆՆՔ միշտ, բայց երբե՛ք, երբե՛ք չաւարտենք: Յէնց որ աւարտի՝ ա՛լ տաճար չէ Աստծու, այլ...կռատուն» կ'ըսէ ան: Այս պատճառով ալ ան կ'որոշէ քանդել նորակառոյց եկեղեցին, երբ կ'իմանայ, որ իշխանուիին զայն կառուցել կու տայ ի յիշատակ իրենց ասպրած սիրոյն, հետեւաբար ան աշխարհիկ ասրումներու պտուղ է եւ Աստուծոյ չի պատկանիր:

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԿՊՉՈՒՆ – փակող, մածուցիկ: ԱԿԱՄԱՅ – չուղելով: ԱՇԽԱՐ ՀԻԿ – կենցաղապէր, աշխարհային: ԴԻՑՈՒՔ – ենթադրենք, համարենք: ՄԱՆԱՆԵՆ – Բոյս, որու սերմէն կծու համեմ կը պատրաստեն: ՀԵՐԵՏԻԿՈՍ – հերձուածող, աղանդաւոր, անջատողական: ՍԱԿԱԻ – քիչ, նուազ: ԱՆԴՈՒԼ – անդադար, միշտ գործող: ԱՆԿԱՇԿԱՆԴ – ազատակամ, համարձակ: ՈՐՈՆՈՒՄ – փնտռուիք, պրպտում: ՏԱՐԱԿՈՅՍ – կասկած, երկմտութիւն: ԽՈՅԱՆՔ – սլացք, թոհչք, վերացում: ԲԱՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ – մտածողութիւն, դատողութիւն, խելք: ԿՌԱՏՈՒՆ – կուռքերու տաճար, մեհեան: ՍՏՈՐ – ցած, նուաստ, գետնաքարչ:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

- 1.- Ըստ վանահօր՝ իր իսկ շինած եկեղեցին ինչո՞ւ նուիրուած չէ Աստուծոյ:
- 2.- Հին եկեղեցին քանդել առաջարկելով ի՞նչը կ'ուզէ քանդել ան:
- 3.- Վանահօր առաջարկին դէմ ինչո՞ւ կ'ընդվզին ա) ծերունի, բ) Անտոն , գ) Զաքարիա եւ դ) Ղազար վանականները:
- 4.- Բոլորը այս վանքին մէջ ի՞նչ գտած ըլլալուն համար գոհ են, թուեցէ՛ք:
- 5.- Ի՞նչ կը փնտռէ վանահայրը: Ի՞նչ է «անդադար խոյանք մը դէպի ճշմարտութիւնը»:
- 6.- Վերջ ունի՞ր այս որոնումը: Ի՞նչ կ'ըսէ վանահայրը:
- 7.- Աբեղան, որ յայտնապէս ոտմանթիկ հոգի մըն է, ո՞ւր կը փնտռէ գեղեցկութիւնն ու կատարելութիւնը: Ի՞նչ կը խորհրդանշեն արեւն ու ծովը:
- 8.- Ինչպէ՞ս կը բացատրէք այն, որ միայն կոյր վանականը կը հետեւի վանահօր:

ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Լեւոն Շանթ արեւմտահայերէնը արեւելահայերէնին մօտեցնելու յայտնի ճիգով մը լեզուական ի՞նչ միջամտութիւն ըրած է վարի նախադասութիւններուն մէջ: Բացատրեցէ՛ք, ապա ուղղեցէ՛ք:

Լսէ՛ ինծի:

Հանգիստ թո՛ղ մեզի եւ մեր ապրուստը:

Կ'ազատէ ձեզի բոլոր սատանաներէն:

Կեանքի հոգը չխեղդէ մեզի:

ՇԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Զեր մէկ ծրագիրին իրագործման մէջ ի՞նչ դեր կրնայ ունենալ վանահօր հետեւեալ խօսքը.

Կա՛մքը, ծերունի՛, ուզէ՛ ու կը շինես,
եթէ մանանեխի չափ հաւատք ունենաս քու կամքիդ:

ՀԱՄԱՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Գլխավոր նախադասութիւնը կրնայ մէկէ աւելի ստորադաս նախադասութիւններ ունենալ: Եթէ մէկ գլխավոր նախադասութեան կապուած են երկու կամ աւելի համադաս ստորադաս նախադասութիւններ՝ ասոնք կը կոչուին **համաստորադասական նախադասութիւններ**:

Ես գիւղ կը մեկնիմ, որպէսզի հայրս տեսնեմ ու վայելեմ բնութիւնը: «Հայրս տեսնեմ»+«վայելեմ բնութիւնը» նախադասութիւնները իրարու համադաս են եւ իրարու կապուած՝ ու համադասական շաղկապով, սակայն երկուքն ալ ստորադաս են «Ես վաղը գիւղ կը մեկնիմ» գլխավոր նախադասութեան, որուն կապուած են որպէսզի ստորադասական շաղկապով:

● **Նախ ընդգծեցէ՛ք գլխավոր նախադասութիւնը, ապա մէկական շրջագիծի մէջ առէ՛ք համաստորադասական նախադասութիւնները: Որոշեցէ՛ք ստորադասներուն դիրքը, կէտադրութիւնը եւ կապող բառերը:**

- ◆ Որսորդը գնաց, մոռցած թէ լեռը մահուան կը տանի ու իջնելու համար ա՛լ անգամ մըն ալ ճար չկայ:
- ◆ Որսորդը յուսահատի աչքերով հեռուն կը նայի, ուր հորիզոնը կը ցածնայ լեռներուն վրայ ու զանոնք կը գրկէ:
- ◆ Զուրերը բոլորն ալ գետեր են, որոնք չորս կողմի լեռներէն սուր ընթացքով կը վազեն, կը թափին Եփրատի մէջ:
- ◆ Խոտ ծախելով անցուց մանկութեան այն դաժան տարիները, որոնց մէջ մարդը, ապագայ մարդը կը շինուի, եւ ուր կերտուած մարմինը իր կնիքը կու տայ մարդուն մնացած օրերուն:
- ◆ Ասիկա բնական հետեւութիւնն է այն քաջերուն, որոնց դիւցազնագործութիւնները կը դիցաբանէին եւ որոնց հերոսական մահը կ'եղերերգէին պէս-պէս երգերով:
- ◆ Կը մտածեն, թէ այդ վայրերուն մէջ կա՛մ մեծագործութիւն մըն է կատարուած, կա՛մ մեծ նահատակ մըն է ինկած, կա՛մ հրաշք մըն է տեղի ունեցած:

- ◆ Լեռներու մէջ, ուր փշոտ կաղնիներ ու վայրի թթենիներ կը բուսնին, ուր հազարաւոր օտար ծաղիկներ իրենց գեղեցկութիւնը կը բանան ու կը գոցեն, լեռներու մէջ մինակ վայրի անանուխներ չեն ծաղկիր:

- ◆ Ամէն անգամ, որ անվեհեր եւ արկածախնդիր մարդիկ ձեռք դրած էին արծիւի բոյնի մը վրայ եւ յափշտակած էին անոր ձագերը, բախտ չէին ունեցած:

- ◆ Երբ կը բացուի գարունը, եւ դաշտերը կը զարդարուին թաւիչ կանաչով, երբ կը լսուի շինականին անուշ հորովելը՝ աչքերուս դէմ կ'ելլէ իմ հայրենի Մուշը:

Համաստորադասական նախադասութիւնները մէկական դերբայական դարձուածքով կրնան լուծուիլ գլխաւոր նախադասութեան մէջ ու ստեղծել պարզ նախադասութիւն մը:

Ես գիւղ կը մեկնիմ, որպէսզի հայրս տեսնեմ ու վայելեմ բնութիւնը:
Հայրս տեսնելու եւ բնութիւնը վայելելու համար ես գիւղ կը մեկնիմ:

● *Վերի համաստորադասական նախադասութիւններէն հետեւեալները վերածեցէ՛ք պարզ նախադասութեան:*

Ջուրերը բոլորն ալ գետեր են, որոնք չորս կողմի լեռներէն սուր ընթացքով կը վազեն եւ կը թափին Եփրատի մէջ:

.....
.....
.....

Կը մտածեն, թէ այդ վայրերուն մէջ կա՛մ մեծագործութիւն մըն է կատարուած, կա՛մ մեծ նահատակ մըն է ինկած, կա՛մ հրաշք մըն է տեղի ունեցած:

.....
.....
.....

Երբ կը բացուի գարունը, եւ դաշտերը կը զարդարուին թաւիչ կանաչով, երբ կը լսուի շինականին անուշ հորովելը՝ աչքերուս դէմ կ'ելլէ իմ հայրենի Մուշը:

.....

.....
.....
Որսորդը գնաց, մոռցած թէ լեռը մահուան կը տանի ու իջնելու համար
ա՛լ անգամ մըն ալ ճար չկայ:

.....
.....
.....

Համաստորադաս նախադասութիւնները կրնան իրարմէ անկախ ըլլալ
ու չկապուիլ իրարու համադասութեամբ, երբ անոնցմէ իւրաքանչիւրը
գլխաւոր նախադասութեան տարրեր մէկ անդամին լրացումը ըլլայ:
Այսպէս՝

Քոյրս, որ համալսարանը աւարտեց, երեւան մեկնեցաւ, որովհետեւ հոն գործ գտաւ:

Քոյրս երեւան մեկնեցաւ: – Գլխաւոր նախադասութիւն:

Որ համալսարանը աւարտեց միջադաս ստորադաս նախադասու-
թիւնը, իբրեւ որոշիչ ստորադաս նախադասութիւն, «որ» յարաբերա-
կանով կապուած է գլխաւոր նախադասութեան «քոյրս» անդամին:

Որովհետեւ հոն գործ գտաւ ստորադաս նախադասութիւնը, իբրեւ
պատճառի պարագայ ստորադաս նախադասութիւն, «որովհետեւ»
ստորադասական շաղկապով կապուած է գլխաւոր նախադասութեան
ստորոգիչին (ինչո՞ւ մեկնեցաւ):

● Որոշեցէ՛ք ստորադաս նախադասութիւնները, դիրքը, կապող բա-
ռերը եւ գլխաւոր նախադասութեան ո՛ր անդամը փոխարինող կամ
լրացնող ըլլալը:

◆ Մեր տղայութեան, երբ դեռ 8-9 տարեկան խլէզներ էինք, կը նա-
խանձէինք այդ մեծ մարդուն, որ չամչնալով կ’երթար ասոր անոր ձեռքը
լիզելու տասը փարայի համար:

◆ Դասը, զոր չէի հասկցած, այսօր կրկնուեցաւ, որովհետեւ դասըն-
կերներս ալ չէին հասկցած:

◆ Կինը, որ դրացուհիս էր, կը կարծէր, թէ վտանգը անցուցած է:

◆ Գիրքերս, զորս խնամքով կը պահէի, եւ քարտէզներս, որոնք
հազուադիւտ են, նուիրեցի զարմիկիս:

ԱՐԵՒԵԼԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ի. դարու սկիզբը, Զարական Ռուսիոյ մէջ ծաւալած դասակարգային սուր պայքարները, հայ-թաթարական կռիւները, հայ ազգային-քաղաքական կեանքին վրայ պետական հսկողութեան խիստ միջոցառումները որոշապէս ալեկոծեցին արեւելահայոց կեանքը: Այսուհանդերձ ազգային-քաղաքական, հոգեւոր ու մշակութային կեանքը շարունակեց բեղմնաւոր գործունէութիւն ունենալ: Արեւմտահայոց ազատագրական պայքարի գլխաւոր մարմինները տակաւին Կովկաս կը գտնուէին: Գրական ու արուեստի արեւմտահայ շատ գործիչներ գործունէութեան լայն ասպարէզ ձեռք կը բերէին Կովկասի մէջ:

Արեւելահայ գրականութեան ու մշակութային կեդրոնը շարունակեց մնալ գլխաւորաբար Թիֆլիսը: Մոսկուան ու Ս. Փեթերսպուրկը կը շարունակէին ռուսական մշակութային բարերար ազդեցութեան ազբիւրները ըլլալ:

Ի. դարուն արեւելահայ գրական արձակի մէջ տիրապետող դէմքերը կը շարունակէին մնալ ԺԹ. դարու 90ականներէն եկող դէմքերը, որոնց վրայ աւելցան Դերենիկ Դեմիրճեանն ու Ստեփան Զօրեանը, իսկ բանաստեղծութեան մէջ Յովհաննէս Թումանեանէն ետք ժողովրդական բանաստեղծի հետզհետէ մեծ հռչակ ձեռք բերաւ Աւետիք Իսահակեանը: Արեւելահայ բանաստեղծութեան գագաթը կը նկատուի Վահան Տէրեանը:

ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ (1869-1923) հայ նոր գրականութեան ամենէն ժողովրդական գրողը եղաւ ամէն տարիքի ու զարգացումի ընթերցողներուն համար: Իր պատմուածքները, արձակ ու չափածոյ հեքիաթները, բանաստեղծութիւնները, քառեակներն ու պոէմները կը մնան հայ գրականութեան ամենէն աւելի ընթերցուած գործերը:

ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԻՆ

Նա մեծ էր հողով, արիւնով: - Արմատներ ունէր նա հողում:
Իր երգերը գեղջուկ նայիրցու քրտինքով էր նա ողողում:
Հանճարեղ երգերում նրա իր երգերի արեւն էր շողում:-
Նա մեծ էր հողով, արիւնով:- Արմատներ ունէր նա հողում:

ԵՂԻՇԷ ՉԱՐԵՆՑ

ՀԻՆ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Կանաչ, վիթխարի ընկուզենու տակ,
Իրենց հասակի կարգով ծալպատակ,
Միասին բազմած,
Մի շրջան կազմած,
Քէֆ էին անում
Եւ ուրախանում
Մեր հսկայ պապերն ու մեր հայրերը՝
Գիւղի տէրերը:

Մենք, առոյգ ու ժիր գեղջուկ մանուկներ,
Երեք դասընկեր,
Նրանց առաջին գլխաբաց կանգնած,
Ձեռքներս խոնարհ սրտերնիս դրած,
Ձիլ, ուժեղ ձայնով նրանց սպասում,
Տաղ էինք ասում:

Երբ զուարթաձայն մեր երգը լոց՝
Մոայլ թամաղէն պեխերն ոլորեց,
Նրա հետ վերցրին լիք բաժակները
Բոլոր մեծերը
Ու մեզ օրհնեցին.- «Ապրէ՛ք, երեխէ՛ք,
Բայց մեզ պէս չապրէք...»:

Ժամանակ անցաւ, նրանք էլ անցան,
Ջուարթ երգերս վշտալի դարձան.
Եւ ես յիշեցի մեր օրը լալիս,
Թէ մեզ օրհնելիս
Ինչո՛ւ ասացին.- «Ապրէ՛ք, երեխէ՛ք,
Բայց մեզ պէս չապրէք»:

Խաղաղուժի՛ն ձեզ, մեր անբախտ պապեր,
Ձեզ տանջող ցաւը մեզ էլ է պատել:
Այժմ, տխրութեան թէ քէֆի ժամին,
Մենք էլ՝ օրհնելիս մեր զաւակներին՝
Ձեր խօսքն ենք ասում. - «Ապրէ՛ք, երեխէ՛ք,
Բայց մեզ պէս չապրէ՛ք»:

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՎԻԹԽԱՐԻ - հսկայ, յաղ-
թանդամ:
ՀԱՍԱԿ - արեւ.՝ տարիք:
ԾԱԼ ՊԱՏԱԿ - ծնկածալ:
ԳԵՂՋՈՒԿ - գիւղացի:
ԱՌԱՋԻՆ - արեւ.՝ առջեւ:
ՍՊԱՍԵԼ - արեւ.՝ սպասա-
ւորել, ծառայել:
ՏԱՂ ԱՍԵԼ - երգել:
ՄՌԱՅԼ - մութ, անլոյս, խո-
ժոռ:
ԹԱՄԱԴԱ - կերուխումի
սեղանները գլխաւորող
անձ:
ՈԼՈՐԵԼ - փաթթել, գալարել,
պրկել:
ԼԻՔ - արեւ.՝ լեցուն:
ԵՐԵՆԷՔ - արեւ.՝ երեխաներ:
ՕՐՀՆԵԼԻՍ... ԼԱԼԻՍ - արեւ.
բայական դերբայ՝ «օրհ-
նելու ատեն», «լալու
ատեն»:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

- 1.- Ներկայացուցե՛ք տեղն ու պահը պատմուող դրուագին:
- 2.- Գիւղի մեծերը ինչո՞ւ կ'ըսեն. «Ապրե՛ք, երեխե՛ք, բայց մեղ պէս չապրէք»:
- 3.- Ինչո՞ւ այդ տղաքը տարիներ ետք նոյնը կը կրկնեն իրենց զաւակներուն: Յիշեցե՛ք Յովհ. Թումանեանի ապրած ժամանակաշրջանին (1869-1923) Հայաստանի ամէնէն աղէտալի դէպքերը:

ՀԱՅՈՑ ԼԵՌՆԵՐՈՒՄ

Մեր ճամփէն խաւար, մեր ճամփէն գիչեր,
Ու մենք անհատնում
Էն անլոյս մթնում
Երկա՛ր դարերով գնում ենք դէպ վեր
Հայոց լեռներում,
Դժար լեռներում:

Տանում ենք հնուց մեր գանձերն անգին,
Մեր գանձերը ծով,
Ինչ որ դարերով
Երկնել է, ծնել մեր խորունկ հոգին
Հայոց լեռներում,
Բարձր լեռներում:

Բայց քանի անգամ չէկ անապատի
Օրդունները սեւ
Իրարու ետեւ
Եկա՛ն գարկեցին մեր քարւանն ազնիւ
Հայոց լեռներում,
Արնոտ լեռներում:

Ու մեր քարւանը չփոթ, սոսկահար,
Թալանուած, ջարդուած
Ու հատուած-հատուած
Տանում է իրեն վէրքերն անհամար
Հայոց լեռներում,
Սուգի լեռներում:

Ու մեր աչքերը նայում են կարօտ՝

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՆՀԱՏՆՈՒՄ - անսպառ:
ԷՆ - Թումանեան կը սիրէ գործածել այձէ հնչիւնափոխուած ձեւերը, ինչպէս այս, այդ, այն դերանուններու դիմաց՝ էս, էդ, էն ձեւերը, ծայր՝ ծէր, փայտ՝ փէտ, հայր ու մայր՝ հէր ու մէր եւ այլն:
ԴԺԱՐ - դժուար:
ՀՆՈՒՑ - հին օրերէն մնացած:

Հեռու աստղերին,
Երկնքի ծէրին,
Թէ ե՞րբ կը բացուի պայծառ առաւօտ
Հայոց լեռներում,
Կանաչ լեռներում:

ԵՐԿՆԵԼ – ծնունդ տալ, ստեղծել:
Շէկ – ոսկի կարմիր, աւազազոյն:
ՕՐԳՈՒ – խուժան, խաժամուժ:
ՔԱՐԻԱՆ – ըսել՝ կարաւան:
ԱՐՆՈՏ – արինոտ:
ՇՓՈԹ – իրարանցում, տագնապ:
ՍՈՍԿԱՀԱՐ – սաստիկ վախցած:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

- 1.- Բանաստեղծը ի՞նչ բանի կը նմանցնէ ժողովուրդի գոյատեւումը:
- 2.- Իւրաքանչիւր տունի վերջին տողին մէջ «**դժուար... բարձր... արնոտ... սուգի... կանաչ լեռներում**» արտայայտութիւնները փոխաբերաբար լեռներո՞ւն կը վերաբերին, թէ հայոց պատմութեան: Բացայայտեցէ՛ք իւրաքանչիւր մակդիրին իմաստը:
- 3.- Երկրորդ տունին մէջ ի՞նչ են «**մեր գանձերը ծով**»: Թուեցէ՛ք հայ ժողովուրդի հոգեւոր եւ նիւթական հարստութիւններէն քանի մը հատը:
- 4.- Երրորդ տունին մէջ որո՞նց համար կ'ակնարկէ «**չէկ անապատի օրդունները սեւ**» արտայայտութեամբ: Թուեցէ՛ք մեր երկիր ներխուժած անոնցմէ ոմանք:
- 5.- Այս եւ նախորդ քերթուածները իրենց վերջաւորութեամբ հայ ժողովուրդի ո՞ր յատկանիշով կը նմանին իրարու:
- 6.- Թումանեանը նոյն ձեւով պիտի վերջացնէ՞ր իր այս երկու քերթուածները, եթէ մեր օրերուն ապրած ըլլար: Ինչո՞ւ:

ՔԱՌԵԱԿՆԵՐ

- 1 -

Ո՛վ իմանայ՝ ո՛ւր ընկանք,
Քանի՛ օրուայ հիւր ընկանք,
Սէրն ու սիրտն էլ երբ չկայ՝
Կրա՛կ ընկանք, զո՛ւր ընկանք:

- 2 -

Քանի՛ ձեռքից եմ վառուել,
Վառուել ու հուր եմ դառել,
Հուր եմ դառել՝ լոյս տուել,
Լոյս տալով եմ սպառուել:

- 3 -

Մի հաւք զարկի ես մի օր,
Թո՛ւա՛, զնաց վիրաւոր:
Թո՛չում է միշտ իմ մտքում
Թե՛ւր արնոտ ու մոլոր:

ՔԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԶՈՒՐ – պարապ, անօգուտ:
ԱՆՑ ԵՆ ԿԱՑԵԼ – արեւլ՝
անցած գացած են:
ՀԻՄԻ – բրբռ.՝ հիմա:
ՀԱԻՔ – թոչուն:
ՄՈԼՈՐ – շեղ, ծուռ:
ՅԱՐ – միշտ, շարունակ:

- 4 -

Մնացել է բերդը մեզ,
Յաղթանակի երթը մեզ.
Անց են կացել՝ ով կային,
Հիմի կը գայ հերթը մեզ:

- 5 -

Հէյ ազահ մարդ, հէյ անգոհ մարդ, միտքդ երկար, կեանքդ կարճ,
Քանի քանիսն անցան քեզ պէս, քեզնից առաջ, քո առաջ.
Ինչ են տարել նրանք կեանքից, թէ ինչ տանես դու քեզ հետ,
Խաղաղ անցիր, ուրախ անցիր երկու օրուան էս ճամփէդ:

- 6 -

Կեանքս արի հրապարակ, ոտքի կոխան ամէնքի.
Խափան, խոպան ու անպտուղ, անցաւ առանց արդիւնքի:
Ինչքան ծաղիկ պիտի բուսնէր, որ չբուսաւ էս հողին...
Ինչ պատասխան պիտի ես տամ հող ու ծաղիկ տուողին....:

- 7 -

Հազար տարով, հազար դարով առաջ թէ ետ, ինչ կայ որ.
Ես եղել եմ, կամ, կը լինեմ յար ու յաւէտ, ինչ կայ որ.
Հազար էսպէս ձեւեր փոխեմ, ձեւը խաղ է անցաւոր,
Ես միշտ հոգի, տիեզերքի մեծ հոգու հետ, ինչ կայ որ:

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔ

*Քառեակը քառատող ոտանաւորով աւարտուն բանաստեղծութիւն է: Ան միջին հայերէնի մէջ կը կոչուէր **հայրէն**, իսկ ժողովրդական բանահիւսութեան մէջ՝ **խաղիկ**: Արեւելեան բանաստեղծութեան մէջ յայտնի են Օմար Խայյեամի **քառեակները** (ռուպայի): Քառեակը ընդհանրապէս կ'ունենայ խոհական-փիլիսոփայական բովանդակութիւն:*

Իր քառեակներով մեր առաջին յայտնի բանաստեղծը եղաւ Թումանեան: Ան իր քառեակներուն մէջ կ'արժարժէ կեանքի ու մահուան, բարի ու չար գործի, համերաշխութեան ու մարդասիրութեան, մարդու հոգեւոր բարձր արժանիքներու գաղափարները: Թումանեանի քառեակները կ'արտացոլեն մեր ժողովուրդի իմաստութիւնը:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

1.- **Հետեւեալ բառերը իբրեւ վերնագիր ընտրեցէ՛ք վերի քառեակներուն համար: – խղճահարուժիւն, մարմին ու հոգի, մարդասիրութիւն, նուիրում, խրատ, ափսոսանք, յաղթանակները մնայուն չեն:**

2- Քառեակները երբեմն կ'ունենան յանգաւորման իւրայատուկ կերպ: Կ'ունենան ներքին յանգ, որ, ի հակադրութիւն տողավերջի յանգին կամ արտաքին յանգին, կը հանդիպի տողին մէջ վերջին հատածին սկիզբը կամ անկէ առաջ, այսպէս՝ վարի քառեակին մէջ ներքին յանգ կը կազմեն ուր, հիւր եւ զուր բառերը, իսկ տողերը կը վերջանան նոյն բառով, որ վերջոյթ կը կոչուի, ինչպէս վարի քառեակին մէջ ընկանք բառը: Քառեակին երրորդ տողը յանգէ ազատ կը մնայ:

Ով իմանայ՝ / ո՛ւր ընկանք,
 Քանի՛ օրուայ / հիւր ընկանք,
 Սէրն ու սիրտն էլ երբ չկայ՝
 Կրակ ընկանք, / զո՛ւր ընկանք:

● Ներքին յանգ ու վերջոյթ փնտոցէ՛ք միւս քառեակներուն մէջ:

ԼՈՒՍԱԻՈՐՉԻ ԿԱՆԹԵՂԸ

Կէս գիշերին կանթեղը վառ
 Կախ է ընկած երկնքից,
 Լուսաւորչի կանթեղն անմար
 Հայոց մթնած երկնքից:

Կախ է ընկած առանց պարան
 Արագածի կատարին,
 Ու սեղանից հսկայական
 Լոյս է տալիս աշխարհին:

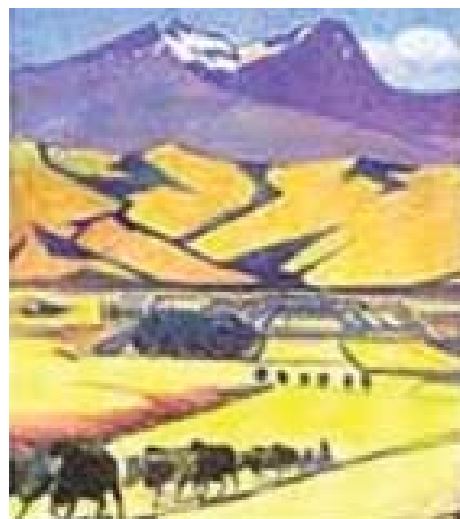
Լոյս է տալիս երկար դարեր
 Ու վառու՛մ է միշտ անչէջ
 Սուրբի մաքուր արցունքները
 Իւրի տեղակ նորա մէջ:

Երբ պատում է մութ խաւարը
 Չնաշխարհիկ մեր երկրին,
 Երբ տիրում է ահն ու վախը
 Թոյլ, կասկածոտ սրտերին,

Ով անմեղ է լիքը սիրով
 Ու հաւատով անսասան,
 Ով նայում է վառ յոյսերով
 Դէպի Հայոց ապագան,-

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԿԱՆԹԵՂ - առաստաղէն կախ ճրագ:
 ԿԱՆ Է ԸՆԿԱԾ - արեւլ.՝ կախուած է:
 ՀՍԿԱՅԱԿԱՆ ՍԵՂԱՆ - փոխ.՝ երկինք:
 ԱՆՇԷՋ - անմար:
 ԻՒՂԻ ՏԵՂԱԿ - իւրի փոխարէն:
 ՉՆԱՇՆԱՐՀԻԿ - չտեսնուած, անզու-
 գական:
 ԱՆՍԱՍԱՆ - անխախտ, անխորտա-
 կելի:
 ՄՇՏԱՎԱՌ - միշտ վառած:

Մարտիրոս Սարեան,
 «Արագած», 1925:

Նա կը տեսնի էն մշտավառ
Ջահը կախուած երկնքից,
Ասես՝ Աստծոյ աչքը պայծառ
Հսկում է ցած երկնքից:

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԴԻՐԱՆՔ

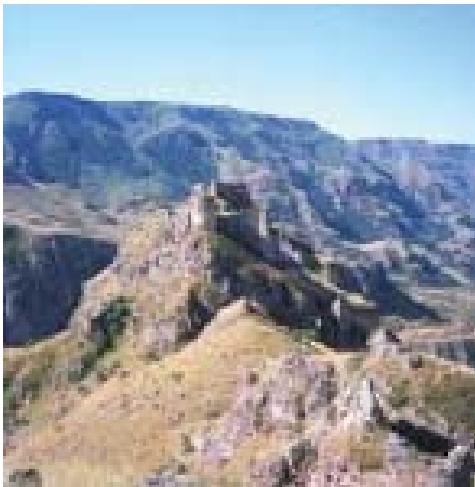
Յովի. Թումանեան ունի պատմողական բնոյթի ոչ ծաւալուն չափածոյ գործեր, որոնց միւթը կու գայ ժողովրդական գրոյցներէ («Մի Կաթիլ Մեղր», «Շունն ու Կատուն»), հեքիաթներէ, («Չարին Վերջը», «Սուտիկ Որսկանը») եւ աւանդութիւններէ («Լուսաւորչի Կանթեղը», «Ախթամար», «Փարուանա», «Աղանու Վանքը»):

«Լուսաւորչի Կանթեղը» բանաստեղծութեան մէջ Թումանեան մշակած է համանուն աւանդութիւնը, ըստ որուն, Գր. Լուսաւորչի մահէն ետք Արագածի վրայ կ'երեւի աստղ մը, որ իբրեւ թէ Սուրբին արցունքներով վառող կանթեղ մըն է: Ժողովուրդը կը հաւատայ, որ անիկա կը հսկէ հայոց աշխարհին վրայ ու մեր ժողովուրդի դժուար օրերուն կ'երեւի միայն անոնց, որոնք անմեղ են, բարեպաշտ ու մեր ժողովուրդի պայծառ ապագային հաւատացող: Ասիկա մեր ժողովուրդի հաւատքին արտացոլումն է անկասկած:

Նոյն աւանդութիւնը մշակած են նաև Յովի. Յովհաննէսեան եւ Վահան Թէքեան:

ԹՄԿԱԲԵՐԴԻ ԱՌՈՒՄԸ

ՆԱԽԵՐԳԱՆՔ

Թմուկ բերդը, Ջալախք:

Հէ՛յ, պարոններ, ակահ՛ջ արէք
Թափառական աշուղին,
Սիրո՛ւն տիկնայք, Ջահէ՛լ տղերք,
Լա՛ւ ուչ գրէք իմ խաղին:

Մենք ամէնքս հիւր ենք կեանքում
Մեր ծննդեան փուն օրից,
Հերթով գալիս, անց ենք կենում
էս անցաւոր աշխարհից:

Անց են կենում սէր ու խնդում,
Գեղեցկութիւն, գանձ ու գահ,
Մահը մերն է, մենք՝ մահիւնը,
Մարդու գործն է միշտ անմահ:

Գործն է անմահ, լա՛ւ իմացէք,

Որ խօսուում է դարէ դար,
Երնէկ նրան, որ իր գործով
Կ'ապրի անվերջ, անդադար:

Չարն էլ է միշտ ապրում անմեռ,
Անէծք նրա չար գործին,
Որդիդ լինի, թէ հէրն ու մէր,
Թէ մուրազով սիրած կին:

Ես լաուլթեան խօսքն եմ ասում,
Որ ժպտում է մեր սրտին,
Ով չի սիրում, թէկուզ տուշման,
Լաւ արարքը լաւ մարդին:

էյ, լա՛ւ կենաք, ակա՛նջ արէք,
Մի բան պատմեմ հիմի ձեզ,
Ոսքս, տեսէք, ո՞ւր է գնում,
Քաջ որսկանի կիւլի պէս:

1

Նատիր Շահը զօրք հաւաքեց,
Զօրք հաւաքեց անհամար,
Եկաւ Թմկայ բերդը պատեց,
Ինչպէս գիշերն էն խաւար:

- Հէյ, քա՛ջ Թաթուլ,- կանչեց Շահը,-
Անմա՞հ էիր քեզ կարծում.
Ե՛կ, բերել եմ ես քու մահը,
Ի՞նչ ես թառել ամրոցում:

- Մի՛ պարծենայ, գոռո՛ղ Նատիր,-
Պատասխանեց էն հսկան,
Գլխովը շատ ամպեր կ'անցնին,
Սարը միշտ կայ անսասան:

Ասաւ, կանչեց իր քաջերին,
Թուրը կապեց հաւլունի,
Թռաւ, հեծաւ նժոյգ իր ձին,
Դաշտը իջաւ արիւնի:

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԶԱՀԷԼ - պրս.՝ երիտասարդ:
ՈՒՇ ԳՆԵԼ - ուշադրութիւն
դարձնել:

ՓՈՒՃ - պարապ. անիմաստ:

ՄՈՒՐԱԶ - պրս.՝ փափաք:

ՏՈՒՇՄԱՆ - պրս.՝ թշնամի:

ԿԻԻԼԼԷ - պրս.՝ գնդակ՝ զէնքի:

ԱՄՐՈՑ - պաշտպանական
կառոյց. բերդ:

ԳՈՌՈԶ - ինքնահաւան. ամ-
բարտաւան:

ՀԱԻԼՈՒՆԻ - առասպելական:

ՆԺՈՅԳ - ընտիր ձի. երիվար:

ԻՐԱՆ - Պարսկաստան:

ԹՈՒՐԱՆ - թրքական աշխարհ:

ՈՂԶ - բոլոր. ամբողջ:

ԱՆՅԱՂԹ - անպարտ:

ԱՆՆԿՈՒՆ - անպարտելի.
անընկճելի:

ԲԱԲԱՆ - պատերազմական
գործիք, որով մեծ քարեր կը
նետէին բերդին պատերը
քանդելու համար:

Թումանեանի լեզուին յատուկ են խօսակցական լեզուի բառաձեւերը, ինչպէս՝ հէրն ու մէր, էս, էդ, էն, ականջ անել, ուշ դնել, տղերք, ասաւ եւ այլն, նոյնպէս պարսկերէն-թրքերէն ծագումով բառերը, որոնք դարձեալ կու գան խօսակցական լեզուէն, ինչպէս՝ Չահէլ, մուրազ, տուշման, կիւլէ եւ այլն: Ասոնք կը նկատուին Թումանեանի լեզուին խոցելի երեսը:

Ուագմերթ,
հայ մանրանկարչութիւն:

Ու քառսուն օր, քառսուն գիշեր
Կոիւ տուին անդադար,
Ընկան քաջեր, անթիւ քաջեր
Բերդի գլխին՝ հաւասար:

Իրան, Թուրան, ողջ եկել են,
Թաթուլն՝ անյաղթ, աննկուն,
Զօրք ու բաբան խորտակուել են,
Նրա բերդը միշտ կանգուն:

Ու միշտ ուրախ, յաղթանակով
Իր ամրոցն է դառնում նա,
Սպասում է էնտեղ կինը,
Զահել կինը սեւաչեայ:

ՎԵՐՆԱԳԻՐԻ ԹԵԼԱԳԻՐԱՆՔ

Պոէմը չափածոյ գրուածքներուն մէջ ամէնէն ընդարձակն է, որ կ'ունենայ թէ՛ պատմողական եւ թէ՛ քնարական բովանդակութիւն: Պատմողական բաժինին մէջ կը պատմուի դէպք մը. ունի միջավայր, ժամանակ, դերակատարներ եւ գործողութիւններ: Կ'ունենայ բանաստեղծական մուտք մը, որ նախերգանք կը կոչուի:

Յովհ. Թումանեան գրած է չարք մը պոէմներ, որոնց նիւթը մեծ մասով քաղած է գիւղական կեանքէն, ինչպէս՝ «Լոռեցի Սաքօն», «Հառաչանքը», «Մարօն», «Անոյշ»ը, որ իր գլուխ-գործոցն է:

Յովհ. Թումանեանի պոէմներէն երկուքը վերածուած են օփերայի: Արմէն Տիգրանեան գրած է «Անոյշ» օփերան, իսկ Ալ. Սպենդիարեան՝ «Ալմաստ»ը, «Թմկաբերդի Առումը» պէտմի հիմքով:

«Թմկաբերդի Առումը» տասներկու մասով պոէմ մըն է. ունի նախերգանք: Այստեղ բերուած են նախերգանքն ու առաջին մասը:

«Թմկաբերդի Առումը» պոէմի միւթը կու գայ պատմական գրոյցէ մը: Նատիր Շահր կ'ուզէ գրաւել Ջաւախքի թմուկ բերդը, որուն տէրը՝ քաջ ու հայրենասէր թաթուլ իշխանը, քաջաբար կը դիմադրէ ու միշտ պարտութեան կը մատնէ թշնամիին զօրքը: Նատիր Շահր կը դիմէ դաւադրութեան...: Խաբուելով՝ դաւադրութեան մասնակից կը դառնայ թաթուլի կինը՝ Թմկաբերդի իշխանուհին: Նախերգանքը, ուր բանաստեղծը պատմական գրոյցը փոխանցող աշուղի դերով հանդէս կու գայ, բարի եւ չար գործի մասին խոհական բանաստեղծութիւն մըն է: Վերջերգին մէջ աշուղը կ'եզրակացնէ.

Անց ենք կենում... Միայն անմահ
Գործն է խօսուում լաւ ու վատ.
Ա՛խ, երանի՜ ով մա՛րդ կը գայ
Ու մարդ կ'երթայ անարատ:

ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ԿԱՐԳԻ ՍՏՈՐԱԴԱՍ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԻՒՆ

Ստորադաս նախադասութիւնը կրնայ իր կարգին ստորադաս նախադասութիւն մը ունենալ: Այդպիսի նախադասութիւնը կը կոչուի երկրորդական կարգի ստորադասա նախադասութիւն:

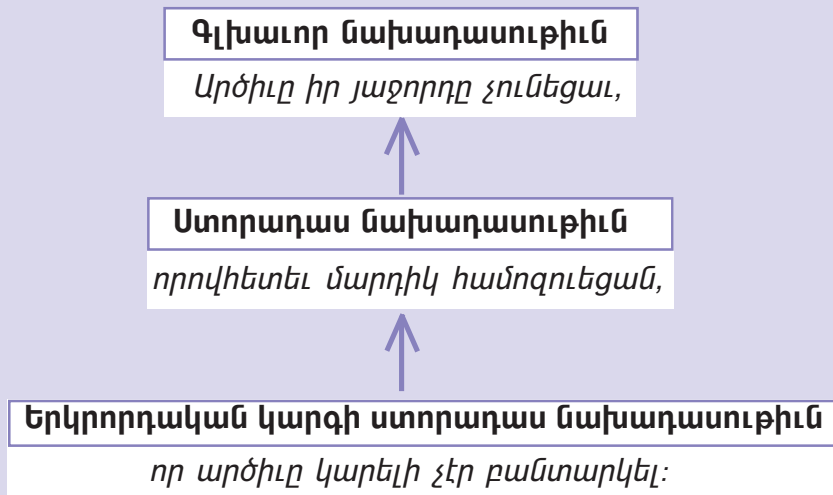
Արծիւը իր յաջորդը չունեցաւ, որովհետեւ վերջապէս մարդիկ համոզուեցան, որ արծիւը բանտարկել կարելի չէր:

Արծիւը իր յաջորդը չունեցաւ: - Ասիկա գլխաւոր նախադասութիւն է:
- Ինչո՞ւ յաջորդը չունեցաւ:

- Որովհետեւ վերջապէս մարդիկ համոզուեցան: - Ասիկա գլխաւոր նախադասութիւնը լրացնող պատճառի պարագայ ստորադաս նախադասութիւն է:
- Ի՞նչ բանի համոզուեցան:

- Որ արծիւը բանտարկել կարելի չէր: - Ասիկա ստորադաս նախադասութիւնը լրացնող վերաբերութեան անուղղակի խնդիր ստորադաս նախադասութիւն է, այսինքն՝ ստորադասին ստորադասն է:

Այս յարաբերակցութիւնը կարելի է արտայայտել հետեւեալ գծապատկերով.

Այսպիսի նախադասութիւնն ալ կրնաս պարզի վերածել: Այսպէս՝ Արծիւը բանտարկել կարելի չըլլալուն մասին / մարդոց համոզուելուն պատճառաւ / արծիւը իր յաջորդը չունեցաւ:

● *Շրջանակի մէջ առէ՛ք գլխաւոր նախադասութիւնը, ապա մէկ գիծով նշեցէ՛ք ստորադաս նախադասութիւնը եւ երկու գիծով՝ երկրորդական կարգի ստորադաս նախադասութիւնը: Որոշեցէ՛ք նախ առաջին, ապա երկրորդական կարգի ստորադաս նախադասութիւններուն պաշտօնները:*

◆ *Կը սիրէինք Աշոտը, որ ոգեկոչուճով կ'արտասանէր Հայ բանաստեղծներէն, երբ որեւէ առիթ ընծայուէր իրեն:*

◆ *Աշխարհիս վրայ կան մարդեր, որոնք կը կարծեն, թէ իրաւունք ունին, մէկու մը գլուխը ցաւցնելու:*

◆ *Մարդիկ կան, որ կը գեղեցկանան, երբ մեռնին:*

◆ *Շատ յուզուեցաւ, երբ իմացաւ, որ տղան յաջողած է:*

◆ *Դուրը միշտ փակ պահեցինք, որպէսզի չնիկը առանձին փողոց չիջնէ, որովհետեւ այնքան մարդամօտ էր, որ կրնար ուրիշի հետ երթալ:*

◆ *Պապիկն զքեզ հողին հետ կապեց ու պսակեց, որ պինդ գրկես զհողն, չթողուս, որ ուրիշներ ձեռքէդ յափշտակեն, դու անհող մնաս, ստրուկ լինիս, երթաս ուրիշի դռներ վարձկան մշակ դառնաս:*

● *Կրնան ըլլալ նաեւ երրորդական, չորրորդական եւ... կարգի ստորադաս նախադասութիւններ: Փորձեցէ՛ք տարբադաղրել Յակոբ Պարոնեանէն քաղուած վարի բարդ նախադասութիւնները, իւրաքանչիւր ստորադասին կարգը եւ պաշտօնը նշելով:*

◆ *Զէք կրնար երեւակայել, թէ որչափ բերկրութիւն պիտի զգամ, եթէ յաջողիմ ձեզմէ ծիծաղներ կ'թել այն դէպքերու, իրերու եւ անձերու վրայ, որոնց պիտի հանդիպիք ձեռատետրիս մէջ:*

◆ *Այն մարդը, որ առանց առաքինի ըլլալու կ'ըսէ, թէ հայրս ազնուական էր եւ ես ալ ատոր համար ազնուական եմ, կը նմանի այն մարդուն, որ առանց բժշկութեան արհեստը սովորելու կ'ըսէ, թէ ես բժիշկ եմ, որովհետեւ հայրս բժիշկ էր:*

◆ *Պատիւ ունիմ յայտարարելու, որ կեանքիս մէջ վաճառական չեմ եղած երբեք եւ լինելու ալ տրամադրութիւն չունիմ, վասնզի խիղճս չի ներեր մէկուկէս ոսկւոյ ուրիշի վաճառել այն ապրանքը, զոր ես մէկ ոսկւոյ գնած եմ:*

ԴԵՐԵՆԻԿ ԴԵՍԻՐՃԵԱՆ (1877, Ախալքալաք -1957, Երեւան) հայկական բարձրագոյն կրթութիւնը կը ստանայ Էջմիածնի Գէորգեան ճեմարանէն եւ Թիֆլիսի Ներսէսեան վարժարանէն, իսկ համալսարանական կրթութիւնը՝ ժնեւ: Իբրեւ ուսուցիչ ծառայած է Թիֆլիս եւ Երեւան: Փորձած է գրական բոլոր սեռերն ալ, գրելով բանաստեղծութիւն, պոէմ, թատերախաղ, պատմուածք, ակնարկ ու վէպ: Յայտնի է «**Քաջ Նազար**» թատերախաղը, որ յօրինուած է ժողովրդական համանուն հեքիաթին հիման վրայ: Իր գլուխ-գործոցը կը նկատուի «**Վարդանանք**» պատմավէպը:

ՀԱՅԸ

Արդեօք մի բան հասկանո՞ւմ էք հայից... Որքա՛ն տարօրինակ, հանելուկային արարած: Որքա՛ն խաբուսիկ: Երեւո՛յթը, ոչ ինքը: Բայց եւ ի՞նչ է ինքը: Իր նկարագիրը:

Որոնում ես իր ինքնութիւնը, գտնում, բայց իսկոյն տեսնում ես, որ դա էլ նորից երեւոյթ է: Անհանգիստ դէմք ունի, չի թողնում նկարես: Իր ցեղային պատկերն էլ տարօրինակ է: Թիւով գրեթէ ամենափոքրն է, տառապանքով՝ ամենամեծը. ժամանակով ամենահինն է, վիճակով՝ ամէնից անփոփոխը: Ամէնից աննպաստը իր երկրի դիրքն է, ինքը՝ ամէնից յամառ կառչած նրան: Որքա՛ն անյոյս է թւում իր ապագան, բայց եւ որքա՛ն յուսացող է նա:

Ասենք՝ իր կեանքում երկու բան բնաւ չտեսաւ. մէկը՝ բախտ, մէկ էլ՝ յուսահատութիւն: Ինչպէ՞ս ճանաչես նրան, ինչպէ՞ս չափես: Իր չափը չափազանց է. զարմանալի՜ հաւասարակշռութիւն, որ ծայրայեղութեան մէջն է: Ապա նայի՛ր. սա է հայը. այս չարչիւն, այս բուրժուան, արարածներից ամենազձուձը: Կարո՞ղ է սա չափել աշխարհիս բարձր բաները իր գրուանքով եւ արչինով: Հանրագուտ գործի եւ ո՛չ մի գրոչ: Բայց մի օր էլ տեսար՝ մեռաւ եւ ողջ կարողութիւնը կտակեց հասարակութեան: Դէ՛, գնա իմացիր ի՞նչ մարդ է հայը:

Ահա նայիր այս բեռնակրին. ի՞նչ է սա. իսկական գրաստ. մէջքին մի սար բեռ՝ ճկում է, մէջքը կոտորում: Աշխատա՞նք է կատարում, թէ ինքնախորտակում: Վրէ՞ժ ունի, ի՞նչ է, իրենից հանելու: Ո՛ւմ դէմ է շարացել, որ իրեն է պատժում: Որքա՛ն ուժ, որքա՛ն աշխատասիրութիւն: Ապա տա՛ր տունդ ծառայ: Անսի՛րտ, անշնորհք, ծոյլ: Ի՞նչ է միտքը. մի փոքրիկ գումար շինէ, գնայ խանութ բաց անի: Մարդը իր հացի եւ գործի տէրն է ուզում լինել եւ ոչ թէ սրա-նրա ծառան: Եւ արդէն հայ նշանակում է տէր: Բայց

տեսե՞լ էք նրան, երբ գաղթական է, ինչ ծոյլ մուրացկան: Ամենաձեռնտու գործը տուր, չի ուզի: Ազգը տայ, ինքը ուտէ: Եւ սա այն գիւղացին է, որ երէկ հողը քանդում էր, չարչարում, հոգի հանում:

Տեսե՞լ էք նրա բնակարանը.- խլուրդի ծակուռ...: Բայց անցի՛ր նրա երկիրը. ի՛նչ հիասքանչ վանքեր, հոյակապ աշտարակներ, գողտրիկ խաչքարեր: Հաւատալ կարելի՞ է, թէ ինքն է շինել այդ բոլորը: Լցրել է իր երկիրը եկեղեցիներով, բայց տարին մի անգամ էլ չի մտնում մէջը աղօթելու: Աղօթք էլ չի անում առօրեայ կեանքում. իր կրօնը երբեք չի քարոզել ուրիշներին: Եւ հաւատալի՞ բան է, որ իր պատմութիւնը ամենամեծ կրօնական պատերազմների պատմութիւն է. եւ այս չաղօթող ցեղի Նարեկացու շուրթերից թռաւ աղօթքի ամենաբարձր թռիչքն առ Աստուած...:

Տեսնել չի կարողանում ծէս, ձեւ, աստիճան, քաղաքավարութիւն: Դիւանագիտութեան մէջ մի բանում շատ հոգածու է.- անկեղծ լինել: Այնքա՛ն անկեղծ եւ միամիտ, որ անկասկածելի խորամանկի եւ կեղծաւորի տպաւորութիւն է անում: «Հապա ճշմարտութի՞ւնը», մտահոգում է նա:

Խոնարհ է Սասունցի Դաւիթի նման եւ անսպասելիօրէն ըմբոստ, հարուածող՝ նրա պէս: Քծնում է, ստրկանում օտարի առջեւ, ինչպէս էր Ձէնով Օհանը, բայց երբ վրայ է հասնում գերագոյն վտանգը, հերոսանում է յանկարծ եւ ծառանում վիշապի նման: Այնտեղ, ուր մի այլ ցեղ ուրիշների միայն սէ՛րը կարող է վաստկել, հայր գտնում է հնարը ատելութիւն առաջ բերելու: Եթէ գժտուեց մէկի հետ, ոխակալ է ինչպէս ուղտը: Իբրեւ ժողովական՝ անմիաբան է, անտանելի խռովարար:

Ո՛ւր յեղափոխութիւն՝ այնտեղ հայութիւն: Իր կռիւր երեք ճակատի վրայ էր միաժամանակ: Շահի դէմ, սուլթանի դէմ, ձարի դէմ: Ասենք ամէն հայ մի փոքր շիրակեցի է Տոն Քիչոտի պէս: Կոտորածներից ամենազարհուրելին ինքը տեսաւ եւ ինքն էր, որ չխրատուեց: Թաթա՛րն է մօտ՝ սպասեց ռուսին: Ռո՞ւսն եկաւ՝ աչքը եւրոպացուն է: Եկաւ անգլիացի՞ն՝ դարձեալ ռուսին է սպասում: Ռո՞ւսն է գալիս՝ չի ընդունում: Ուրեմն իր պետութի՞ւնն է ուզում ստեղծել, չի՞ ուզում ստեղծել, ի՞նչ իմանաս...:

Այսպէս է հայը. չի ուզում, որ իրեն դպչին, մօտենան, սիրեն թէկուզ՝ Նա մեկուսի է, խստակեաց, բայց եւ ազատասէր:

Երբ նայում եմ հային, ինձ թւում է, թէ նրա վիրաւորանքը այն արծուի վիրաւորանքն է, որին ցած են բերել բարձր լեռներից: Չի սիրում ո՛չ ստրկութիւն, ո՛չ երջանկութիւն. գերադասում է տառապանք եւ ազատութիւն: Մաղձոտ է, բայց չունի գձուձ ատելութիւն, որ բարձր լեռներին անծանօթ զգացում է: Գերի արծուի խոր վիշտն է սրտին մէջ: Սա Հայկն է, որին զրկել են կեանքի միակ պայմանից՝ ազատութիւնից:

- Ոչինչ չեմ ուզում ձեզանից,- ասում է նա նեղիչներին,- ձեզ լինի ձեր լուծը, ձեզ լինի ձեր երջանկությունը. գնացե՛ք, ապրեցե՛ք խաղաղ եւ երջանիկ: Եթէ դուք սիրում էք կեանքը, ես սիրում եմ կեանքից աւելի թանկ բանը՝ Ազատությունը:

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԽԱԲՈՒՍԻԿ - ցնորական, խարէական: ԿԱՌՉԻԼ - գօրաւոր կպիլ, փարիլ: ԳՁՈՒՁ - փոքրոզի, ստոր, անարգ, ճղճիմ: ՉԱՐՉԻ - պրս,՝ շրջուն մանրավաճառ: ԲՈՒՐԺՈՒԱ - ֆրնս,՝ քաղքենի, միջակ դրամատէր: ԳՐՈՒԱՆՔ - ցորեն չափելու սնտուկ: ԱՐՇԻՆ - թրք,՝ կանգուն: ԳՐՈՇ - դրուշ: ԳՐԱՍՏ - բեռ կրող անասուն: ՃԿԵԼ - ծոկ, թեքել: ԽԼՈՒՐԳ - դաշտամուկ: ԾԱԿՈՒՌ - ծակ, խոռոչ: ԾԷՍ - կրօնական արարողություն: ԾԱՌԱՆԱԼ - դէմ կենալ, ըմբոստանալ: ՎԻՇԱՊ - առասպելական հրէշ: ԽՈՒՎԱՐԱՐ - խառնակիչ: ՄԱՂ - ՁՈՏ - դառնացած, նախանձոտ: ԽՍՏԱԿԵԱՑ - խստակենցաղ:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ՋՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

- 1.- Ո՞ր գաղափարներուն համաձայն էք անձնապէս:
- 2.- Ո՞ր գաղափարներուն համաձայն չէք ամբողջովին:
- 3.- Այս գրուածքը որոշ ժամանակաշրջանի մը հետքը կը կրէ՞. ցո՛յց տուէք:
- 4.- Ո՞րն է հայուն հիմնական յատկանիշը: Ի՞նչ կ'ըսէ ան:

ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

● **Լրացուցե՛ք յարմար բառով:**- խռովարար, խստակեաց, գեղադասել, դիւանագիտություն:

Թէեւ կենցաղասէր է, բայց ստիպուած է ըլլալ:

Մի՛ ստորադասէք դուք ձեզ, ոչ ալ ուրիշներէն:
..... թող խաղաղութեան համար աշխատի:

Խաղաղասէրներուն մէջ չմտնեն:

● **Արեւմտահայերէնի վերածեցե՛ք այս խօսքը.**

- Ոչինչ չեմ ուզում ձեզանից, ձեզ լինի ձեր լուծը, ձեզ լինի ձեր երջանկությունը. գնացե՛ք, ապրեցե՛ք խաղաղ եւ երջանիկ: Եթէ դուք սիրում էք կեանքը, ես սիրում եմ կեանքից աւելի թանկ բանը՝ Ազատությունը:

.....
.....
.....
.....
.....

ՎԱՀԱՆ ՏԵՐԵԱՆ (1885 -1920) ծնած է Ախալքալաքի Գանձա գիւղը: Քահանայի զաւակ է: Հայկական բարձրագոյն կրթութիւնը կը ստանայ Մոսկուայի Լազարեան ճեմարանէն: Մոսկուայի եւ Ս. Փեթերսպուրկի համալսարաններուն մէջ կը հետեւի հայագիտական եւ արեւելագիտական դասընթացքներու: Խանդավառութեամբ կը կապուի ռուսական յեղափոխական շարժումին: Կը վարակուի թոքախտէ: Կը մեռնի Թուրքմէնիստանի Օրէնպուրկ քաղաքին մէջ:

Վահան Տերեան բանաստեղծի մեծ հռչակը կը պարտի իր առաջին իսկ գիրքին՝ «Մթնշաղի Անուրջներ» (1908): Անոր ամբողջական գործերուն մաս կը կազմեն նաեւ «Փշէ Ծաղիկ», «Գիշեր եւ Յուշեր», «Ոսկէ Հեքիաթ», «Ոսկեշէքա», «Կատուի Դրախտ», «Երկիր Նայիրի»:

Վահան Տերեան ամբողջապէս քնարերգակ է: Անոր քնարերգութեան հիմնական տարրերն են վիշտն ու թախիծը: Աշունը իր սիրած եղանակն է, իրիկունը՝ սիրելի պահը, որովհետեւ երկուքն ալ հոգեվարք մը կ'արտայայտեն: Հեռանալու ցանկութիւն մը կայ միշտ: Մահը բանաստեղծին համար գերագոյն լռութիւնն ու խաղաղութիւնն է: Տերեանի սէրը երազ ու ցնորք է, անանուն կարօտ: Վ. Տերեանի, Մ.Մեծարենցի եւ Ժամանակակից այլ բանաստեղծներու տխրութեան ու մահուան երգերուն բուն պատճառը ոչ միայն իրենց անհատական տխուր ճակատագիրն է, այլեւ ընկերութեան փտածութիւնն ու մանաւանդ խորհրդապաշտ ուղղութեան հիմնական նկարագիրներէն մէկը:

Տերեանի ապրումները սիրելի կը դառնան իր բանաստեղծական չքնաղ արուեստին շնորհիւ, ուր կը գտնենք մեղմութիւն, քնքշութիւն ու հանդարտութիւն: Իր լեզուն արեւելահայերէնի ամէնէն փայլուն իրագործումներէն մէկն է, իր ոտանաւորը ունի բացառիկ կշռոյթ ու երաժշտականութիւն: Խորքի եւ ձեւի այս յատկանիշներով խորհրդապաշտ է եւ արեւելահայ բանաստեղծութեան մեծագոյն գեղապաշտը:

ԱՇՆԱՆ ԵՐԳ

Յրտահաճր, հողմավաճր,
Դողացին մեղմաբար
Տերեւները ղեղին,
Պատեցին իմ ուղին...

Ճաճանչները թօչնան...
Կանաչները աչնան-

Իմ խոհերը մոլար՝
Ցրտահալ, հողմավար...

Կրակներըս անցան,
Ցուրտ ու մէզ է միայն...
Անուրջներս երկնածին
Գնացի՛ն, գնացի՛ն...

ՄՈՒԱՐ – սխալ, շեղած, ծուռ: ՄէԳ – մշուշ, մառախուղ: ԱՆՈՒԻՐՁ – երազ: ԵՐԿՆԱԾԻՆ – երկինքէն իջած, երկնային:

1.- Աչունը ի՞նչ կը խորհրդանշէ բանաստեղծին համար:
2.- Ի՞նչ զուգահեռներ կան աշնան ու բանաստեղծի հոգիին միջև:
3.- Ուտանաւորին մէջ երկու տեղ սուղ «ը» հնչիւնը գրուած է, չափը ճիշդ բերելու համար: Ձափն է 3-3. «Ցրտահալ, /հողմավար»: Ճշդեցէ՛ք միւս տողերուն հատածները:

Ինձ թաղէ՛ք, երբ կարմիր վերջալոյսն է մարում,
Երբ տխուր գգուանքով արեգակը մեռնող
Սարերի արծաթէ կատարներն է վառում,
Երբ մթնում կորչում են ծով ու հող...

Ինձ թաղէ՛ք, երբ տխուր մթնշաղն է իջնում,
Երբ լոռն են օրուայ աղմուկները գուարթ,
Երբ շողերն են մեռնում, ծաղիկները՝ ննջում,
Երբ մթնում կորչում են լեռ ու արտ:

Իմ շիրմին դալկացող ծաղիկներ ցանեցէ՛ք,
Որ խաղաղ ու հանդարտ մահանան.
Ինձ անլաց թաղեցէ՛ք, ինձ անխօս թաղեցէ՛ք.
Լռութի՛ն, լռութի՛ն, լռութի՛ն անսահման...

1.- Ինչո՞ւ մութին ու մթնշաղին թաղուիլ կ'ուզէ բանաստեղծը:
2.- Բանաստեղծին բուն նպատակը ի՞նչ է թաղման այս կարգին ու պահին մէջ:
3.- Մահուան հանդէպ ինչո՞վ տարբեր են Վ. Տէրեան եւ Պետրոս Դուրեան:

ՀՐԱԺԵՇՏԻ ԽՕՍՔԵՐԻՑ

Ոչ տրտո՛ւնջ, ոչ մրմո՛ւնջ սգաւոր,
Հեռացի՛ր, մոռացի՛ր ինձ յաւէտ.
Իմ ուղին միշտ մթին, մենաւոր,
Կը գնամ իմ դժկամ ցաւի հետ:

Իմ ճամբան անվախճան մի գիշեր,
Ինձ շոյող ոչ մի շող չի ժպտայ.-
Հեռացի՛ր, մոռացի՛ր, մի՛ յիշիր,
Ինձ այդպէս, քրոջ պէս մի՛ գլթայ...

Յուսաբեկ, մութ ու մէգ թող լինի,
Իմ վերեւ թող արեւ չլսնդայ.
Լոկ երկունք, լոկ արցունք թող լինի,
Ինձ այդպէս, քրոջ պէս մի՛ գլթայ...

ԴԺԿԱՄ – չուզելով. ակամայ. հոս՝ յամառ. անգութ: **ՅՈՒՍԱԲԵԿ** – յուսակտուր: **ԼՈԿ** – միայն: **ԵՐԿՈՒՆՔ** – ցաւ (ծնունդի կամ մտաւորական աշխատանքի):

- 1.- Ընտրեցէ՛ք բանաստեղծին կեանքը կազմող տարրերը:
- 2.- Բանաստեղծը բողոք ունի՞ այս ճակատագիրին համար:
- 3.- Ատոր համար ալ ի՞նչ բան կը մերժէ:
- 4.- Ճշգրեցէ՛ք չափը՝ 3-3-3 կշռոյթով եւ ցո՛յց տուէ՛ք յանգաւորման այն իւրայատուկութիւնը, որ այսբան կշռութաւոր ու երաժշտական կը դարձնէ այս քերթուածը:

ՅՆՈՐՔ

Նա ունէր խորունկ, երկնագոյն աչքեր,
Քնքուչ ու տրտում, որպէս իրիկուն.
Նա մի անծանօթ երկրի աղջիկ էր,
Որ աղօթքի պէս ապրեց իմ հոգում:

Նրա ժպիտը մեղմ էր ու դողդոջ,
Որպէս լուսնեակի ժպիտը տխուր.
Նա չունէր խոցող թովչանքը կնոջ.
Նա մօտենում էր որպէս քաղցր քոյր...

Իմ յուշերի մէջ ամէնից պայծառ,
Իմ լքուած սրտի մաքուր հանգրուան,
Քո՛յր իմ, դու չկաս, քո՛յր իմ, դու մեռար,
Ու քեզ հետ հոգուս լոյսերը մեռան...

ՅՆՈՐՔ – պատրանք. պատկերացում: **ԹՈՎՁԱՆՔ** – հրապոյր. դիւթանք:

- 1.- Ինչպիսի՞ աչքեր ունէր «անծանօթ երկրի» աղջիկը, ինչպիսի՞ ժպիտ, ինչպիսի՞ վարմունք:
- 2.- Ան ինչպէ՞ս կ'ապրի բանաստեղծի հոգիին մէջ:
- 3.- Ինչպէ՞ս կ'արդարանայ վերնագիրը:

Վահան Տերեանի հայրենասիրական բանաստեղծութիւնները մեծ մասով գրուած են Համաշխարհային Առաջին Պատերազմի՝ Մեծ Եղեռնի տարիներուն: Անոնց մէջ կայ անհուն կարօտ դէպի «Նայիրեան երկիրը», հպարտութիւն իր ժողովուրդի պատմութեան համար, խոր սեր ու պաշտամունք հանդէպ մեր արժէքներուն եւ տազնապ՝ անոր ներկային ի տես: «Երկիր Նայիրին» Տերեանի բանաստեղծութեան մէջ կը խորհրդանշէ պատմական իր փառքէն զրկուած Հայաստանը:

Մի՞թէ վերջին պոէտն եմ ես,
Վերջին երգիչն իմ երկրի,
Մա՞հն է արդեօք, թէ նինջը քեզ
Պատել, պայծա՛ռ Նայիրի:

Վտարանդի, երկրում աղօտ,
Լուսեղ, քեզ եմ երազում,
Եւ հնչում է, որպէս աղօթք,
Արքայական քո լեզուն:

Հնչում է միշտ խոր ու պայծառ,
Ե՛ւ խոցում է, ե՛ւ այրում,
Արդեօք բոցէ վարդե՞րդ են վառ,
Թե՞՞ վէրքերն են հրահրուն:

Ահով ահա կանչում եմ քեզ,
Ցոլա՛, ցնորք Նայիրի.-
Մի՞թէ վերջին պոէտն եմ ես,
Վերջին երգիչն իմ երկրի...

ՊՈԷՏ - Փրնս.՝ բանաստեղծ: ՎՏԱՐԱՆԴԻ - աքսորական, տարագիր, թափառական:
ԲՈՅԷ - բոցեղէն, հոս՝ բոցի պէս կարմիր: ՀՐԱՀՐՈՒՆ - կրակի պէս բորբոք ու կարմիր:

- 1- Ո՞ր տողերը կը յուշեն այս քերթուածի գրութեան ժամանակը:
- 2.- Ինչո՞ւ բանաստեղծը Հայաստանին կը դիմէ նախ «Պայծառ Նայիրի», իսկ վերջին տունին մէջ «Ցնորք Նայիրի» ձեւով:
- 3.- Ինչո՞ւ «ահ»ով լեցուն է օտարութեան մէջ ապրող բանաստեղծի հոգին:
- 4.- Ի՞ր մէջ աղօթքի պէս հնչող հայերէնը ի՞նչ կը կոչէ:
- 5.- «Բոցէ վարդեր» եւ «հրահրուն վէրքեր» արտայայտութիւններով ի՞նչ բաներ նկատի ունի:
- 6.- Ի՞նչ է բանաստեղծի ցանկութիւնը:

Մի՛ խառնէք մեզ ձեր վայրի, արջի ցեղերին,-
Մեր երկիրը աւերուած, բայց սուրբ է եւ հին:

Որպէս լեռն է մեր պայծառ տեսել հազար ձիւն,
Այնպէս նոր չեն մեզ համար դաւ ու դառնութիւն:

Բարելոնն է եղել մեր ախոյեանը, տե՛ս,
Անհետ կորել, անցել է չար մշուշի պէս:

Ասորիքն է եղել մեր թշնամին, ահա՛
Դաշտ է տեղը եւ չկայ քար քարի վրայ:

Ամրակուռ է մեր հոգին՝ դարերի զաւակ,
Շատ է տեսել մեր սիրտը աւեր ու կրակ:

Շատ է տեսել երկիրն իմ ցաւ ու արհաւիրք,
Լաց է այնտեղ ամէն երգ եւ ողբ ամէն գիրք:

Գերուած ենք մենք, ո՛չ ստրուկ, գերուած մի արծիւ,
Զարութեան դէմ վեհասիրտ միշտ, վատի դէմ ազնիւ:

Բարբարոսներ շատ կը գան ու կ'անցնեն անհետ,
Արքայական խօսքը մեր կը մնայ յաւէտ:

Զի հասկանայ ձեր հոգին ե՛լ ծոյլ, ե՛լ օտար,
Տաճար է մեր երկիրը, սուրբ է ամէն քար:

Եզիպտական բուրգերը փոշի կը դառնան,
Արեւի պէս, երկի՛ր իմ, կը վառուես վառման:

Որպէս Փիւնիկ կրակից կ'ելնես, կ'ելնես նոր
Գեղեցկութեամբ ու փառքով վառ ու լուսաւոր:

Արիացի՛ր, սի՛րտ իմ, ել հաւատով տոկուն,
Կանգնի՛ր հպարտ որպէս լոյս լեռն է մեր կանգուն:

ԱՄՐԱԿՈՒՌ - պինդ. ամուր շինուած: ՎԱՌՄԱՆ - վառ. փայլուն: ՓԻՒՆԻԿ -
առասպելական թռչուն, որ մոխիրներէն յարութիւն կ'առնէ:

- 1.- Որո՞նց կը դիմէ բանաստեղծը եւ ի՞նչ գաղափարի վրայ կը շեշտէ:
- 2.- Ի՞նչ երկիրներ ու ժողովուրդներ կը յիշէ, ինչպէ՞ս:
- 3.- Տարբեր տողերու մէջ ինչպէ՞ս կը ներկայացուի մեր երկիրը:
- 4.- Ինչպէ՞ս կը ներկայացուի մեր հոգին:
- 5.- Ինչպէ՞ս հասկնալ «Գերուած ենք մենք, ոչ ստրուկ» կիսատողը:
- 6.- Վերջին երեք տուներուն մէջ ի՞նչ բաներու հետ կը համեմատէ մեր վաղուան վե-
րականգնումը:

ԱՆԴԷՄ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԻՒՆ

Անդէմ նախադասութիւնը դիմաւոր բայով արտայայտուած ստորոգիչ չունի, հետեւաբար նաեւ ենթակայ չունի:

Միջանցքին մէջ չաղմկե՛լ:

Անդէմ նախադասութիւնը կրնայ զանազան երանգի իմաստներ արտայայտել: Այսպէս՝

- Հրաման, թելադրութիւն, հրահանգ.

Յարգանքով ներս մտնել:

Անթերի՛ կատարել պարտականութիւնները:

Ազդալոյսին ուշադրութիւն դարձնել:

- Իղձ, փափաք , ցանկութիւն.

Ուխտագնաց երթալ ավերն հեռակայ,

Ու մոռնալ եղածը հոն, չեղածն ալ...

- Հարցում:

Սպասե՞լ, թէ մեկնիլ անյապաղ:

Ընդառաջե՞լ հաշտութեան կոչին:

Անդէմ նախադասութիւնը կազմուած կ'ըլլայ անորոշ դերբայով:

Միայն անորոշ դերբայով կազմուած անդէմ նախադասութիւնը պարզ համառօտ անդէմ նախադասութիւն է:

Չծխե՛լ: Հասկնա՞լ:

Լրացումներ ունեցող անորոշ դերբայը կը կազմէ պարզ ընդարձակ անդէմ նախադասութիւնը:

Միջանցքին մէջ չաղմկել : - Պարզ ընդարձակ անդէմ նախադասութիւն:

Չաղմկել - գլխաւոր անդամ անդէմ նախադասութեան, անորոշ դերբայ:

Ո՞ւր չաղմկել: -

Միջանցքին մէջ - տեղի պարագայ «չաղմկել» դերբային, կապական դարձուածք:

Անդէմ նախադասութիւնները կրնան կազմել բարդ համադասական նախադասութիւններ:

Երթա՛լ առանց գիտնալու թէ դէպի ո՛ւր.

Երթա՛լ հեռու ոստաններէն այս տխուր.

Երթա՛լ խաւար գիչերին մէջ թաքթաքուր...(Ռուբէն Սեւակ):

Կամ՝ բաղադրիչ դառնալ բարդ ստորադասական նախադասութեան մէջ.

Սպասել նոր արեւն, որ չողայ թերեւս: - գլխաւոր նախադասութիւն

Հարցուց, թէ ի՞նչպէս ընել: - ստորադաս անդէմ նախադասութիւն:

Գրեթէ ամբողջապէս անդէմ նախադասութիւններով կազմուած բանաստեղծութիւններ ունին Վահան Տէրեանը, Ռուբէն Սեւակը, Վահան Թէքէեանը: Ստորեւ կը տրուի Վ. Տէրեանի «Մոռանալ» քերթուածը:

ՄՈՌԱՆԱԼ

Մոռանալ, մոռանալ ամէն ինչ,
Ամէնին մոռանալ,
Չսիրել, չխորհել, չափսոսալ -
Հեռանալ...
Այս տանջող, այս ճնշող ցաւի մէջ,
Գիշերում այս անշող
Արդեօք կա՞յ իրիկուայ մոռացման,
Մոռացման ոսկէ շող...
Մի վայրկեան ամէնից հեռանալ,
Ամէնին մոռանալ.-
Ուաւարում, ցաւերում քարանալ
Մէն միայն...
Մոռանալ, մոռանալ ամէն ինչ,
Ամէնին մոռանալ.
Չսիրել, չտենչալ, չկանչել,
Հեռանալ...

● *Որոշեցէ՛ք իւրաքանչիւր բաղադրիչ նախադասութեան գլխաւոր անդամն ու լրացումները: Ոտանաւորին մէջ կայ միայն մէկ դիմաւոր նախադասութիւն. գտէ՛ք.*

Անորոշ դերբայէն բացի՝ կան նաեւ ուրիշ բառերով, գլխաւորաբար գոյականով եւ գոյականով ու իր լրացումներով կազմուած անդէմ նախադասութիւններ: Այսպիսի նախադասութիւններ կը գործածուին գլխաւորաբար նկարագրական գրուածքներու մէջ: Այսպէս՝

♦ **Որքա՞ն տարօրինակ, հանելուկային արարած: Որքա՞ն խաբուսիկ: Երեւո՞յթը, ոչ ինքը (Գ.Դեմիրճեան):**

♦ **Յակոբ Օչական: Մեր մեծագոյն գրագէտներէն մէկը: Գրական ու քննադատական գործերու հեղինակ: Նոյնքան մեծ ուսուցիչ մը:**

♦ **Բոլլ մը ծառ եւ աղբիւր մը հոս, աւերակ մը հոն: Գերեզման մը այս բլուրին վրայ, խաչքար մը այնինչ տեղ (Գ. Եպս. Սրուանձտեանց):**

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

1.- Գաւառական գրականութիւն	5
Պապկէ Պսակ Ի Դաշտ, <i>Խրիմեան Հայրիկ</i>	6
Մշոյ Աշխարհը, <i>Գարեգին Եպս. Սրուածտեանց</i>	9
Ազգագրութիւն եւ բանագիտութիւն	12
Պարզ ստորոգիչ	13
2.- Բանահիւսութեան մշակումը գրականութեան մէջ	16
Ռուբէն Զարդարեան	16
Զարնուած Որսորդը	16
Հայրէններ	22
Խաղիկներ	23
Բարդ ստորոգիչ	24
3.- Արուեստագէտ կամ Գեղապաշտ Սերունդ	26
Խորհրդապաշտ գրական հոսանքը	26
Միսաք Մեծարենց	26
Սիրերգ	27
Վայրկեան	28
Հիւզը	29
Արտայայտչական միջոցներ	31
Ստորադաս նախադասութեան պաշտօնները	33
Ստորոգելի ստորադաս նախադասութիւն	33
4.- Արուեստագէտ Սերունդի գրականութեան ազգային նկարագիրը	36
Սիւսանթօ	36
Ես Երգելով Կ'ուզեմ Մեռնիլ	36
Խեղղամահը	38
Հնագիտութիւն	42
Ուղիղ խնդիր ստորադաս նախադասութիւն	43
5.- Գրական սեռեր	47
Զապէլ Եսայեան	47
Արծիւը Կը Սաւառնէր	48
Աչուղական արուեստը եւ Սայաթ Նովա	52
Գուսանական արուեստը եւ Զիւանի	53
Անուղղակի խնդիր ստորադաս նախադասութիւն	54
6.- Բանաստեղծութիւն	58
Դանիէլ Վարուժան	58
Կարօտի Նամակ	59
Առկայծ ձրագ	61
Յորեանի Մովեր	62
Օրհնութիւն	64
Գեղապաշտներու հեթանոս շարժումը	67
Պարագաներ	68
7.- Գրականագիտութիւն	72

Յակոբ Օշական	72
Տօգսանը	73
Պարագայ ստորադաս նախադասութիւն	80
8.- Վերապրող գրողներ	84
Յակոբ Մնձուրի	84
Առջինեկը	85
Լեզուաբանութիւն	90
Դերբայական դարձուածք	91
9.- Պատկերաւորութեան միջոցներ	94
Վահան Թէքէեան	94
Անունդ	95
Հաշուեյարդար	96
Եկեղեցին Հայկական	97
Նախադասութեան կողմնակի անդամներ	101
10.- Թատրոնը	104
Լեւոն Շանթ	105
Հին Աստուածներ	105
Համաստորադասական նախադասութիւններ	111
11.- Արեւելահայ գրականութիւն	114
Յովհաննէս Թումանեան	114
Հին Օրհնութիւն	115
Հայոց Լեոներում	116
Քառեակներ	117
Լուսաւորչի Կանթեղը	119
Թմկաբերդի Առումը	120
Երկրորդական կարգի ստորադաս նախադասութիւն	123
12.- Դերենիկ Դեմիրճեան	125
Հայը	125
13.- Վահան Տէրեան	128
Աչնան Երգ	128
Ինձ Թաղէք	129
Հրաժեշտի Խօսքերից	129
Ցնորք	130
Միթէ Վերջին Պոէտն Եմ Ես	131
Մի՛ Նառնէք Մեզ	132
Անդէմ նախադասութիւն	133
Բովանդակութիւն	135

Կողք եւ նկարներու համադրում՝
Ձեւաւորում եւ գունաբաշխում՝

Տպ. «ԱՐԵՒԵԼՔ»

ՀՐԱՋԴԱՆ ԹՌՔՄԱՃԵԱՆ
ԱՍԱՏՈՒՐ ԱՐԱՄԵԱՆ

